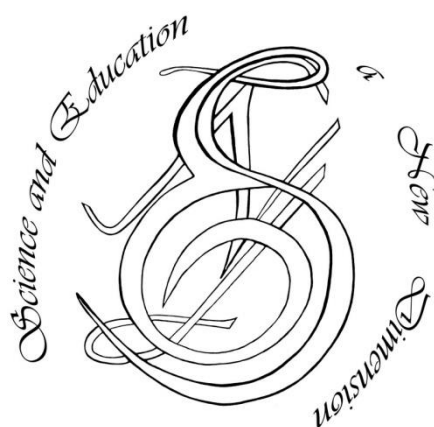

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

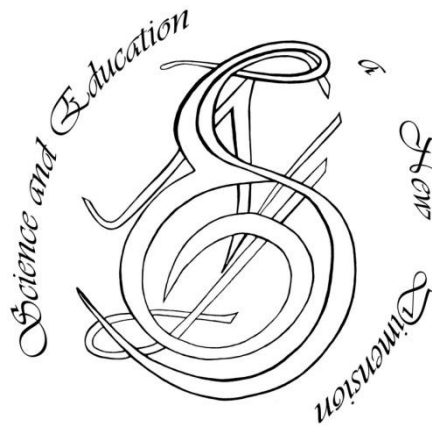
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

V(33), Issue 123, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

Еволюція розвитку азербайджанської теми в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття <i>З. К. Алієва</i>	7
Графічний та орфографічний рівні організації системи французького письма <i>В. Ю. Ал Касем</i>	12
Компаративно-фразеологічний образ человека в англоязычной картине мира сквозь призму "универсального", "специфического" и "уникального" <i>У. Я. Былиця</i>	16
Romeo and Juliet in Ukraine: the interface of semiotics and translation studies <i>A. Chebotaryova</i>	20
Предконцептуальные характеристики концепта КРАСОТА в английской картине мира <i>Э. В. Довганюк</i>	24
Antithesis as a verbal contradiction and its correlation with contrast <i>N. Hrynya</i>	28
Час запозичення як параметр опису історії українського лексикону <i>С. П. Гриценко</i>	31
The Poetic Techniques of German Poetic Texts <i>N. G. Khodakovska</i>	37
Translation as cross-cultural communication <i>Н. М. Кузенко</i>	40
Мовна гра як знак вербальної агресії в англomовному політичному дискурсі <i>І. С. Мельниченко</i>	44
Фармаконіми на позначення аналгетичних препаратів як об'єкт ономаціологічного дослідження <i>О. Г. Михайлова, С. І. Лехніцька</i>	47
Поняття дискурсу як комунікативної події та текстової категорії <i>Н. В. Пасенчук</i>	52
Прагмасинергетична природа варіативності перекладацьких рішень <i>А. В. Пермінова</i>	56
Теоретичні засади лінгвістичного вивчення категорії "вік людини" <i>А. Б. Пожар</i>	60
Дидактична сутність інтенсивного навчання усного професійного мовлення студентів факультету хореографічної освіти <i>О. В. Прохорова</i>	64
Формування позитивного іміджу ООН в англomовному медіа-дискурсі: тактичний аспект <i>А. В. Шугаєв</i>	68
Словотворення в Інтернет-дискурсі <i>Н. В. Скибицька</i>	71
Поетика дієслівних новотворів <i>О. М. Строкаль</i>	75

Еволюція розвитку азербайджанської теми в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття

З. К. Алієва

Кафедра тюркології Інституту філології імені Тараса Шевченка

Paper received 22.03.17; Accepted for publication 28.03.12.

Анотація. У статті досліджено еволюцію розвитку азербайджанської теми в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Показано проблеми, що пов'язані з втратою і відновленням культурної ідентичності азербайджанців та українців в умовах глобалізації: культурна маргіналізація соціуму; загострення протиріч між національною, етнічною, соціальною та регіонально-територіальною ідентичністю. Розкрито сучасний стан та розвиток національної літератури азербайджанців та українців у взаємозв'язку з їх культурною ідентичністю. Показано вирішальне значення релігії та відродження традицій для відновлення культурної ідентичності.

Ключові слова: еволюція, література, дискурс, Україна, Азербайджан, роман, поезія, проза.

Постановка проблеми. Еволюція розвитку азербайджанської теми в українській літературі має багаторічну історію. Більше п'ятисот тисяч азербайджанців, які живуть в Україні, брали безпосередню участь у зміцненні незалежності, захисту державної безпеки, забезпеченні стратегічних інтересів, посиленні економіки республіки. Надаючи величезного значення встановленню зв'язків з Азербайджаном, зміцненню двосторонніх відносин і співробітництва в рамках міжнародних законів, вони сприяли закладенню основ дипломатичних відносин, співіснування і співпраці між двома країнами з 1992 року. Ця співпраця надалі відкрила нові можливості у відносинах Азербайджану з Україною, що має особливу вагомість у сучасних умовах, і стало опорою для Баку, що зіткнувся з низкою проблем після становлення незалежності Азербайджанської Республіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання еволюції розвитку азербайджанської теми в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття займалися такі видатні науковці як: Науменко М. [0], Іванчук Р. [0], Ващабзада Б. [0], Нариманов Нариман [0], Івакін Ю.О. [0], Смілянська В.Л [0]. та ін.

Об'єктом нашого дослідження є еволюція розвитку азербайджанської теми в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття

Предметом дослідження є літературні та художні образи в українській та азербайджанській літературі, їх еволюція та взаємозв'язок.

Мета роботи полягає у вивченні еволюції розвитку азербайджанської теми в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття з урахуванням сучасного аспекту розвитку між двома країнами.

Виклад основного матеріалу. Українсько-азербайджанські культурні та літературні зв'язки мають давню історію. За словами мистецтвознавця та історика Л. А. Лелекова, вони сягають корінням IX-X ст. і набувають справді ознак культурних із першої половини XIX ст. У цей час і Україна, і Азербайджан уже перебували в складі Російської імперії, що деякою мірою створювало сприятливі умови для контактів між двома народами на всіх рівнях. Ці зв'язки проявлялися в гастролях українських артистів в Баку, особистих контактах і дружбі окремих представників української та азербайджанської літератур [0].

Наприкінці XIX – на початку ХХ ст. багато представників інтелігенції Азербайджану, одержавши освіту в Україні, висловлювали своє ставлення до неї в своїх творах. У радянські роки представники української інтелігенції (М. Упенік, Н. Байдаченко, М. Безпощадний, Б. Черкаський, С. Фарбер та інші) відвідували Азербайджан, знайомилися з історією, культурою та літературою цієї країни. Сходознавець зі світовим ім'ям А. Кримський (1871-1942) ще в студентські роки

цікавився творчістю Нізамі, азербайджанською мовою, культурою, історією; написав книгу «Нізамі та його сучасники», значна частина якої була завершена й надіслана в Баку 1940 р., наукові праці «Тюрки, їх мови та літератури», «Тюркська народна словесність», «Азербайджанська література» [0]. У період перебування України й Азербайджану в складі єдиної держави культурні зв'язки стали складовою частиною загальнодержавної політики, хоча особисті взаємини між діячами культури неодмінно мали місце. Довгий час стверджувалося існування єдиної наднаціональної спільності – «радянського народу».

Вагоме місце у розвитку азербайджанської теми в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття має видавнича справа, а саме видання публіцистичних творів, друк газет та журналів, наприклад, газета «Миллет», у якій розповідалося про стародавню історію, багату культуру, традиції та звичаї, що свідчать про тисячолітню кровну пам'ять Азербайджану, в кожному номері друкувалися аналітичні статті про карабаські події. У ній також регулярно висвітлювався динамічний розвиток азербайджано-українських відносин у сферах економіки, політики, культури, науки та освіти. Публікація цікавих матеріалів про життя азербайджанців, які проявили героїзм в боротьбі за свободу Криму, стала вже традицією. В останні роки цей друкований орган, що виконує ідеологічну місію по формуванню та розвитку азербайджанської діаспори в Україні, намагається сприяти політиці успішних реформ і впевненою інтеграції країни у світове співтовариство [0].

Зміцненню взаємостосунків сприяла діяльність газети «Савалан» - друкованого видання Дніпропетровської обласної організації Конгресу азербайджанців в Україні, який виходить із березня 1998 року. Видання висвітлює життя азербайджанської діаспори в Україні, публікує аналітичні статті про азербайджанські реалії.

У газеті «Савалан» провідною ідеєю є гасло «Не питай, що зробила для тебе Батьківщина, скажи, що ти для неї зробив» і дбайливо ставиться до своїх історичних коренів, провідна ідея аналітичних статей, що відображають історичні факти і події, звернення до витоків, пам'яті народу, висвітлення положення Азербайджану, успіхів у сфері управління, науки, культури, освіти, охорони здоров'я, індустрії та економіки. Поряд із Рейхан Аміровою, Лейлою Агамалієвою, Айгюн Мамедовою, Сарвер Гамідовою та ін. на сторінках газети друкувалися такі відомі азербайджанські журналісти, як Азад Шаріф, Сахіб Джамал та Ісмаїл Умудлу [5. Науменко М. Українсько-азербайджанське співробітництво в галузі культури (1991-2008). [Е. ресурс]. Режим доступу].

Друковане видання Конгресу всеукраїнських азербайджанців «Голос Азербайджану» було засновано в 1999 році. Газета в основному поширює інформацію

серед широких мас населення про заходи Конгресу всеукраїнських азербайджанців, про стародавню історію, багату культуру та традиції Азербайджану, а також висвітлює карабаські реалії. У газеті, що видається раз на місяць, йдеться про дружні азербайджано-українських відносини, стратегічне партнерство обох країн на міжнародній арені, внутрішній і зовнішній політиці.

Газета «Вогні Азербайджану» зареєстрована в 2002 році. Газета взяла на себе місію захисту прав азербайджанців, що проживають у Дніпропетровську. Вона інформує читачів про стародавню історію, багату культуру, традиції та героїчні подвиги азербайджанського народу. Газета видається азербайджанською, російською та українською мовами, в кожному своєму номері друкує статті про акти геноциду, поетапної депортації, тероризм та загарбницьку політику вірмен проти азербайджанців. Виходить видання раз на місяць і розповсюджується безкоштовно.

В історію азербайджано-української дружби увійшло і перебування у братній республіці українського прозаїка Олесь Донченка. Олесь Донченко займає почесне місце в українській радянській дитячій літературі. Він був одним із її заспівувачів, невтомним творцем і пропагандистом. Десятки поетичних, драматичних і прозових творів вийшли за три десяти річчя з-під його пера і принесли йому заслужену славу талановитого дитячого письменника України [0].

О. Донченко належав до передової, демократично настроєної частини молоді. Брав активну участь у літературному та драматичному гуртках, для яких написав кілька п'єс та водевілів, вступав з читанням власних віршів на шкільних вечорах, захоплювався Гоголем, Чеховим, Горьким, Буніним, Короленком... 1918 року, коли юному поетові виповнилося шістьнадцять років, на сторінках лубенської повітової газети з'явився перший його вірш «Журливая пісня, журливі звуки». Вірш був наслідувальний і недовершений, але молодий автор пишався своїм успіхом. 1923 року Олесь Донченко починає працювати в редакції повітової газети «Червона Лубенщина» і друкує на її сторінках свої вірші. Після приїзду до Харкова він вступає в письменницьку організацію «Молодняк», що утворилася з письменників-комсомольців у листопаді 1926 року і вела гостру боротьбу проти ворожої ідеології, проти занепадницько-міщанських проявів в українській літературі, відстоюючи братерське єднання українсько-радянських письменників з передовими письменниками інших народів Радянського Союзу. У цей час О. Донченко наполегливо вчиться літературній майстерності у класиків і в радянських письменників, які вже мали більший досвід. Зокрема великий вплив на нього мала поезія Володимира Сосюри. 1932 року Олесь Донченко їде в Баку, щоб вивчити життя нафтовиків Каспію, побачити, як на відвойованій біля моря території закладають вони нафтові свердловини... Повернувшись з багатими враженнями з Азербайджану, він пише роман «Море відступає» (1934), у якому змальовує трудові будні робітничого класу, героїзм радянських людей на будовах першої п'ятирічки. В основу його роману покладено матеріали, зібрані письменником під час перебування на Бібі-Айбатському нафтопромислі 1932 року. Нелегко встановити, хто ж головний герой твору. Так, вочевидь, автор і не ставив перед собою завдання особливо виділяти одного або декількох персонажів. Рисами героя, характером мужніми цільним письменник наділив більшість дійових осіб свого роману. Мине час, але навечно залишиться в пам'яті нащадків трудовий подвиг молоді 30-х років, завдяки якому у Каспію була відвойована земля з багатющими

нафто ресурсами, і Радянська країна здобула могутні запаси «чорного золота».

Можна стверджувати, що Олесь Донченко був першовідкривачем азербайджанської теми в українській літературі. Важливе місце і в азербайджанській літературі належить творам на українську тематику. Схожість наших історичних долі у минулому, спільність нашого соціалістичного буття в сьогоденні і прекрасні ідеали майбутнього – як ніщо інше ріднять і об'єднують два народи.

Завжди будуть близькі і зрозумілі українцям твори СамедаВургуна, вірші та оповідання А. Алекперзаде, Г. Аббасзаде, Н. Гасанзаде, А. Аджалова про азербайджанців, загиблих за визволення України від німецько-фашистських загарбників. Не слабшає зацікавленість класичної та нової азербайджанської літератури і в Україні. Дружба двох класиків радянської поезії – Павла Тичини та СамедаВургуна залишилась вигравіруваним золотими літерами на сторінках історії культурних зв'язків братніх республік. В УРСР неодноразово публікувалися твори С. Вургуна. Поема геніального Нізамі вийшла друком 1947 року, стараннями Київського держуніверситету та видавництва в Баку були направлені на стажування кілька людей.

Постмодернізм не представлено у власній філософській глибині, його світ – це світ «поверхонь», гра миттєвостями. Представників літератури хвилює власне реальність без її ілюзорності. Постмодерн розчарований світом, саме розчарування він намагається прикрити грою (дискурсивною грою).

Постмодерна гра йде в тіні, в напівтемряві культури. Доказом цього слугують характерні постмодерні поняття, що дають змогу здійснити дискурсивний аналіз над світом знаків. Зокрема показовим є поняття «різома» (Дельоз Ж., Гваттарі Ф.) – образ кореневої системи рослини – образ суто підземний. Умберто Еко хотів писати про сміх та замкнену культуру, і взяв для образності «лабіринт» – образ, теж підземний.

Саме в «лабіринті» або в «різомі» укладено світ постмодерністів, це символічний простір, де він може проявляти себе повною мірою. У цьому сенсі постмодернізм стикається зі світом бароко, відрізняючись від нього тим, що, якщо в бароко гра була ще чимось значущим, то тут і власне ставлення до гри стало ігровим.

Наступним дієчем, що справив значний вплив на розвиток азербайджанської теми в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століття був Іван Драч, який здійснив видання збірника та їх переклад азербайджанською мовою в Баку. Його назва була «Ніж у сонці», як у однойменної поеми, переклав його давній друг українських письменників Аббас Абдулла [0].

Стрижем культурної еліти суспільства завжди були люди, що поєднували талант і високі моральні якості. Тому всі трагічні «перезавантаження» нашої історії ставили цю частину суспільства під удар у першу чергу. Авторитарні системи незалежно від кольору та ідеології прагнули мати справу із сірими, безликими масами, добре керованими й маніпульованими, тож сильні особистості, до того ж озброєні моральною вищістю й авторитетом, були для них найнебезпечнішими. Тоді поставала необхідність вибору: лишаєшся самим собою, але за велику ціну, мірилом якої могло бути життя.

Коли йдеться про дисидентів, найчастіше пригадуємо прізвища Івана Світличного, Левка Лук'яненка, В'ячеслава Чорновола, Миколи Руденка, Василя Стуса. Сьогодні хотілося б згадати про ще одну знакову постать в історії українського правозахисного руху, журналіста, перекладача Валерія Марченка.

Аналізуючи російсько-комуністичну колонізаційну

політику, автор «листа-послання» виходить на проблему страху, який сіяла тоталітарна система, та мужності людей, які їй протистояли. Автор простежує генезу людської природи, яка з обережності, просякнута страхом, через пристосуванство мімікріє до ренегатства й зради. Засуджує «гідке ремігання неможливості відділення» [0, с. 470] українців, нагадуючи в той самий час, що «Азія, Африка, Латинська Америка визволилися від колоніальної залежності, а національна ідея заповонила світ» [0, с. 470].

Дійсний зміст листа розкривається на парадоксах: діда – будівника нового життя, держава засилає до сибірського ГУЛАГу. А коли після розвінчання культу особи Сталіна він розповідає правду про радянські концтабори, на нього одразу силпються виклики до партійних органів, які загрожують жорстоким покаранням. Онук-максималіст дорікає, що будучи людиною передовою, знаючою, дід навчав студентів із чужих шпаргалок, заколисував його, «охороняв від життєвих бур» [0, с. 470], щоб не пробудити в ньому почуття помсти. Врешті-решт робить висновок, що найпринизливіше й найганебніше для інтелігента – це бути «некорисним для народу» [0, с. 470].

Представники постмодерну реалізували задум власних ігор. Кожен «гравець» рухається самостійно і грає згідно з правилами, значущими тільки для нього (порядок дискурсу). Пошук буттєвого ігрового дискурсу, тобто об'єкт-суб'єктних, суб'єкт-об'єктних відносин у соціокультурному розумінні може бути позначений у такому викладі, як: ігровий дискурс у широкому сенсі – комунікативна подія, що відбувається між мовцем та слухачем (спостерігачем, читачем тощо) в процесі комунікативної дії в певному часовому, просторовому та іншому контексті. Ця комунікативна дія може бути мовною, письмовою, мати вербальні й невербальні складові. Типові приклади – звичайна розмова з одним, діалог між лікарем та пацієнтом, читання газети (соціологічний підхід: аналіз побутової розмови).

Варто згадати перекладача та письменника Сергія Грабара, який спрочинив значний вплив на розвиток літературно-культурних відносин між Україною та Азербайджаном. Сергій Грабар (12квітня1954 року) – український письменник і перекладач. Народився у Києві 12 квітня 1954 року; закінчив українське відділення філологічного факультету Київського державного педагогічного університету ім. Драгоманова. Деякий час викладав у школі. Працював у видавництві «Наукова думка», пізніше – упродовж 15 років – працював у Києво-Печерській Лаврі.

1992 року перейшов на роботу до Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв. З лютого 2004 р. – заступник генерального директора Державного підприємства «Національна туристична організація». З 2005 р. – виконавчий директор Української будівельної асоціації.

Автор статей і публіцистичних матеріалів з питань історії, культури, релігії, літератури та живопису. Лауреат 5-го Міжнародного кінофестивалю «Вітер мандрів»; лауреат премії ім. І. Огієнка та міжнародної літературної премії ім. Шахлара Акперзаде (Азербайджан). Автор поетичних збірок і новел, його твори перекладаються на тюркські мови, на російську, хорватську, німецьку мови. Сам С. Грабар перекладає з хорватської, македонської, турецької і російської мов «Нахнення» (Київ: Такі справи, 1999); «Пелюстки надії» (Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2002); «Твоє ім'я» (Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006); «Від першої особи» Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2000); «Стан душі» (Київ: Амадей, 2004); «Сецесія» (Київ: Факт, 2007); «Притчі» (Івано-Франківськ:

Тіповіт, 2008); «Вибір» (Тернопіль: Джура, 2009); «Кава Меланж» (Київ: Факт, 2009)

Азербайджанська поезія зуміла вберегти те, що втратила поезія західної цивілізації. Зокрема в ХХ сторіччі, це людинолюбство, яке в західній моделі знайшло вияв через філософію францисканства. Водночас це людинолюбство походить від розуміння того, що людина – це творіння Бога у світі, а отже, людська повсякденність, опоетизована у світовій літературі «свята буденність» насправді – найважливіше. Якщо ти любиш Іншого (чи людину, чи найменшу комашинку), то, мабуть, у тобі живе Голос Божий. Бог дарував людям можливість жити в природі й насолоджуватися бодай подобою того, що нашою мовою називається раєм.

В ісламській культурі існує розуміння того, що кожний текст існує в полі божественного духу. Духовний світ ісламу – це світ численних дзеркал, що рефлектують одне одного. Вони вибудовані в колі, в центрі якого найвизначніша фігура із серпанком на обличчі. Ця фігура, що заглиблена в себе, належить Мутакалліму (арабською), тобто тому, хто в слові творить реальність. Таким є сам Мухаммед. Сам Аллах – повсюди, він усіхній, усеприсутній і неподільний. Натомість через пророка говорить Бог. Аллах не може бачити себе й усвідомлювати власну самість, натомість здатність до рефлексії – риса Мухаммеда. Оповідач стає творцем простору, його деміургом. Водночас творці оповіді в ісламській культурі – це не надреальні істоти. Як відомо, арабський світ не пам'ятає шляхетних мурезинів. Натомість кожний *мукаллім* (той, хто мовить арабською) пересотворює буденний простір на щось сакральне.

....поети, ви не поети,

поети, ви не творці,

а тільки фіксатори,

фіксатори гармонії

та речей, які існують у просторі – і без нас,

реалії, діянь, образів реальних діянь фіксатори.

(«Поети, ви не поети», с. 16. Пер. М. Кіяновської).

Усе написане – це не творіння однієї людини, а лише віддзеркалення іншого виміру. Ось він, структуралізм у східному уявленні, коли твір – це не твір, а лише письмо, а точніше, «слід», «присутність відсутності» вищого буття. Автор – не митець, а тільки скриптор, записувач, ретранслятор. Арабський поет Салім Бабуллаогли у новій збірці, що вийшла в перекладі українською мовою, підтвердив цю думку. Головне, що в такому світі нічого не існує випадково: все гармонійно пов'язано, а найвищим зразком цієї космічної гармонії постає орнамент, який у східній культурі аж ніяк не виконує функції декору, зізерунка. Це повноцінний сюжет людського світу, який на найтоншому рівні уподібнюється до життя – плинного, стихійного, енергійного і водночас багатовимірного. На ці розлогі роздуми про специфіку арабського художнього простору і мислення спонукає перша перекладена українською мовою книжка азербайджанського автора Саліма Бабуллаогли, що вийшла друком наприкінці 2009 року у видавництві «Факт». Поетична збірка має назву «Гімн людей у масках». Вірші запропоновано в перекладах Маріанни Кіяновської, Василя Герасим'юка, Сергія Грабаря та Олексія Зараховича. Коротеньку передмову для українського читача запропонував Дмитро Стус. Чому все ж таки в назву цієї збірки винесено назву вірша «Гімн людей у масках»? І справді, з одного боку, людина щохвилини змінює маски. Ми весь час вдягаємо на себе маску, писав Ларошфуко. Головне, щоб ця маска не приростала до нашого обличчя.

Скажіть мені

Роздрібну ціну одного людського життя –

І я вам скажу оптову вартість цілого світу.

(«Скажіть мені роздрібну ціну одного людського життя», с. 70. Пер. М.Кіянської).

Поетичний голос Саліма Бабуллаогли прагне дошукатися справжності; того, що робить людину неповторною і людною. Водночас карнавальність, театральність – це не гандж. Мені здається, що ця риса не ставиться на карк людині, інша річ, що в XXI сторіччі ми все більше віддаляємося від поняття «справжності».

*Звичайно, звичайно, звичайно один день,
один день, один чудовий день,
один пречудовий день,
настане, настане, настане, настане,
прийде, прийде, прийде, прийде, напевно,
проміне, проміне, проміне тоді біль,
всміхнешися, всміхнешися, всміхнешися, напевно,
у цьому немає нічого дивного,
бо навіть якщо це останній день,
навіть якщо це кінець твого довгого життя,
той один день завжди найчудовіший.*

(«Присвячується серцебиттю», с. 14. Пер. М. Кіянської).

Карнавал, театральна площа – одне з центральних місць в ісламській культурі. Саме площа, перетворена в карнавалі, стає сакральним простором істинного буття. А весь час навколо нас – лише холодні манекени, які з мільйонів телеекранів вимовляють завчений текст або ж кривляються, роблячи вигляд, що в такому кривлянні і криється суть нашого «безплідного» часу, якому судилося жити в добу після-постмодерну. Салім прагне утривалити людське, а це можна зробити тоді, коли перед тобою не маска, а обличчя, зі зморшками, відповідно до віку і реального стану речей.

*Вигойдується полотно на шворці;
листок виноградний вклоняється троянді;
верба кущоводить волосся;
квітка прощається із комашкою;
кущик трави на піскувнику відмовляє метеликам,
хитаючи головою;
<...>*

*і хоч насправді це всього лише віє вітер –
ти замовкаєш, не бажаючи лицемірити...*

(«Вітер», с. 15. Пер. М. Кіянської).

Треба зауважити, що Салім Бабуллаогли – людина інтелектуал, головний редактор азербайджанського журналу «Світова література» (аналог українського журналу «Всесвіт»), а отже, автор добре обізнаний зі світовою літературою. Також Салім – лауреат премії «Перекладач року» (за переклади Й. Бродського) Міністерства молоді (Баку, 2002); першої премії журі Міжнародного поетичного фестивалю ІЛЕСАМ ім. М. Фізулі (Анкара, 2004); премії «Золоте перо» (Бішкек, 2006). Головний редактор журналу «Світова література» (Азербайджан), член міжнародного ПЕН-клубу.

Багато спільного і в історії азербайджанського та українського народів. Як Азербайджан, так і Україна століттями перебували під іноземним гнітом, але завжди боролися за національне визволення. Поезія Алі Керима «Вершини шехідства» і «Руки Бабека» створена наприкінці шістдесятих років. У першому вірші – картина мученицької смерті великого поета Імадеддіна Насімі. Привсьому трагізмі відтвореної атмосфери, вірші аж ніяк не просякнуті безвихіддю – від нього віє енергією людської волі, захопленням перед міццю особистості – Насімі. Відбувається поетичний парадокс – страх, жах, які викликає в очевидців ця бузувірська кара, передається самим катом, здивованим безстрашною жертви.

Насімі, умирая, уничтожает палачей, смертью смерть поправ.

*Тому назад шестисот годов,
Последнюю терпя кровь,
Терпя безумне терзанья*

*На этой распроклятой тверди,
Он уходил в бессмертье...*

Вірш «Руки Бабека» ріднить з поетичним твердженням героїчної самовідданості, сили духу людини, переконаного в праведності своєї боротьби за свободу, честь і гідність рідного народу.

*В кровавом омуте, поверх
Голов глядящий в доль Бабек:
Восстаньте, други, и полками
Врагов отечества гоня,
Моими грозными руками
Рубитесь, бийтеся без мене! «Руки Бабека» – один з прекрасних поетичних зразків, присвячених війні – патріоту.*

Пам'ять про героїв, що вирушили насмертний бій заради свободи Батьківщини, нетлінна. Вона передається з покоління в покоління, переживає століття. Література, особливо поезія, – хранитель цієї історичної пам'яті про заступників народу і поборників свободи.

Останнім часом співпраця між Україною та Азербайджанською Республікою у сфері фізичної культури, спорту та молодіжної політики набуло певного динамізму. Підтвердженням цьому є низка візитів делегацій молодіжного, студентського спрямування обох країн, участі спортивних федерацій та фізкультурно-спортивних товариств у заходах різного рівня, що відбуваються як в Україні, так і в АР.

Також варто зазначити, що 4-6 лютого 2015р. в рамках Українсько-азербайджанських науково-літературних зустрічей відбулася поїздка представників української наукової та культурної інтелігенції до Баку, а також зустрічі з азербайджанськими колегами, представниками Міллі Меджлісу (парламенту), Міністерства культури і туризму Азербайджанської Республіки, Спілки письменників Азербайджану, Центру Художнього Перекладу та Літературних Зв'язків, Національної академії наук Азербайджану. Ініціатором та спонсором заходів виступило Міністерство культури і туризму Азербайджанської Республіки [0].

Під час перебування в Баку українські письменники та науковці відвідали могили Гейдара Алієва, «Алею шахідів», основні центри сучасної культури Азербайджану. У Спілці письменників Азербайджану відбулися читання та зустрічі з азербайджанськими шанувальниками української літератури. Найближчим часом в українському видавництві «Ярославів Вал» готується до друку повість «Білий овець, чорний овець» Анара (Анара Расул огли Рзаєва) - голови Спілки письменників Азербайджану [0].

Висновки. Літературний процес другої половини XIX століття як України, так і Азербайджану характеризується активізацією інтересу до феномену духовної само ідентифікації в загальному контексті відтворення великомасштабної картини національного життя. У зв'язку з цим загострюється увага письменників не тільки до питань індивідуально-особистісного плану, але й до проблем духовності соціуму.

Конфліктоутворюючим початком виступає зіткнення ціннісних орієнтацій старого соціального устрою з новими - капіталістичними і соціалістичними. Прагнення всебічно представити побут і буття азербайджанського етносу, зокрема релігійно-конфесійну сторону, що визначило тяжіння як до епічнічних, так і публіцистичних жанрів, великої іщеничної форми, до форми роману, що дають максимальну можливість адекватного відтворення духовних цінностей.

Ретроспектива образу Азербайджану в українській літературі та культурі дозволяють відтворити неповторний імпульсивний стиль цілісного прочитання тексту доби, сприяють духовному проникненню у світ митця.

У XX столітті явища етнокультурної фрагментації,

міжетнічні конфлікти, що розвиваються на пострадянському і загальносвітовому просторі, актуалізували інтерес до етнічної проблематики, підштовхнули наукову думку до пильного вивчення механізмів, векторів та динаміки формування й розвитку етнічних спільнот, їх впливу на процеси культурного розвитку націй і народів. Поєднуючи елементи постмодерну і критичного мовлення, переплітаючи цитати з фрагментами вражень, спостережень, діалогів з культурними та літературними явищами.

Для таких багатонаціональних і мультикультурних країн, як Азербайджан і Україна, питання стану та культури, рецепції, як феномена «багатошаровості» культур, що виникають як наслідок рецепції культурних цінностей. Ця «багатошаровість» характерна для сучасного суспільства, для міжнародного спілкування. У ХХІ столітті міжкультурна комунікація - це процес взаємного зв'язку і взаємодії представників різних культур. Це специфічна взаємодія, в якій відбувається обмін інформацією, досвідом, вміннями і навичками носіїв різних типів культур.

Сучасне вітчизняне літературознавство та імагологія пропонують різні погляди на питання пограниччя культур, взаємодію, підкреслюючи відтворення літературної історії в українському та азербайджанському літературному дискурсі.

Літературна рецепція дозволяє переосмислення як уявлень про культурну цілісність, так і поняття про наявність культурного різноманіття соціуму, враховує якість взаємин між спільнотами Азербайджану та України у культурному, етнічному або соціальному вивах. Літературні образи Азербайджану та України є свідченням того, що відбувається найактивніша взаємодія між представниками різних етнічних груп і спільнот, а також характеризує міжетнічні взаємини та ситуацію міжкультурного спілкування, зумовленого традиціями мирного співіснування даних етносів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахабзаде Б. Самед Вургун: Монографія. – Б. : Азярняшр, 1968. – 348 с.
2. Івакін Ю.О., Смілянська В.Л. Тарас Шевченко // Історія української літератури / За ред. М.Т.Яценка: у 3-х кн. – К. : Либідь, 1996. – Кн. 2. – С. 133.
3. Іванчук Р. Четвертий вимір; Шрами на скалі: романи. – Х. : Фоліо, 2007. – 447 с.
4. Нариман Нариманов «Бахадур и Сона» (1896) Повести и

REFERENCES

1. Vakhbazade B. Samed Vurhun: Monografyya. – B: Azyarnyashr, 1968. – 348 s.
2. Ivakin YU.O., Smilyans'ka V.L. Taras Shevchenko // Istoryia ukrayins'koyi literatury / Za red. M.T.Yatsenka: u 3-kh kn. – K. : Lybid', 1996. – Kn. 2. – S. 133.
3. Ivanchuk R. Chetvertyy vymir; Shramy na skali: romany. – KH.: Folio, 2007. – 447 s.
4. Naryman Narymanov «Bakhadur y Sona» (1896) Povesty y p'esy.

Імагологічні дослідження дозволяють простежити інтерпретацію сприйняття азербайджанців та азербайджанської культури в українському суспільстві, не ідеалізуючи стосунки між азербайджанським та українським етносами.

Так, письменники Азербайджану створюють образи видатних українців Т.Шевченка, І.Франка, в той час як українські дослідники звертаються до творчості Низімі, Самеда Вургуну тощо.

Починаючи з 60-х років ХХ ст., в сферу художньої творчості прийшли нові таланти, які в своїх творах почали критикувати політичний лад, що існує. Серед них були такі прозаїки і поети, як Іса Гусейнов, Мамед Араз, Сабір Ахмедов, Анар, Акрам Айліслі, Ельчин, Сабір Рустамханлі, Алекпер Салахзаде, Фарман Керізмаде та ін.

Основні тенденції розвитку азербайджанської літератури виходять з оспівування ідеології азербайджанства. У кінці ХХ – початку ХХІ століття величезне значення у пожвавленні художнього процесу мав прихід нових талановитих авторів. Для таких багатонаціональних та мультикультурних країн, як Азербайджан і Україна, важливе місце займає питання стану та культури, рецепції, як феномена «багатошаровості» культур, що виникають як наслідок рецепції культурних цінностей. Міжкультурне спілкування Азербайджану та України є тим соціокультурним механізмом, який забезпечує можливість узгодженої людської діяльності. Способи реалізації цієї ключової функції специфічні у різних народів. Національна культура є універсальною матерією для всього людства, оскільки існує щось спільне між культурами, створеними різними поколіннями одного і того ж етносу, відокремленими тисячоліттями. Традиційна культура розкривається як основа культурної ідентичності. Криза ідентичності розглядається як необхідний етап на шляху поновлення культурної самобутності.

- п'єсы. // Пер. с. азерб. – М. : Худ. Лит., 1971.–224 с.
5. Науменко М. Українсько-азербайджанське співробітництво в галузі культури (1991-2008). [Е. ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Univer/2010_1/101-109.pdf
6. Українсько-азербайджанські науково-літературні зустрічі. [Е. ресурс]. Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/15021.3.018.pdf

- // Per. s. azerb. – M. : Khud. Lyt., 1971.–224 s.
5. Naumenko M. Ukrayins'ko-azerbaydzhans'ke spivrobotnytstvo v haluzi kul'tury (1991-2008). E.resurs]. Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/oldjrn/Soc_Gum/Univer/2010_1/101-109.pdf
6. Ukrayins'ko-azerbaydzhans'ki naukovo-literaturni zustrichi. [E. resurs]. Rezhym dostupu: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/15021.3.018.pdf

Evolution of Azerbaijan topics in Ukrainian literature second half of XX - beginning of XXI century

Z. K. Alieva

Abstract. In the article described the evolution of Azeri theme in Ukrainian literature of the second half of the XX - XXI century. Showing the problems associated with the loss and recovery of cultural identity and Ukrainian Azerbaijanis in globalization: cultural marginalization of society; sharpening contradictions between national, ethnic, social and regional and territorial identity. Reveals the current state and development of national literature and Ukrainian Azerbaijanis in relation to their cultural identity. Show ing crucial revival of religion and traditions to restore cultural identity.

Keywords: evolution, literature, discourse, Ukraine, Azerbaijan, novel, poetry, prose.

Эволюция развития азербайджанской темы в украинской литературе второй половины XX - начала XXI века

З. К. Алиева

Аннотация. В статье исследована эволюция развития азербайджанской темы в украинской литературе второй половины XX - начала XXI века. Показано проблемы, связанные с потерей и восстановлением культурной идентичности азербайджанцев и украинцев в условиях глобализации: культурная маргинализация социума; обострение противоречий между национальной, этнической, социальной и регионально-территориальной идентичностью. Раскрыто современное состояние и развитие национальной литературы азербайджанцев и украинцев во взаимосвязи с их культурной идентичностью. Показано решающее значение религии и возрождение традиций для восстановления культурной идентичности.

Ключевые слова: эволюция, литература, дискурс, Украина, Азербайджан, роман, поэзия, проза.

Графічний та орфографічний рівні організації системи французького письма

В. Ю. Ал Касем

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: violettanaukova7@rambler.ru

Paper received 18.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Анотація. У статті висвітлено систему письма трьох рівнів організації – алфавіту, графіки, орфографії. Детально розглянуто два основних рівні організації системи французького письма – графічний та орфографічний. Кожний термін (графіка та орфографія) досліджено окремо один від одного та проведений порівняльний аналіз. Визначено, що ці два поняття найтіснішим чином пов'язані, але між ними є і суттєва різниця. Кожна з наук має свій об'єкт дослідження та свою структурну одиницю: алфавіт – літеру, графіка – графему, орфографія – орфограму.

Ключові слова: письмо, алфавіт, графіка, графема, орфографія, орфограма.

Письмо відіграє дуже важливу роль в житті кожної людини. Воно використовується в різноманітних галузях діяльності: в науці, культурі, засобах масової інформації та зв'язку, в міжнародних, політичних відносинах, у просвітницькій роботі. Письмо – це важливий засіб людського спілкування, накопичення і фіксації, збереження й передачі знань, що спроможний перетнути простір і час. Письмо визначається як знакова система фіксації мови, яка за допомогою графічних зображень закріплює мовну інформацію в часі і передає її на відстані.

Сучасна лінгвістика розглядає письмо як складне, багатопланове явище, яке органічно цілісне за структурною організацією, поліфункціональне за призначенням та використанням у суспільстві. Саме тому воно постійно перебуває в колі уваги дослідників, стаючи актуальним об'єктом вивчення. Т. М. Ніколаєва зауважує, що письмо – це система знаків, які виражають писемну мовну норму, що реалізується в писемному тексті [9, с. 79].

Наукові розвідки видатних учених, присвячені проблемам графіки та орфографії, були спрямовані на вивчення співвідношення фонетичної будови з графічною або орфографічною системами французької мови, виявленню існуючих у них відмінностей та закономірностей (Т. А. Амірова, В. Г. Гак, Г. Г. Крючков, І. А. Бодуеном де Куртене, А. А. Леонтьєв, Й. Вахек, Н. Каташ). Усі зазначені вище вчені зосереджували свій дослідницький вектор на вивченні особливостей функціонування одного з видів письма, як правило фонографічного [10, с. 9-10].

На сучасному стані розвитку мовознавства немає єдиної думки відносно кількості рівнів організації системи письма і якісної відмінності між ними. Як справедливо зазначає Т. А. Амірова, «основний недолік робіт з графічної лінгвістики полягає в тому, що в них не проводиться чіткої і послідовної відмінності між письмом, писемністю і письмовою мовою, а також графікою, орфографією і графемікою як розділами графічної лінгвістики. Це веде до нерозрізнення і часто змішання відповідних розділів графічної лінгвістики: палеографії, графіки, орфографії, графеміки» [1, с. 70]. Саме цим пояснюється інтерес мовознавців до графічної форми мови та поява наприкінці минулого століття двох нових розділів лінгвістики: графеміки та орфографіки. Таким чином **актуальність** представленої розвідки зумовлена науковою дискусією,

щодо розмежування зазначених вище дисциплін графічної лінгвістики, їх понятійного апарату, методів дослідження тощо, а також необхідністю визначення графічного і орфографічного рівнів письма французької мови.

Мета цієї статті – встановити відмінність між графічним та орфографічним рівнями організації системи письма. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: уточнити визначення понять «графіка» та «орфографія» у сучасній лінгвістиці; виявити структурні одиниці графіки та орфографії; провести порівняльний аналіз цих наук; описати функціональні характеристики графічної та орфографічної системи французького письма.

Об'єктом дослідження є система організації французького письма.

Предметом дослідження є графічні та орфографічні одиниці та їх особливості використання у сучасному французькому письмі.

Наявність в розвиненій системі французького письма трьох рівнів організації – алфавіту, графіки, орфографії – вперше було відмічено І. А. Бодуеном де Куртене. В ієрархічній послідовності організації письма спочатку склалася система алфавіту, потім графіка і вже згодом – орфографія [7, с. 5].

Хоча графіка та орфографія найтіснішим чином пов'язані, між ними є і суттєва різниця. За визначенням запропонованим І. А. Бодуеном де Куртене, графіка це «зв'язок письмово-зорових елементів з елементами тільки мовно-слуховими, у відволіканні від асоціацій з уявленнями морфологічними і семасіологічними», а орфографію – як «зв'язок письмово-зорових уявлень не тільки з уявленнями мовно-слуховими, але теж з уявленнями морфологічними і семасіологічними» [2, с. 221]. Однак незважаючи на те, що з часу визначення цих двох понять пройшло майже 80 років, досі немає чіткого, однозначного їх тлумачення.

Термін «графіка» визначається дослідниками (О. С. Ахманова, Д. Е. Розенталь) по-перше, як сукупність всіх засобів даної писемності, по-друге, як співвідношення системи писемних знаків з фонетичною системою мови, або співвідношення між літерами алфавіту і звуками мови [7, с. 5-6].

А. А. Леонтьєв пропонує при вивченні письмової форми мови взагалі відмовитися від привнесення генетичних міркувань і суворо обмежитися синхроні-

чним аналізом. Це дозволить дійти висновку, що обидві форми мови – як усна, так і письмова – мають право на самостійне вивчення. В мозку дорослої людини існує дві мовні системи. Інакше кажучи, можна вважати, що в мовному колективі є два стандарти, дві норми мови. Письмова мова відрізняється від усної. Вона характеризується специфічними особливостями, тобто система лінгвістичних одиниць і побудова повідомлення різні в обох нормах [8, с. 70-79].

При такому підході графіка може розглядатися як інвентар писемних знаків, необхідних для викладу усних висловлювань. Такий інвентар використовується й при графічному вираженні писемної мови. Специфічна функція писемної мови дуже скоро приводить до самостійності писемної норми. Й. Вахек зазначає, що, здобувши автономію, письмова норма з вторинної знакової системи перетворюється на первинну. Її складові елементи представляють відтепер не знаки знаків, а знаки речей. Тим самим письмова норма стає співвідносною з усною нормою [3, с. 530-533].

При іншому підході система графіки визначається в суворій залежності від звукової форми мови. Дослідники, які дотримуються такої точки зору вважають, що графіка та її правила визначають: 1) способи зображення фонем певної мови (Л. В. Щерба) або запису звуків (Н. Каташ); 2) прийоми письма для передачі вимови (А. Н. Гвоздев) або прийоми іменування звуків і звукових ланцюгів (А. А. Волков); 3) можливості письма для передачі окремих звуків і звукосполучень незалежно від їх значень (А. Н. Гвоздев); 4) звукові значення окремих літер або читання літер (А. Н. Гвоздев); 5) мовні засоби для позначення звуків або виконання інших функцій (В. Г. Гак); 6) сукупність умовних писемних знаків, прийнятих для зображення звуків мови (В. І. Балинська); 7) відповідності, що зв'язують графеми та їх комбінації зі звуковими одиницями мови (Н. Каташ).

Графіка – це розділ науки про письмо, який визначає: інвентар графічних засобів мови (алфавітних і неалфавітних знаків); систему відповідності між графічним засобом (що позначає) і одиницею звучання (що позначається: звуком або фонемою).

Одиницею графічного рівня за визначенням І. А. Бодуена де Куртене є графема. Цей термін часто збігається з тим, що прийнято називати літерою; проте, наприклад, рядкове і прописне накреслення, яке вважається однією літерою і трактується як один алфавітний знак, слід розглядати як різні графеми, оскільки існують певні правила вживання рядкових і прописних літер, і порушення цих правил вважається помилкою. Отже, з точки зору орфографії ці літери не рівнозначні і не взаємозамінними [5, с. 361-362].

До складу графічних засобів мови входять не тільки літери, які утворюють склад основних графем, але й діакритичні знаки та знаки пунктуації, які називають допоміжними графемами. Різні графеми, які передають одне й те ж звучання, називають омофонічними. Наприклад, рядкове і прописне накреслення літер – одного алфавітного знаку – розглядаються як омофонічні графеми. Графічні системи деяких мов містять значну кількість омофонічних графем: так, наприклад, французький звук [o:] передається літерою

о, сполученням літер *au* і *eau* (*mot, faute, peau*) [5, с. 362].

Набагато ширший діапазон значення терміна «орфографія». По-перше, орфографія в найбільш широкому значенні є синонімом терміна «письмо», тобто це сукупність правил користування всіма графічними засобами мови, включаючи розділові знаки. По-друге, орфографія має більш вузьке значення: сукупність правил користування літерними – знаками мови; система правил, що встановлює одноманітні способи передачі мови на письмі; звіт правил для транспозиції усних висловлювань в письмі. По-третє, орфографія – це фактичне написання слова або спосіб написання конкретних слів французької мови [7, с. 6-7].

Основною структурною одиницею орфографічного рівня є орфограма – мінімальна значуща одиниця письма, якій властиві графо-фонетико-граматико-семантичні відносини. На відміну від графеми, яка виконує суто розрізнявальну функцію, орфограма може мати просторову низку графічних знаків: від однієї літери – до мультиграфічної піктограми, відповідником якої у межах існуючої термінології є текст. Таким чином, орфограма має прямий зв'язок із позначеним і визначає нормований стан позначення на письмі [6, с. 12].

Орфографія являє собою своєрідний місток між двома мовними системами – письмовою та усною мовою, набір відповідностей між окремими елементами обох систем. Інакше кажучи, вона позначає перелік правил, які слугують для транспозиції усних висловлювань в письмові. Преважна кількість дослідників (Т. А. Амірова, Й. Вахек, А. А. Леонт'єв, В. Мотш, Т. М. Ніколаєва, А. А. Реформатський, І. Артур, Р. Бартес, А. Бенак, Б. Мессоні, Л. Коен та інші...) віддають перевагу саме такому підходу, вважаючи, писемну форму мови писемною мовою.

Орфографія і її правила визначаються в цьому випадку як 1) спосіб написання конкретних слів (Л. В. Щерба); 2) передача значущих одиниць мови – слів і морфологічних частин слів (А. Н. Гвоздев); 3) правила вживання графічних знаків (графем) залежно від різних факторів, вибір між цими знаками (В. Г. Гак); 4) правила написання значущих одиниць мови, а також письмового оформлення словосполучень і пропозицій (Ю. С. Маслов); 5) запис звуків або слів мови з урахуванням системи графічної транскрипції, а також морфологічних, синтаксичних і лексичних відносин (Н. Каташ); 6) система правил використання графічних знаків при написанні конкретних слів (В. І. Балинська).

Французька орфографія постійно відчуває вплив тенденції мови до простого слова, що приводить до появи написань з власним виглядом, тобто слів, які миттєво сприймаються як єдиний знак із своїм графічним позначенням і позначенням. Інакше кажучи, слово, яке складається з літер, наближається до слова-ідеограми завдяки розгалуженій системі графічних елементів. Візуальний образ слова може асоціюватись із його значенням. Наприклад, французьке слово *lys* (лілея) привабливіше за *lis* тому, що літера "y" начебто зображує стебло квітки, яка "розквітає" між двох приголосних. У слові *toit* (дах) кінцеве "t" начебто завершує архітектуру будівлі. Орфографія слова

locomotive дозволяє уявити трубу "I" та колеса паровоза. З погляду теорії ці факти цікаві тим, що в цьому випадку ідеограма є кінцевим феноменом, тоді як саме з неї починається історія письменності. Чим довше слово, тим ближче його орфографія до фонетичної форми (*mascarade, pupitre, dictature*). Щодо коротких слів, то їхня орфографія, як правило, є складнішою (*taon, temps, saint, seing*). Можна відзначити, що чим сильніша тенденція французької мови до моносилабізму, тим складніша орфографія слів, які набувають цілісний, індивідуальний образ: *port* (порт) – *porc* (свиня) – *pore* (пора). Гіперболізація цієї тенденції приводить до пошуку залежності між орфографією слова та його значенням, тобто до перетворення звичайного слова в ідеограму. Інакше кажучи, прямий перехід від акустичного позначення до візуального можливий лише на абстрактному рівні, коли низка довільно використаних графічних знаків не гарантує адекватного зображення на письмі певного поняття, а також дотримання орфографічної норми. А відтак, перехід від одного позначення (акустичної форми) до другого (графічної форми) можливий лише через позначене [6, с. 12].

У світі не існує жодної конкретної мови, орфографічна система якої будувалася б цілком на одному принципі, хоча можливо, що так було в момент створення орфографічного коду для будь-якого молодописемної мови. У теперішній же час в орфографічних системах різних мов співіснують різні принципи, але один з них як правило буває домінуючим, таким, який відбивається в більшості орфографічних правил і яким пояснюється більшість написань. Орфографія французького письма повинна оцінюватися насамперед за двома параметрами: по-перше, з точки зору близькості написаного тексту до його звучання, і по-друге, з точки зору однаковості представлення однієї й тієї ж морфеми. Можна сказати, що перше особливо важливо для пишучого, а друге – для читача, оскільки процес читання в значній мірі складається в «впізнанні» слів і морфем [5, с. 377].

У нашому розумінні відмінність графічного та орфографічного рівнів організації французького письма полягає в діалектичному протиставленні абстрактного, формального (графіка) і конкретного, значимого (орфографія). Перехід від графіки до орфографії – це подолання обмеженості, односторонності і досягнення повноти і змістовності знання. Саме так реалізується принцип сходження абстрактного до конкретного (в діалектичній традиції), який характеризує направленість науково-пізнавального процесу в цілому. Будь-яке орфографічне написання неможливо без графіки, як і неможливий графічний аналіз поза орфографією, тому першочергове значення має врахування діалектичності цих двох понять [7, с. 8].

В. Г. Гак провів розмежування між графічною системою (або графікою) та орфографією у власному розумінні слова. На графічному рівні письма вивчаються способи, якими володіє та чи інша мова, для

позначення звуків (фонем), а також інколи, як це має місце у французькій мові, для виконання інших функцій. А на орфографічному рівні організації письма вивчаються правила, які визначають вживання графічних знаків (графем) в залежності від різноманітних факторів, вибору між цими знаками. Орфографія належить до графіки майже так само, як стилістика до граматики чи словникового складу мови [4, с. 8].

Орфографія виникає тільки у випадку графічної асиметрії, коли доводиться робити вибір між різними написаннями. Той факт, наприклад, що один і той самий звук позначається у французькій мові буквосполученням *ch*, в англійській мові *sh*, належить до графіки, а не до орфографії. Але той факт, що той самий звук у французькій мові позначається порізному в словах *chat, schéma* або *flash* належить уже до сфери орфографії. Відмова від знака *ph* для позначення знака [f] значила б зміни графічної системи, які будуть в свою чергу мати наслідки і для орфографії (відпадає проблема вибору при позначенні цього звуку), але заміна звуку *s* подвоєним *ss* в слові *bracelet* була би чисто орфографічним фактом, що не торкається графічної системи французької мови [4, с. 8-9].

Таким чином, використовуючи весь накопичений досвід в цьому питанні, можна сказати, що графіка – це наука про абстрактні графічні елементи, які прямо або опосередковано співвідносяться тільки з фонемами, а орфографія пов'язана з проблемами написання конкретних значущих одиниць.

Висновки. Графічний та орфографічний рівні організації французького письма ґрунтуються на взаємозалежних теоріях, кожна з яких має свій об'єкт дослідження. Графіка – система графічних комплексів, які відображають не тільки зв'язок між знаком та звуком, але й прагматичне поле усних висловлювань. Орфографія – система правил використання графічних комплексів, наслідуючи різноманітні чинники вибору графічних засобів, які базуються на певних принципах.

Розмежування графіки та орфографії передбачає існування у кожного з цих рівнів організації письма своєї структурної одиниці – графеми (мінімальний, елементарний, розрізнявальний знак письма з певним фіксованим набором конструктивних елементів) та орфограми (мінімальна значуща одиниця письма, якій властиві графо-фонетико-граматико-семантичні відношення).

Багатозначність обох термінів, в якійсь мірі, пояснює принципову відмінність між ними і різні підходи дослідників до визначення графічного та орфографічного рівнів організації французького письма. Рівні письма настільки тісно пов'язані між собою, що вони є взаємозалежні один від одного, що веде до неможливості існування графічного аналізу поза орфографією, так само як і орфографічного написання без графіки. Таким чином це ставить під сумнів необхідність поділу правил на графічні та орфографічні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амирова Т.А. К истории и теории графемики. – М.: Наука, 1977. – 191 с.
2. Бодуэн де Куртенэ И.А. Об отношении русского письма к русскому языку // Избранные работы по общему языкознанию: В 2 т. М., 1963. – С. 209 – 235.
3. Вахек Й. К проблеме письменного языка // Пражский

- лингвистический кружок. – М., 1967. – С. 535 – 543.
4. Гак В.Г. Французская орфография. – М.: КомКнига, 2006. – 240 с.
 5. Князев С.В., Пожарицкая С.К. Современный русский литературный язык: Фонетика, орфоэпия, график и орфография // Учебное пособие для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2011. – 430 с.
 6. Крючков Г.Г. Теоретичні засади французького письма // Наукові записки КНУ ім. Т.Шевченка. – К.: КПВД "Педагогіка", 2004. – С. 148–159.
 7. Крючков Г.Г. Современная орфография французского языка. – К.: Высшая школа, 1987. – 184 с.
 8. Леонтьев А.А. Некоторые вопросы лингвистической теории письма // Вопросы общего языкознания. – М., 1964. – С. 70 – 79.
 9. Николаева Т.М. Письменная речь и специфика ее изучения // Филологические науки. – М., 1961. – № 3. – С. 78–86.
 10. Сидельникова Л.В. Фонографія та ідеографія французького письма IX – початку XXI століття : Монографія. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2012. – 512 с.

REFERENCES

1. Amirova T.A. To the history and theory of graphemics. – М.: Science, 1977. – 191 p.
2. Baudouin de Courtenay I.A. About the relation of Russian letters to Russian language // Selected works on the general linguistics: Is. 2. – М., 1963. – P. 209 – 235.
3. Vachek J. To the problem of the written language // Prague linguistic circle. М., 1967. P. 535 – 543.
4. Gak V.G. French spelling. – М.: KomKniga, 2006. – 240 p.
5. Knyazev S.V., Pozharitskaya S.K. Modern Russian literary language: Phonetics, orthoepia, graphics and orthography // Textbook for high schools. – Is. 2. – М.: Academic Project; Gaudeamus, 2011. – 430 p.
6. Kryuchkov G.G. Theoretical foundations of French writing // Scientific notes KNU n.a. T. Shevchenko. – К.: Pedagogy, 2004. – P. 148–159.
7. Kryuchkov G.G. Modern spelling of the French language. – К.: High school, 1987. – 184 p.
8. Leontiev A.A. Some questions of the linguistic theory of writing // Questions of General Linguistics. М., 1964. P. 70 – 79.
9. Nikolaeva T.M. Written speech and the specifics of its study // Philological Sciences. – М., 1961. – № 3. – P. 78–86.
10. Sidelnikova L.V. Phonograph and ideography of the French writing IX - the beginning of the XXI century: Monograph. – К.: Pub. center KNLU, 2012. – 512 p.

Graphics and orthographic levels of organization of French writing

V. Y. AL Qasim

Abstract. The paper discusses the writing system of three levels of the organization – alphabet, graphics, orthography. Details considered two basic levels of organization of the system of French writing – graphics, orthography. Each term (graphics and orthography) was studied separately from each other and a comparative analysis is carried out. It was determined that the two concepts are closely related, but between them there is a significant difference. Each of Sciences has its research object and a structural unit: alphabet – letter, graphics – grapheme, orthography – orthogram.

Keywords: *writing, alphabet, graphics, grapheme, orthography, orthogram.*

Графический и орфографический уровни организации системы французского письма

В. Ю. Ал Касем

Анотация. В статье освещена система письма трех уровней организации – алфавита, графики, орфографии. Подробно рассмотрены два основных уровня организации системы французского письма – графический и орфографический. Каждый термин (графика и орфография) исследован отдельно друг от друга и проведен сравнительный анализ. Определено, что эти два понятия теснейшим образом связаны, но между ними есть и существенная разница. Каждая из наук имеет свой объект исследования и свою структурную единицу: алфавит – буквы, графика – графему, орфография – орфограмму.

Ключевые слова: *письмо, алфавит, графика, графема, орфография, орфограмма.*

Компаративно-фразеологический образ человека в англоязычной картине мира сквозь призму "универсального", "специфического" и "уникального"

У. Я. Былица

Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, Ивано-Франковск, Украина

Paper received 14.03.17; Accepted for publication 20.03.17.

Аннотация. Данная статья посвящена выявлению универсальных, специфических и уникальных этнокультурных особенностей семантики компаративно-фразеологических номинаций человека в англоязычной картине мира. В статье определяются основные подходы к выявлению указанных особенностей семантики этих единиц и рассматриваются уровни их проявления на основе компаративно-фразеологического образа человека в англоязычной картине мира.

Ключевые слова: англоязычная картина мира, компаративная фразеологическая единица, компаративно-фразеологический образ человека, универсальность семантики, этнокультурная специфичность / уникальность.

В лингвистических исследованиях последних десятилетий видное место приобрело использование антропоцентричного принципа, или же принципа "человек в языке" [Э. Бенвенист], согласно которому человек как основа всего бытия на Земле стал центральным объектом языковедческих студий. И это небезосновательно, ведь объектом изучения лингвистики является язык, который неотделим от его творца - от человека. Язык предназначен для человека, является его основным средством общения, а также основным инструментом познания тайн как окружающего мира, так и самого себя.

Особый интерес с точки зрения антропоцентризма вызывает в лингвистике вопрос о том, как и какими языковыми средствами человек номинирует себя и тех, кто его окружает, а также насколько различаются эти языковые номинации в разных языках и что есть в них общего / универсального или же специфического / уникального.

Одним из источников, из которого можно получить ответы на эти вопросы, а также вообще получить определенное представление о содержании такого многомерного объекта как "человек", есть семантика его языковых номинаций. Ведь известно, что семантическая структура языкового знака - это своеобразный код, в котором закодирована сущность того или иного объекта или фрагмента окружающего мира, в частности, и человека. А как считают ученые, из всех языковых единиц наиболее "антропоемкими" [термин В. М. Телия] являются фразеологические единицы (далее: ФЕ), в частности, компаративные фразеологические единицы (далее: КФЕ), семантика которых тесно связана с человеком, с его характеристикой как биологического, так и социального вида, с репрезентацией его внешнего вида и внутренних качеств.

Поэтому *мотив* выбора этих единиц как объекта анализа в данной статье неслучайный, ведь именно антропоцентрические КФЕ (далее: АКФЕ) достаточно кратко, тем не менее емко и метко способны в образной форме дать характеристику человеку, его качествам, действиям и поступкам. Этому способствует сущность этих единиц, которые построены на сравнении, которое предусматривает использование в их компонентном составе образного объекта сравнения, наиболее часто именуемого как образ-эталон. Последний воплощает в своей семантике определенный признак, свойство, которые переносятся на образ человека, например: *(as) tall as a lamp-post, (as) fat as a porpoise, to*

laugh like a hyena, to fight like a lion и др.. Именно подобные единицы в значительной степени и формируют в англоязычной картине мира (далее: АЯКМ) так называемый компаративно-фразеологический образ человека, который является составной частью общего образа или же концепта "человек".

Даже поверхностный анализ семантики подобных антропоцентричных АКФЕ, свидетельствует о том, что в их семантике целиком наглядно наблюдаются как универсальные, так и специфические и даже уникальные черты. Поэтому подобные единицы являются идеальным материалом для того, чтобы на основе анализа их семантики продемонстрировать с одного стороны, универсальность, а с другой - этнокультурную специфичность и даже уникальность компаративно-фразеологического образа человека в АЯКМ.

Итак, *цель* данной статьи заключается в том, чтобы выявить универсальные, этноспецифические и уникальные черты семантики АКФЕ, характеризующих человека в АЯКМ, а также рассмотреть уровни их проявления на материале этих единиц.

Актуальность темы исследования определяется общей направленностью современной лингвистики на исследование разного рода фрагментов и концептов окружающего мира, центральным из которых является "человек". Такое исследование антропоцентричного характера будет, на наш взгляд, определенным шагом на пути к лучшему познанию "человека в языке", а точнее - "человека во фразеологии".

Вообще при исследовании таких семантических параметров любых языковых единиц, как "универсальность", "специфичность", "уникальность" преимущественно используют два основных *метода*: сравнительный, при котором национально-культурная специфика единиц одного языка сравнивается с единицами другого и интроспективный, при котором эта специфика рассматривается глазами носителей языка вне сопоставления с другими языками [1, с. 40]. В данной статье мы попробуем соединить два метода с преобладанием все же второго - интроспективного, поскольку проведение широкого сравнительного анализа с привлечением хотя бы нескольких языков в рамках данной статьи не представляется возможным.

В целом методологической основой данной статьи являются фундаментальные работы в сфере сравнительной фразеологии Д. О. Добровольского, А. В. Кунина, А. Д. Райхштейна, Ю. П. Солодуба, Э. М. Солодуха, а также отдельные работы сравнительного харак-

тера Е. Ф. Арсентьевой Г. А. Багаутдиновой, К. И. Мизина и др.. Эти работы выполнены на материале разных языков и в значительной степени посвящены вопросу универсальности и национально-культурной специфике семантики ФЕ. Но, к сожалению, объектом такого анализа КФЕ встречаются, как правило, только фрагментарно, причем безотносительно к образу человека. Исключение составляют только работы К. И. Мизина [2], выполненные на материале компаративной фразеологии и посвященные образу человека, но, в основном, в немецкоязычной картине мира. Что касается образа человека в АЯКМ на материале АКФЕ, то такое исследование отсутствует, что еще раз оправдывает *мотивы* выбора объекта анализа данной статьи.

Итак, при рассмотрении компаративно-фразеологического образа человека в АМКС сквозь призму универсального, специфического, уникального речь идет, в основном, о тождественности / нетождественности семантики АКФЕ в разных языках, т.е. их мотивационно-образной основы, их внутренней формы и коннотации. Следует сразу отметить, что вышеупомянутые семантические параметры конденсирует в себе и репрезентирует их в составе этих единиц, в основном, объект сравнения, т.е. образ-эталон как "уникальный сгусток лингвокультурной информации определенного этноса" [2, с. 23]. Именно последний является тем главным маркером, который предопределяет тождественность семантики этих единиц или же привносит в них этнокультурную специфику и даже уникальность. На этом основании образ-эталону при рассмотрении вопроса об универсальности, специфичности и уникальности компаративно-фразеологического образа человека в АЯКМ будет уделено основное внимание.

Приступая к анализу семантики компаративно-фразеологических номинаций образа человека в АЯКМ, необходимо сразу заметить, что этот образ является в значительной степени универсальным. Так, он часто формируется с помощью АКФЕ, которые касаются разнообразных черт, признаков и свойств человека и для которых характерна их полная структурно-семантическая эквивалентность в разных языках. Многие из них были заимствованы путем калькирования английским и другими языками из третьих источников: в основном, из Библии и античной мифологии, как например: англ. *(as) old as Methuselah* - укр. *старий як Мафусаїл* - нем. *alt wie Methusalem* - рус. *старый как Мафусаил*; англ. *as wise as Solomon* - укр. *мудрий як Соломон* - нем. *klug wie Solomon* - рус. *умный как Соломон* и другие.

Универсальный компаративно-фразеологический образ человека в англоязычной и других картинах мира формирует также целый ряд АКФЕ, которые являются результатом параллельного развития в других языках и которые базируются на способности разных народов к одинаковому образному видению мира, на сходстве или даже полной аналогии их ассоциативного способа мышления. При этом высокий уровень структурно-семантической эквивалентности обнаруживают компаративно-фразеологические номинации человека, в компонентном составе которых как образы-эталоны употреблены лексемы, которые отмечаются высокой частотностью в самостоятельном употреблении и не

является маркированными этнокультурно. Такими в составе АКФЕ есть часто фитонимы, зоонимы, соматизмы, артефакты, минералы и т.п., которые, будучи наиболее известными и близкими для человека, легко подвергаются переосмыслению, а поэтому часто приобретают в разных языках подобную или и аналогичную образную символику, универсально отображая тем самым разные черты и свойства человека, например:

"страх, испуг" - англ. *to shake like an aspen leaf* - укр. *тремтіти як осиковий лист* - нім. *wie Espenlaub zittern* - рус. дрожать как осиновый лист;

"бедность" - англ. *(as) poor as a church mouse* - укр. *бідний як церковна миша* - нім. *arm wie eine Kirchenmaus* - рус. *бедный как церковная мышь*.

Подобные АКФЕ демонстрируют полную изоморфность своей структуры и семантики в разных языках, в том числе и в английском и являются результатом универсальности механизмов когниции человека. Такие единицы можно было бы условно назвать и *универсалиями*, а еще точнее, в связи с практической невозможностью охвата всех языков, *евроуниверсалиями*, т.е. такими, которые есть во всех или в абсолютном большинстве европейских языков.

Вообще наличие в компаративно-фразеологическом образе человека универсальных языковых признаков объясняется еще и тем, что сравнение как логико-мыслительный процесс в сознании человека, будучи "априорным инструментом при познании человеком объективного мира" [2, с. 18], представляет собой наряду с дедукцией, индукцией и аналогией универсальную форму когниции, которая также "определяет универсальность компаративной фразеологии" [там же: 18].

Способствует универсальности семантики АКФЕ структурная простота и аналогичность их модели в разных языках, а, как утверждает А. Д. Райхштейн, если в сопоставляемых языках действуют одни и те же продуктивные образные модели, то есть довольно высокая вероятность того, что в составе этих единиц имеются структурно-семантические эквиваленты [3, с. 127].

Более того, структурно-семантическая простота модели АКФЕ способствует одновременно и процессу заимствования из языка в язык, не создавая на этом пути каких-либо преград, а потому эти единицы считаются такими, что "наилегче заимствуются" [2, с. 121], причем наиболее часто - калькированным путем, что в конечном итоге также предопределяет универсальность их семантики.

Способствуют универсальности семантики АКФЕ также такие факторы, как общность для целого ряда народов европейского ареала духовной и материальной культуры, ценностей и приоритетов, идеалов и установок, общность географических, социальных и культурно-бытовых условий, в которых они проживают, их многовековые политические, экономические и культурные контакты.

И все-таки "тайну" любого языка невозможно раскрыть без освещения ее национально-культурной специфики, которая является результатом влияния на язык этнокультурного сознания его носителей. "Последнее вносит "коррективы" в ЯКМ, предопределяет наличие в ней специфично-культурных или уникальных

"вкрапленный" на фоне универсальных когнитивно-языковых механизмов при оформлении универсальных концептов определенного этносоциума" [2, с. 27]. Не является исключением при этом и концепт "человек", в частности его языковая составляющая - компаративно-фразеологический образ, который во всех языках имеет свою определенную этнокультурную "специфичность" и даже "уникальность".

Итак, несмотря на синонимичность двух последних указанных понятий, мы считаем, что "специфичность" компаративно-фразеологического образа человека в АЯКМ оказывается в том случае, когда в роли образа-эталона выступают лексические компоненты, семантика которых хотя и не маркирована этнокультурно, но тем не менее которая помогает сформировать специфический образ человека, нетипичный для носителей других языков, несмотря даже на определенную изоморфность в других языках, например:

"внешнее сходство" - англ. *to be as like as two peas* - укр. *подібні, як дві краплі води* - нм. *wie ein Ei dem anderen gleichen* - рус. *похожие, как две капли воды*;

"хорошее знание чего-либо / кого-либо" - англ. *to know like the palm of one's hand* - укр. *знати, як свої п'ять пучок* - нм. *kennen wie den kleinen Finger* - рус. *знать, как свои пять пальцев*.

Этнокультурно специфическими являются также многие другие АКФЕ, касающиеся разных черт, признаков и свойств образа человека в АЯКМ, что является целиком очевидным и без наведения примеров из других языков:

"нечестность, непорядочность" - (*as crooked as a dog's hind leg / as a corkscrew / as a crankshaft / as eel's teeth* (досл.: кривой, как задняя нога собаки / как штопор / как колинвал / как зубы вьюна);

"пьяное состояние" - (*as drunk as a fiddler / as a fiddler's bitch / as a newt / as a fish / as an owl* (досл.: пьяный, как скрипач / как собака скрипача / как тритон / как рыба / как сова) и другие..

Приведенные примеры АКФЕ содержат стержневые образы-эталон, денотаты которых не имеют какой-то региональной привязки к англоязычному этносу и являются типичными и для других лингвокультур, тем не менее их выбор как образов-эталон в составе этих единиц является неожиданным и непредсказуемым с точки зрения носителей других языков, что объясняется спецификой мировоззрения и миропонимания носителей английского языка.

Особая этнокультурна самобытность, а тем самым и уникальность компаративно-фразеологического образа человека в АЯКМ возникает при употреблении в роли образов-эталон безэквивалентных слов-этнонимов, семантика которых маркирована этнокультурно и касается обозначений определенных реалий, явлений, известных, в основном, только представителям англоязычного этноса, а также при употреблении своеобразных зоонимов, топонимов, антропонимов, историзмов, характерных для англоязычной лингвокультуры. Итак, уникальными с точки зрения семантики являются АКФЕ, которые содержат в своем составе образы-эталон:

- связанные с типичными *представителями флоры и фауны*, которые преобладают в регионе проживания англоязычного этноса, а также со *специфическими при-*

родно-географическими условиями его проживания, как например: (*as smart as a possum* (досл.: хитрый, как опоссум) - *амер.* "очень хитрый", (*as right as rain* (досл.: верный, надежный, как дождь) - "верный, надежный". Внутренняя форма последней АКФЕ довольно затемнена, тем не менее она все-таки имплицитно в своей семантике ассоциирует с дождевым климатом Великобритании, где ожидание на дождь есть всегда достоверным;

- связанные с англоязычными *антропонимами, топонимами, историзмами* и т.п.: (*as dead as Queen Anne* (досл.: мертвый, как королева Анна) - "несовременный, старомодный", (*as rich as Rockefeller* (досл.: богатый, как Рокфеллер) - "очень богатый", (*as safe as the Bank of England* (досл.: надежный, как английский банк) - "верный, надежный", (*as fat as an alderman* (досл.: жирный, как олдермен) - "очень толстый, жирный" - [alderman - член городского правления или совета графства], (*as fat as Big Ben* (досл.: жирный, как Биг Бен) - "очень толстый, тучный, жирный" - [имеется в виду один из полнотелых звонарей Биг Бена], (*as dead as Chelsea* (досл.: мертвый, как Челси) - "устаревший, немодный" [Chelsea - бывший район Лондона, который исчез из карты], (*as dumb as a wooden Indian* (досл.: глупый, как деревянный индеец) - *амер.* "тупой, глупый как баран" [в США перед магазинами, где продавали табак, часто выставляли с целью рекламы деревянную фигуру индейца], *to laugh like little Audrey* (досл.: смеяться, как маленькая Одри) - "смеяться от души" [Audrey - действующее лицо в одной из комедий Шекспира], *to look lit up like a Broadway* (досл.: сиять, как освещенный Бродвей) - "выглядеть пьяным", *to walk like a Virginia fence* (досл.: проходить, как граница штата Вирджиния) - *амер.* "идти качаясь, будучи пьяным, непрочно держаться на ногах", *to fight like Kilkenny cats* (досл.: биться, как коты из г. Килкени) - "враждовать, бороться не на жизнь, а на смерть" [выражение связано с жестокой борьбой между городами Kilkenny и Irishtown, что длилась до конца XVII ст. и привела к их взаимному разорению] и многие другие единицы;

- связанные с разнообразными *элементами культуры, обычаев, традиций* и т.п.: (*as tall as a maypole* (досл.: высокий как майское дерево) - "очень высокий, высокий ростом" - [maypole - украшенный цветами столб, вокруг которого танцуют 1 мая в Англии], *to look like the May Queen / Queen of the May* (досл.: выглядеть как королева мая) - "быть очень красивой девушкой" [May Queen - девушка, которую за красоту избирают "королевой" в Первомайских народных развлечениях].

На основе вышеприведенных примеров нельзя не заметить, что этнокультурная уникальность семантики АКФЕ наблюдается и в разных национальных вариантах английского языка, где она базируется также на специфических образах, реалиях, явлениях, присущих, например, американской, австралийской или другой лингвокультуре: (*as ugly as bandicoot* (досл.: страшный как бандикут) - *австрал.* "несчастный, жалкий, некрасивый, страшный", (*as game as Ned Kelly* (досл.: храбрый как разбойник Нед Келли) - *австрал.* "очень храбрый", *to look like million dollars* (досл.: выглядеть как миллион долларов) - *амер.* "выглядеть очень хорошо",

(as) *phony as a three-dollar bill* (досл.: фальшивый, как трюхдолларовая купюра) - *амер.* "странный, чудной, специфический" [намек на фальшивые трюхдолларовые купюры, которых в США вообще не было], *to scream like a banshee* (досл.: кричать, как банши) - "очень громко и жутко кричать" [banshee - призрак в форме женщины, чье завивание под окнами дома в ирландской языковой культуре вещает смерть] и т.п..

Нужно подчеркнуть, что внутренняя форма целого ряда вышеупомянутых примеров АКФЕ требует этнологического декодирования, поскольку является затемненной, что свидетельствует об этнокультурной маркированности семантики этих единиц. Их этнически маркированные образы-эталоны, которые лежат в их основе, делают эти единицы безэквивалентными и тем самым этнокультурно уникальными. Подобные единицы можно считать также *лакунарными*, т.е. такими, которые содержат уникальные элементы английской лингвокультуры, которые отсутствуют в других языках.

Уникальность компаративно-фразеологического образа человека в АМКС может быть обусловлена не только употреблением в составе АКФЕ безэквивалентных слов-этнонимов, но также наличием в их мотивационной основе уникальных и неповторимых в других языках образов. Так, уникальной в англоязычной лингвокультуре является семантика целого ряда АКФЕ, которые, например, репрезентируют "непривлекательный, непрезентабельный" вид человека: *to look like*

mutton dressed as a lamb / like a death's head on a mopstick / like a dog with two tails / like a sow playing on a trumpet / like the back of the bus / like a dog's dinner / like something the cat brought in, а также единцы, касающиеся других признаков и свойств человека: *(as) silly as a bag of worms, (as) drunk as an Irish duke in a potato patch, (as) comfortable as an old shoe, (as) snug as a bug in a rug, (as) busy as a cockroach on a hot stove, to know as much as a pig about pineapples, to behave like a cricket on a hot grill* и т.д.

Подводя краткие итоги, следует отметить, что проведенный нами анализ семантики компаративно-фразеологических номинаций "человека" в АЯКМ свидетельствует о наличии в их составе, с одной стороны, значительного количества единиц, которые имеют свои эквиваленты или же аналоги в других языках, а с другой стороны - таких единиц, семантика которых отмечается этнокультурной спецификой и даже уникальностью. Это означает, что в компаративно-фразеологическом образе человека в АЯКМ явным образом присутствует взаимодействие "универсального", "специфического" и "уникального", что еще раз подтверждает слова Ю. Д. Апресяна о том, что каждому естественному языку присущий свой определенный способ концептуализации действительности, поскольку взгляд человека на мир "есть частично универсальным, частично национально-специфическим" [4, с. 38-39].

ЛИТЕРАТУРА

1. Добровольский Д. О. Национально-культурная специфика во фразеологии / Д. О. Добровольский // Вопросы языкознания. — М., 1997. - № 6. — С.37-48.
2. Мізін К. І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології: монографія / К. І. Мізін. — Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2011. — 448 с.
3. Райхштейн А. Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. / А. Д. Райхштейн. — М.: Высшая школа, 1980. — 143 с.
4. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания // Вопросы языкознания. — 1995. — № 1. — С. 37-53.
5. Англо-український фразеологічний словник [уклад. К. Т. Баранцев]. — К.: Знання, 2005. — 1056 с.
6. Англо-український словник компаративної фразеології. / К. І. Мізін. — Кременчук : Щербатих О.В., 2010.— 120 с.
7. Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння) / К. І. Мізін. - Вінниця : Нова книга, 2005. - 304 с.
8. Русско-английский словарь устойчивых сравнений / Н. Л. Шадрин.- СПб.: «Золотой век», 2003.-528 с.
9. Longman Dictionary of English Idioms. - Lnd: Longman, 1980.- 387 p.

REFERECES

1. Dobrovolskyi D. O. Nationally-Cultural Specificity in Phraseology / D. O. Dobrovolskyi // Questions of Linguistics. — М., 1997. - № 6. — P.37-48.
2. Mizin K. I. A Person In the Mirror of Comparative Phraseology; monograph / K. I. Mizin. — Kremenchuk: PP Shcherbatykh O. V. ., 2011. — 448p.
3. Raihshtein A. D. The Comparative Analysis of German and Russian Phraseology. / A. D. Raihshtein. - M .: Higher School, 1980. - 143 p.
4. Apresian Yu. D. The Image of a Person According to the Language Data: the attempt of systematic description. // Questions of Linguistics. — 1995. - № 1. - P. 37-53.
5. English-Ukrainian Phraseological Dictionary [comp. by K.T. Barantsev]. - K.: Knowledge, 2005. — 1056 p.
6. English-Ukrainian Dictionary of Comparative Phraseology. / K. I. Mizin. - Kremenchuk: Shcherbatykh O.V., 2010. — 120 p.
7. German-Ukrainian Phraseological Dictionary (Comparative Phraseological Units) / K. I. Mizin. - Vinnytsia: New Book, 2005. - 304 p.
8. Russian-English Dictionary of Comparative Phraseological Units / N. L. Shadryn. - SPb .: "Golden Age", 2003. - 528 p.
9. Longman Dictionary of English Idioms. - Lnd: Longman, 1980.- 387 p.

Comparative Phraseological Image of a Person In the English World View Through the Prism of “Universal”, “Specific” And “Unique”

U. Ya. Bilytsia

Abstract. This article is devoted to the problem of revealing universal, specific and unique ethno-cultural peculiarities of the semantics of comparative phraseological nominations of a person in the English world view. The main approaches to the revealing of the above-mentioned peculiarities of the semantics of these units are defined and the levels of their display are shown on the basis of comparative phraseological image of a person in the English world view.

Keywords: English world view, comparative phraseological unit, comparative-phraseological image of a person, universality of semantics, ethno-cultural specificity / uniqueness.

Romeo and Juliet in Ukraine: the interface of semiotics and translation studies

A. Chebotaryova

Master of Arts (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)
Corresponding author. E-mail: wududu@yandex.ru

Paper received 18.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Abstract. This article is the first one to provide its readers with the in-depth overview on the theory of semiotics as well as to analyze and compare five Ukrainian translations of the greatest tragedies of Shakespeare from the semiotic prospective. One of the key scene full of different semiotic codes is under view of this research. The analysis helps to distinguish and explain the main themes and motifs of the play, translator's methods and decisions, as well as to figure out the role of signs in the process of translating.

Keywords: translation, semiotics, structural analysis, code, sign, Shakespeare, Barthes

Ukrainian translations of *Romeo and Juliet* have paved its way for readers for more than a century. It is thanks to bright minds of translators that the main heroes, Romeo and Juliet, still continue to live in the hearts of millions. It is no secret that the great playwright was in fond of grandiloquent metaphors, allusions, pragmatically and semantically charged phrases, and whatnots. Such an *arsenal of rhetorical riches* helped the author to create authentic images and hidden meanings which pose great difficulties for translators. Shakespeare is such a tough nut to crack for translators of all time. Semiotics proves it as well.

The present article is an attempt to compare and analyze the structures of the translations of the tragedy *Romeo and Juliet* in order to find out its hidden meanings, themes, motifs and semiotic codes as well as to explore solutions and methods of each particular translator. To conduct such a comprehensive research a variety of methods are used, including literary, semiotic, linguistic and translational methods, descriptive and comparative methods, method of a text structures contrasting, transformational analysis, thesaurus analysis, semantic translational analysis, communicative analysis (of a dramatic specificity of a text).

Translation Studies keeps evolving all the time. Due to its interdisciplinary nature, translatology and intertwines with different scientific domains, such as Functional Stylistics, Linguistics, Genre Studies, Anthropology, Cultural Studies and Semiotics. Let us focus on the last one since questions of Semiotics from the translational perspective have become pretty much en vogue in the scientific circles nowadays. In short, Semiotics is a science of signs. Nevertheless, the best and most popular definition of the term semiotics is provided by U. Eco, who states that semiotics is concerned with everything that can be regarded as a sign. Semiotics involves the study not only of what we refer to as 'signs' in everyday speech, but of anything which *stands for* something else. In a semiotic sense, signs take the form of words, images, sounds, gestures and objects. Contemporary semioticians study signs not in isolation but as part of semiotic *sign-system* (such as a medium or genre). They study how meanings are made and how reality is represented [3, c. 2].

Semiotics deals with the developing and explaining of new meanings, which is called semiosis. This term stands for the translation process, within the framework of which a *code* is decoded. It brings Semiotics and Translation Studies together.

Dinda L. Gorrée, a Dutch translator, theorist, and semiotician, notes that translation can be assimilated to semiosis, or sign activity in the sense that semiotics studies the transmission, and the interpretation of the meanings consisting one or more signs, which is rather similar to the issues translation studies addresses [6, p.10].

A. Popovič, a famous Slovak researcher and translator, stresses that the literary text is connected with the cultural linguistic system. He notes that the semiotic aspect of

translation deals with the discrepancies appearing in the process of translation because of the removed in time and space texts of translation. Hence, Semiotics plays an important role in translation [9, p. 16].

This is quite an interesting statement in the light of the topics discussed here, since Ukrainian translations of the famous *Romeo and Juliet* by Shakespeare are made systematically for more than 100 years [3, p. 361]. The translators worked in different times and circumstances, and it is clear that their readings are likely to differ from each other and even from the original.

The first notable debates on signs appear in the Ancient world. Then Semiotics continues to develop worldwide until the 20th century that a full-blown semiotic awareness appears, under the auspices of two founding fathers – F. de Saussure and Ch. Peirce. In the Saussure's semiotic theory, the definition of a sign as a bilateral mental activity of the signifier and the signified is of vital importance. The signifier is a purely material aspect of the sign. The sign becomes as such when acquires the meaning (Valeur). In this respect, a verbal sign is called an acoustic image. The signified is integral from the sign's signifier and, in fact, created by the signifier. The signified concerns a mental aspect. Central to Saussure's understanding of the linguistic sign is the arbitrary nature of the bond between signifier and signified [5, p. 4-7].

If the standpoints of Saussure are quite blurred, Ch. Peirce has an opposite point of view: *Logic, in its general sense, is, as I believe I have shown, only another name for semiotic, the quasi-necessary, or formal doctrine of signs. By describing the doctrine as 'quasi-necessary', or formal, I mean that we observe the characters of such signs as we know, and from such an observation, by a process which I will not object to naming Abstraction, we are led to statements, eminently fallible, and therefore in one sense by no means necessary, as to what must be the characters of all signs used by a 'scientific' intelligence, that is to say by an intelligence capable of learning by experience* [8, p. 98].

As for the term *sign*, here Peirce says about a triadic theory: **Representamen** (the sign itself) which has a relation to an **Object**, which relation entails an **Interpretant**. The Object is that which the Sign/Representamen stands for – although it is slightly more complicated than that, because it can be: a) an Immediate Object (the object as it is represented by the sign) and b) dynamic object (the object independent of the sign which leads to the production of the sign). The Interpretant is the trickiest of the lot. It is not the "interpreter". Rather it is a *proper significate effect*. Most often it is thought of as the sign in the mind that is the result of an encounter with a sign [5, p. 20-22].

Hence, this principle of an Interpretant producing further signs is, in everyday terms, quite familiar. We are all aware of how one sign triggers a chain of associations which eventually seem quite removed from the initial sign. In Semiotics, this potential – and it is only a poten-

tial, simply because normal practice dictates that we need to go to work, execute chores, sleep etc., rather than constantly produce signs – is often referred to as **unlimited semiosis** [5, p. 26].

In this light, semiosis in terms of translation means that an Interpretant, or a translator, interprets and decodes his/her own *interpretants*. In other words, the background knowledge, professional expertise and personal worldviews of translators influence the process of translation.

Roland Barthes, a prominent French linguist and semiotician, left a remarkable heritage in the domain of semiotics, introducing many respective terms. He showed how to make a semiotic, structural and textual analysis. His viewpoints are taken as the principles for this research. Barthes divides the notions *Work* and *Text*. But *Romeo and Juliet* will be considered here as both a work and a text. If the first notion, as Barthes notes, concerns a fragment of substance, occupying some space on a book's shelf, the second one stands for a field of methodological operations. One can hold *Work* in his hand, while *Text* is held in a language and exists only in a discourse. It is not about the preference of *Text* over *Work* – on the contrary, *Work* is an imaginary trail of *Text*. *Text* is felt only in a process of production. *Text* "cannot stop" (for instance, on a bookshelf) – it has to move through something (through a work or a series of works) [2, p. 415] Thus, we have the Shakespeare's tragedy *Romeo and Juliet* as a work with the whole range of imaginary images and Ukrainian translations of *Romeo and Juliet* as texts. There are at least 7 versions of the tragedy so far, not to say a word about stage- and film versions. They all are different because the text was moving through different values, concepts and customs of corresponding times the translators worked in, through their inner and outer worlds [4, p. 361].

Let us start with dividing the play's text into the key *lexias*. Barthes views *lexia* as a unit of text which encodes different meanings. It will be better for the analysis, if there will be from one to three meanings in one *lexia*. Then we need to find out these meanings. Under the no-

tion *meaning* not the dictionary clearly defined meaning is understood, but something else, namely, connotations of a *lexia* and associations connected with it, its secondary shades of sense. Then it is necessary to gradually move through the text. At this point, according to Barthes, the *page-by-page unfolding* of the text takes place [2, p. 426-428]. It is purely a structural approach to the analysis of the text, because it intends to find out not the original meaning of the text, but the plural reproductions of its meanings. To translate such a work is a challenging task, especially when it comes to the questions of style.

Another important principle of the analysis lies in focusing on the concepts of Code and Sign. The word Code, according to Barthes, should not be understood in "a purely scientific sense" of the term. Codes are merely associative fields, a supertext organization of meanings that impose an idea of a certain structure; Code, by Barthes, belongs mainly to the field of the culture; codes are certain types of already-seen, already-read, already-done; code is a specific form of this *already* that constructs any writing [2, p. 455].

It is worth saying a few words about the relationships between the two above-mentioned notions, i.e. Code and Sign. Though de Saussure studies language code (*langue*) in general, he emphasizes the signs mean something not on their own, but only when they are interpreted in relation to each other. In this respect, Jakobson stresses that the creation and the interpretation of text depend on the presence of codes or rules of communication [7, p. 573-574]. While a meaning of Sign depends on Code in which it is enclosed, codes create a field within which signs matter. We cannot give someone or something the status of Sign, until it does not work in Code (author's translation) [3, p. 176].

The first thing that springs to mind when we think of *Romeo and Juliet* is love and noble feelings. In the process of analyzing the text and its Ukrainian translations, however, another leading code becomes obvious. Having met his newest cousin and enemy, all rolled into one, Tybalt, Romeo hears *villain* in his address and politely responds to it:

<p>Original: <i>I do protest I never injur'd thee, But love thee better than thou canst devise, Till thou shalt know the reason of my love, And so, good Capulet – which name I tender As dearly as mine own – be satisfied.</i> [15, p. 139]</p>	<p>P. Kulish: <i>Ніколи я тебе нічим не скривдив, І більш тебе люблю, ніж ти міркуєш, Не знаючи, за що тебе люблю. Доволі з тебе, любий Капулетте: Люблю твоє ім'я, як і своє. [12, p. 64]</i></p>
<p>V. Mytsyk: <i>Я протестую, бо тебе не кривдив, бо більш люблю тебе, ніж ти гадаєш, покиль не відаєш причин любови. То ж, Капулетті мій, чие ім'я люблю, як власне, цим задовольнись.</i> [13, p. 9]</p>	<p>Hozenpud: <i>Тібальте, зроду я тебе не кривдив! Ти й не збагнеш, чому тебе люблю я, Допоки сам любові не збагнеш. Мій Капулетті, знай – твоє ім'я Для мене рідне – досить з тебе цього? [11, p. 88]</i></p>
<p>I. Steshenko: <i>Ніколи я тебе не ображав І більш тебе люблю, ніж ти гадаєш. Але за віщо - зараз не скажу. А через те, мій добрий Капулетті, Чие ім'я шаную так, як власне, Не гарячкуй і з цього вдовольнись.</i> [14, p. 361]</p>	<p>Yu. Andrukhovych: <i>Не завдавав я жодної образи Тобі і відчуваю тільки приязнь До тебе. Жаль, звичайно, причину не смію називати. Капулетті, Будь певен: я твоє ім'я шаную Не менше власного. [10, с. 107]</i></p>

These lines trace the code of a love-inspired, wingy state of mind of Romeo. His words *love thee better than thou canst devise*, *good Capulet* prove it as well. In translations, we see that the features of Romeo's current emotional state vary; different sub-codes of love appear. In Kulish's translation, Romeo often repeats such words as *тебе, люблю, любий Капулетте*. The use of a tautology

in the rhetoric code of the statement is rather inappropriate because Romeo seems to be either nervous or mocking, that why he repeats the same thing. In fact, the boy is trying to calm Tybalt down by means of lofty words rich in synonyms.

Moreover, it's worth mentioning a few words about *enjambement*, a French word meaning that words or phrases

are carried over from one poetic line to the next one without terminal punctuation. We can see this technique used by all the translators, except Kulish and Steshenko. The latter one, however, succeeds in retaining all the beauty and idiomaticity of Shakespeare's thought.

Hozenpud delivers nicely the rhetoric code of the Romeo's utterance, but by making the words of the boy more precise «*твоє ім'я / Для мене рідне – досить з тебе цього?*», the translator adds fuel to the fire of the already complicated relationship between boys from the conflicting families. Although the code of action is introduced in the translation, the original lines of the tragedy show, in contrast, that Romeo does not want this fight to happen (i. e. he don't mean to act). Steshenko lofty interprets the major codes and sub-codes of this lexia. As a result, we have a perfect translation.

Andrukhovych, in his turn, simplifies his translation, replacing the literature code of that time to the code of the today's literature. Romeo speaks lines in the modern Ukrainian literary language. But there is something common between the *oldest* translation of the tragedy *Romeo and Juliet* made by Kulish and the *latest* translation by Andrukhovych, namely, tautology: *Не завдавав я жодної образи / Тобі і відчуваю тільки приязнь / До тебе*. The latter mentioned translator does this line much better because Romeo's reiteration stresses and underlines the meaning that *I hold nothing against you, Tybalt, on the contrary, I appreciate you*.

Thus, the tragedy is riddled not only with pure love. Hatred is another leading motif of the play. They are "the best of friends" of any love relationships. It is the above-mentioned lexia where hate emerged and plot tied. It is a turning point of *Romeo and Juliet* when the play takes a tragic turn.

The feud boils over not only in the heart of Tybalt. On hearing Romeo's polite response to Tybalt's abuse, Mercutio, being a man with a short temper, exclaims: *O calm, dishonorable, vile submission! / Alla stoccato carries it away.* / [Draws.] [15, p. 139]. Here it is clear that the code of hate comes through these words. Hatred, however, also has different forms of expression. Mercutio flies into a rage, but he does it lofty, in the Shakespeare's manner. He don't speak directly to Romeo; words slip out of his mouth in such a way that everyone understands who he is talking about. Thus, here lies the symbolic code. Three Ukrainian translators treat the lines as follows: **Kulish:** *Безчесна тихість, пакісна покора! / Alla stoccata змиє з нас сей сором* [12, p. 64]. **Steshenko:** *О ти, покоро, підла і ганебна! / Alla stoccata змиє вмиє її. / (Видобуває шпагу)* [14, p. 361]. **Andrukhovych;** *Оце прогнеться! / Нічого, справу виправить ранира. / (Видобуває раниру)* [10, p. 107]. If the first two translators reproduce this phrase in a poetic way, more or less following the original, the latter one excludes euphemisms that make up the socio-cultural and rhetorical codes of the tragedy and introduces the present-day slang word *прогнутися*. He also changes the Italian expression *Alla stoccata* to *справу виправить ранира*, applying such transformations as lexical substitution, addition and modulation. As a result, Andrukhovych's version is deprived of the beauty and originality of the words of the Shakespeare's hero.

The other two translators successfully manage to maintain the main semiotic codes in this lexia: **Mysyk:** *О, цей безчесний, тихий, підлий послух! / Alla stoccata геть його знесе* [13, p. 10]. **Hozenpud:** *Покірливість огидна і ганебна (Виймає шпагу) / Alla stoccata разом кривду змиє* [11, p. 89].

Romeo's desperate attempt to part the fighting boys seems to end up with the opposite of what he wants – his

words excite even stronger feeling to duel. Mercutio pulls out a weapon and Tybalt asks what he wants. Mercutio answers: *Good King of Cats, nothing but one of your nine lives* [15, p. 141]. In addition to the code of hate, one can find sociocultural, sociolinguistic and rhetorical codes here as well. The image of a cat is probably an issue here, since it concerns different linguistic worldviews and linguistic authenticity of both English and Ukrainian. For English speakers and, probably as it was for Shakespeare, the connotative meaning of the term *cat* triggers a negative features while for Ukrainians there is no bad meaning in *cat* (here such a word contains good features only). It is impossible to display this ambiguity in the Ukrainian translations. To compensate for the loss of the sociolinguistic and the symbolic codes, the next three translators reinforce the rhetorical code: **Hozenpud:** *Шановний котячий володарю, я хочу відібрати у вас одне життя з ваших дев'яток* [11, p. 89]. **Steshenko:** *Шановний котячий владарю, я хочу відібрати лише одне життя з ваших дев'яток* [14, p. 361]. **Andrukhovych:** *Та нічого, дорогий пане Тиберте Коцький, крім одного з ваших дев'яти котячих життів* [10, p. 108]. Here comes another important issue to be viewed. The English pronoun *you* has 2 equivalents in Ukrainian, that is, *ти* and *ви*. *Ти* is used when speaking to a familiar friend, family member, etc informally, whereas *Ви* is a formal way of addressing one person or a group of people (sometimes it is capitalized in formal letters, papers, reports, in order to enhance politeness).

There is no age or social difference between Mercutio and Tybalt, so it is logical that Mercutio refers to Tybalt with informal *tu-form*. The above-mentioned translators treat the pronoun *your* as polite *Ви* (*ваших*, correspondingly) and due to the context and the codes enclosed in it, this "politeness" is turned into hostility, hatred and mockery.

Other translators fail to transfer the main semiotic codes met in the original, except for the code of action. **Kulish:** *Добрий котячий королю, ні чого, тільки одну з твоїх дев'яток життями* [12, p. 64]. **Mysyk:** *Добрий королю котів, нічого, тільки одне життя з твоїх дев'яти* [13, p. 10].

Mercutio does achieve what he wants and the fatal fight takes place. Here it is introduced the code of chance with the code of fate coming next. Romeo, by the decree of fate, appears between the contradicting parties and Tybalt delivers the fatal blow to Mercutio. This action plays an essential and earth-shaking role in *Romeo and Juliet*. Before breathe his last, wounded and furious because of injustice and hate Mercutio ejaculates: *A plague a' both your houses!* [15, p. 143], which is interpreted by the translators as follows: **Kulish:** *О, прокляття вам* [12, p. 65]. **Mysyk:** *Чума обом домам!* [13, p. 10-11] **Hozenpud:** *Чума на ваші дома!* [11, p. 90]. **Steshenko:** *Чума, чума на ваші дві родини!* [14, p. 362]. **Andrukhovych:** *Чума на вас* [10, p. 110].

The ambiguity and inaccuracy of the semiotic codes depicted in some translations play the crucial role in the pragmatic perception of the scene. Kulish's version is generalized, albeit, the concretization is of vital importance here, while Mercutio curses the very two families. This lexia has the symbolic code because the damnation uttered in the heat of the moment will tragically come true – Romeo and Juliet will perish.

In her presentation of Shakespeare's word, Steshenko recreates the image of Mercutio as best as possible, using emotionally and pragmatically charged words. For instance, a repetition of the word *чума* informs us about a state of extreme excitement of the main hero of the play, as well as a concretization *a plague on both your families*.

It helps the translator to preserve the semiotic code.

Although Andrukhovych shortens the text, the rhetorical code is still reinforced in his version. This method is often used while staging: *Чума на вас / це ви зробили з мене / Харч для черви, чума на вас! дві!*. [10, с. 110]. The fine rhymed lines and appropriate pauses make it possible for play's viewers to finish the sentence of Mercutio.

The structural analysis allows us to see that all the five Ukrainian versions of *Romeo and Juliet* are different and depend on different factors. In this light, Barthes suggests the plurality of the translations is not archaic, because everything depends on different forms of knowledge, lying in the core of an image or a text (practical experience, ethnic background, cultural awareness and aesthetic skills) and this knowledge can be classified; an image can be read by several people and these people can freely coexist in a single individual. One and the same lexia can

organize various dictionaries (lexiques). What is a dictionary then? It is a part of a symbolic organization (of a language) corresponding to the methods of a text [1, p. 48].

Consequently, the in-depth structural analysis in light of Semiotics and Translation Studies helps to find out the new codes of the famous Shakespeare's *Romeo and Juliet* and sheds the light on how these codes are interpreted or misinterpreted, clears the way on how its losses are compensated in the five Ukrainian translations. There are lots of details which might seem at first glance insignificant. However, it is due to the trivial details and meanings which form the semiotic codes of the leading themes and motifs of the scene. True, all the codes and meanings are impossible to cover just because of the limited space of this research and simply because an exhaustive analysis has no right to exist, since the text is constantly moving through.

REFERENCES

1. Barthes, Roland. Rhétorique de l'image / Roland Barthes // Communications: Recherches sémiologiques. – 1964. – vol. 4, № 1. – P. 40-51.
2. Barthes, Rolan. Selected writings: semiotics: poetics [edited and translated by Kosikova G.] / Rolan Barthes – Moscow : Progress, 1989. – 616 p.
3. Chebotarova, Anna. The image of the young love in the Shakespeare's tragedy *Romeo and Juliet* depicted by four translators / Anna Chebotarova // Movni ta kontseptualni kartyny svitu. – 2015. – issue № 55. – P. 2. – P. 361-369.
4. Chandler, Daniel. Semiotics: The Basis / Daniel Chandler. – London and New York : Routledge, 2007. – 328 p.
5. Cobley, Paul. Introducing Semiotics / Paul Cobley. – Cambridge : Icon Books, 1999. – 175 p.
6. Gorrée, Dinda L. Semiotics and the Problem of Translation / Dinda L. Gorrée. – Amsterdam-Atlanta : Rodopi, 1994. – 255 p.
7. Jacobson, Roman. Language in Relation to Other Communication Systems / Roman Jacobson // Selected Writings. – Mouton : The Hague. – 1971. – vol. 2 – P. 570-579
8. Peirce, Charles Sanders. Philosophical Writings of Peirce / Charles Sanders Peirce. New York : Dover Publications, 1955. – 418 p.
9. Popovič, A. Dictionary for the Analysis of Literary Translation / Anton Popovič. – Edmonton, Alta : University of Alberta Press, 1975. – 37 p.
10. Shakespeare, William. *Romeo and Juliet*: translated by V. Mysyk / William Shakespeare. – Kharkiv : Prapor. – 1989. – № 10. – P. 8–55.
11. Shakespeare, William. *Romeo and Juliet*. : translated by P. Kulish, edited by I. Franko / William Shakespeare. – Lviv. : Drukowane naukowe tovarystvo of Taras Shevchenko, 1901. – 132 p.
12. Shakespeare, William. *Romeo and Juliet* : translated by A. Gozenpud / William Shakespeare. – Kharkiv : Mystetstvo, 1937. – 199 p.
13. Shakespeare, William. *Romeo and Juliet*: translated by I. Steshenko / William Shakespeare. Six Volumes of Writings. – Kyiv : Dnipro, 1985. – Volume 2 – 622 p. – P. 311 – 413.
14. Shakespeare, William. *Romeo and Juliet* : translated by Y. Andrukhovych / William Shakespeare. – Kyiv : A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2016. – 206 p.
15. Shakespeare, William. *Romeo and Juliet* / William Shakespeare. – London: Harper Collins, 2011. – 300 p.

Ромео и Джульетта в Украине: на стыке семиотики и переводоведения

А. Чеботарева

Аннотация. В статье впервые проводится исчерпывающее изложение основных положений семиотики, а также анализируются и сравниваются, в семиотическом плане, украинские переводы величайшей трагедии В. Шекспира о любви на примере одной из ключевых сцен пьесы, где прослеживаются разные семиокоды. Анализ помог выделить главные лейтмотивы пьесы, переводческие решения и методы, а также выяснить роль знаков в процессе перевода.

Ключевые слова: перевод, семиотика, структурный анализ, код, знак, Шекспир, Барт

Предконцептуальные характеристики концепта КРАСОТА в английской картине мира

Э. В. Довганиук

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, г. Харьков, Украина
Corresponding author. E-mail: ella.dovganiuk@karazin.ua

Paper received 21.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Аннотация. Статья посвящена исследованию предконцептуальных характеристик архетипного основания и внутренней формы имени – концепта КРАСОТА в англоязычной картине мира. Развитие этимологического слоя концепта КРАСОТА берет свое начало от индоевропейского *dei* и латинского *bellus* со значением «благоговеть, чтить/порядочный, честный, красивый». Внутренняя форма номинаций концепта КРАСОТА «хороший, обладающий позитивной оценкой, красивый». В основе концепта КРАСОТА лежит архетип АНИМА. Эти характеристики обуславливают когнитивные признаки КРАСОТА: положительная эстетическая валоративность и женское начало.

Ключевые слова: концепт, этимология, этимон, внутренняя форма слова, архетип.

На современном этапе развития лингвистической науки когнитивный подход является одним из перспективных методологических инструментов, позволяющий выявить особенности функционирования человеческого разума посредством языковых форм [17, с. 8]. Структурирование и репрезентация знания происходит с помощью постоянно взаимодействующих друг с другом концептов, которые отражают динамику процессов, происходящих как в современном мире в целом, так и в отдельной социокультурной среде [там же]. Интерес к историческому развитию лингвокультурных концептов, которым является исследуемый нами концепт КРАСОТА, обуславливает **актуальность** нашего исследования, **целью** которого является выявление предконцептуальных оснований КРАСОТЫ путем определения этимона и внутренней формы лексемы *beauty* (имени концепта) и реконструкции архетипов, лежащих в основании представлений о красоте.

Объектом нашего исследования является вербализированный лексическими средствами английского языка концепт КРАСОТА, тогда как **предметом** – особенности этимологического развития лексемы *beauty* и архетипы, лежащие в основании красоты. В качестве основных **методов** были использованы компонентный анализ, этимологический анализ, структурирование концепта.

КРАСОТА – лингвокультурное понятие, многомерное семантическое образование, чья многомерность не сводится к присутствию в его семантике качественно отличных составляющих – понятийной, метафорически-образной, ценностной и пр., она проявляется также и в его вариативно-дискурсивных и «тезаурусных» свойствах [5, с. 6]. Лингвокультурный концепт признается атрибутом культуры, «сгустком культуры в сознании человека» [16, с. 43] и понимается как «многомерная глобальная структура, состоящая из понятий, эмотивно-оценочного блока, сжатой истории и этимологии; он объективен и исторически детерминирован» [там же, с. 84]. Структура концепта имеет «все, что принадлежит строению понятия; с другой стороны, все, что делает концепт фактом культуры – исходная форма (этимология), сжатая до основных признаков содержания история, современные ассоциации, оценки и т.д.» [там же, с. 61]. Историческое развитие присуще когнитивным и лингвокуль-

турным концептам [18], к которым относится и изучаемая нами КРАСОТА, и требует «обращения к анализу языковых единиц в их взаимосвязи с исторически сложившейся предметной сферой и социокультурной средой» [12, с. 61] для понимания особенностей красоты, ее эволюции, причин, вызывающих изменения в понимании и восприятии красоты в те или иные периоды человеческой истории.

Наше исследование концепта КРАСОТА в английской лингвокультуре базируется на изучении этимологии слов – номинантов концепта, чьи семантические признаки позволяют глубже понять его природу. Анализ словарей и тезаурусов различных исторических периодов позволяет нам выяснить, происходили ли важные изменения в лексических средствах, участвующих в репрезентации концепта. Раскрытие предконцептуальной основы концепта предполагает изучение «непосредственной психической данности, корнями уходящей в культовое мышление и еще не опредмеченной словом» [13, с. 26], этимологического слоя концепта и выявление центрального, часто стертого, метафорического образа [4] – внутренней формы заключенного в концепте слова, в нашем случае – ключевого элемента *beauty* (*n.*) в имени изучаемого концепта.

«Внутренняя форма» имеет различные толкования в работах отдельных лингвистов. Немецкое выражение *innere Sprachform*, придуманное В. фон Гумбольдтом означает «внутренняя форма языка», под которой понимается заключённое в структуре языка свидетельство «духа народа» [10, с. 1]. Вслед за А.А. Потембей, под внутренней формой в нашей работе мы понимаем ближайшее этимологическое значение слова, тот способ, которым выражается содержание [15, с. 175].

Понятие внутренней формы отражает образы и идеи, лежащие в основе номинации, и задаёт способы построения заключённых в слове концептов, отражая определённые психолингвистические реальности [10, с. 2]. Во внутренней форме слова содержится след того процесса, при помощи которого было создано определенное слово [3, с. 47], и именно она неразрывно связана с его этимологом.

Согласно сводным данным этимологических словарей английского языка [20; 21], лексема *beauty* впервые зафиксирована как существительное в XIII

веке. В ней можно проследить следующие исторические трансформации: от Proto Indo-European *dw-en-elo-, *deu-, *dw-eye- «to do, perform; show favor, revere», related to *bonus* «good», *bene* «well», Old English *wlite* «appearance, look», от Latin *bellus, bellitas* «pretty, state of being handsome», от Anglo-French *beute* and Old French *biauté*, «beauty, seductiveness, beautiful person», далее от late Middle English *bewty, bewte* «physical attractiveness, goodness, courtesy», до Middle English *beauty* «beauty, courtesy». Ссылаясь на информацию, данную в словарях [19; 20; 21; 22], делаем вывод, что этимологией лексемы *beauty* (n.) является «почитаемый» (от протоиндоевропейского глагола *deu-).

Значение этимона «почитаемый» передает общую положительную оценку, охватывающую сначала духовную, а впоследствии и физическую/материальную сферы. Историческое развитие значения от «хороший, порядочный, честный» до «привлекательный, красивый, соблазнительный» прослеживается во всех этимологических словарях. В основе описанных нами семантических трансформаций лежит общий признак – «позитивная оценка», который, по нашему мнению, и определяет внутреннюю форму лексемы *beauty* (n.) В своем историческом развитии лексема *beauty* (n.) приобрела следующие абстрактные значения:

1. «комбинированное совершенство формы и очарование окраски, приносящее удовольствие при созерцании»:

– говоря о человеке:

(1275) *Heo is cristal of clannesse, Ant baner of bealte* (Th.Wright).

– или объекте:

(1340) *Pare es bryghtnes and bewte Of alle thing þat men salle þare se* (R.Hampole).

2. «качество или комбинация качеств, которые дают острое наслаждение другим органам чувств (напр., слуху), или которые привлекают интеллектуальными или моральными способностями посредством присутствия благодати или соответствием желаемой цели»:

(1300) *Of all thing scho tok till ane, widvten quam es buute nane* (Cursor Mundi).

3. «преобладающая мода или стандарт красивого»:

(1667) *She stained her hair yellow, which was then the beauty* (Jer.Taylor).

Также развилось 3 конкретных значения:

1. «красивый человек» (в частности, «красивая женщина»):

(1483) *I haue loued the ouer late, thou beaulte* (W.Saxton)

или «красивая вещь» (в частности, говоря об исключительно хорошем образце чего-либо):

(1753) *When a vessel sails well, the sailors always call her a beauty* (W.Hogarth).

2. «красивая черта или качество, украшение, изящество, обаяние»:

(1563) *The which is a beautie vnto the whole Coronix* (Shute)

3. «черта или компонент, которая дарит особое удовольствие или удовлетворение», напр. «that's the beauty of it»:

(1753) *That's the beauty of it; to offend and make up at pleasure* (S.Richardson).

также встречаем значение «красота природы»:

(1660) *Foresters and Hunters do call this yearly mewing of their heads, the beauty of their wildnesse: not the Mewing of their Horns* (J. Guillim)

Лексема-derivat *beautiful* впервые появилась в конце XIV века в значении «a beautiful woman», позднее появились и другие деривационные формы:

(1495) *Beauty* (v.) to render beautiful; to beautify, adorn;

(1580) *Beau* (n.) dandy, lover, boyfriend;

(1580) *Beautify* (v.) to make beautiful or add beauty to;

(1590) *Beauteous* (a.) beautiful;

(1693) *Beauship* (n.) the state of being a beau; the personality of a beau;

(1710) *Beauish* (a.) vain and showy;

(1760) *Beautifier* (n.) a person who or a thing which beautifies;

(1820) *Beautiless* (a.) destitute of beauty.

Эволюция значений лексемы *beauty* (n.) в английском языке, по данным исторических тезаурусов [20; 21], свидетельствует, что идея красоты развивается как конкретизация общеоценочного положительного признака [9]. В то же время, в современном английском языке сохраняются абстрактные компоненты значения лексемы *beauty* (n.): «a quality that makes something especially good or attractive», «the quality or combination of qualities which affords keen pleasure to other senses, or which charms the intellectual or moral faculties, through inherent grace, or fitness to a desired end», «the prevailing fashion or standard of the beautiful», которые демонстрируют связь с внутренней формой «позитивная оценка».

Существует общечеловеческое осмысление красоты, своего рода константная величина, которая воспроизводится на любом этапе исторического развития общества, подразумевая представление о красоте как о гармонии, симметрии, совершенстве форм и пропорций, а также как об эстетическом удовольствии, получаемом непосредственно от созерцания объекта красоты [15].

Выявленный этимологический слой входит в содержательный минимум концепта КРАСОТА и становится «основой для формирования стереотипного восприятия» [12, с. 65] КРАСОТЫ в англоязычной картине мира, определяя структуру семантического пространства, заданного именем данного концепта. Внутренняя форма лексемы *beauty* служит одним из способов проникновения в релевантные архетипы, скрытые в мифологии, символике, фольклоре.

В архетипах выражается та часть бессознательного, которая не является результатом личного опыта, а унаследована человеком от предков. Архетипы находят отражение в языке во фразеологизмах, сравнениях, метонимии, метафорах, которые являются уникальными вербальными средствами, несущим «мощную лингвистическую, культурную и психологическую нагрузку» [8, с. 182]. Метафорические образы обеспечивают познание объекта с помощью взаимодействия чувственного и рационального компонентов мышления, тем самым они организуют связь между тремя основными уровнями психического отражения действительности: сенсорно-перцептивным (чувственным), уровнем представлений (образным) и

вербально-логическим (речевым) уровнем [6, с. 113].

Для осознания красоты важен архетип «Великой матери», который наделен параметрами времени: как отмечает С. Биркхойзер-Оэри [2], ее прошлое представлено в образе старухи, настоящее — в образе женщины средних лет, и будущее — в образе маленькой девочки или юной девушки. Последний образ представлен в виде Целомудренной Девы (этот культурный архетип имеет общие характеристики с психологическим архетипом Анима: красивая, сильная, женственная) [1]. Таким образом, архетип Анимы представлен как в архетипе Матери, так и в архетипе Девы. Конкретный образ «анимы» способен восприниматься как положительный либо отрицательный, при этом акцентируются любые качества из допустимого их множества: сексуальность, красота, мудрость, духовность, моральная добродетель, и т.п. [7].

*She walks in beauty,
Like the night of cloudless climes and starry skies;
And all that's best of dark and bright
Meet in her aspect and her eyes.* (Byron)

Таким образом, общим для триады Мать – Анима – Дева выступает позитивное женское начало, имеющее два аспекта: материнское начало (настоящее) обладает такими качествами как: оберегающая, принимающая, дарящая любовь, связано с состоянием «райской первоначальной беззаботности» [11] и предвечная

дева (будущее) – чистота, наивность, красота, страсть [2]. Красота принадлежит к архетипам женского позитивного начала вместе с архетипами Забота, Нежность, Доброта и, по сути, она есть то первоначало, которое формирует вторичные свои воплощения в природе вещей:

Never lose an opportunity of seeing anything that is beautiful; for beauty is God's handwriting – a wayside sacrament. Welcome it in every fair face, in every fair sky, in every fair flower, and thank God for it as a cup of blessing. (R. W. Emerson)

Также необходимо отметить, что красота внешняя находится в постоянном противостоянии с красотой внутренней, поскольку только в чистом уме образ красоты совпадает с ней самой:

The best and most beautiful things in the world cannot be seen, nor touched ... but are felt in the heart. (H. Keller)

Суммируя, отметим, что первичная идея красоты и есть тот «первообраз-архетип», к которому стремится человек. Так, архетипическая природа концепта КРАСОТА предопределяет его историческое и современное бытование в англоязычном дискурсе. Понятие красоты эволюционирует с течением каждого исторического периода и носит прежде всего эстетический характер, при этом прослеживаются определенные базисные составляющие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агавелян О.К., Перевозкин С.Б., Перевозкина Ю.М. Вербально-визуальные характеристики архетипов в современных представлениях личности // II Сибирский вестник специального образования. – 2011. – № 3. – С. 7–14.
2. Биркхойзер-Оэри С. Мать. Архетипический образ в волшебной сказке. – М.: Когито-Центр, 2006. – 256 с.
3. Брославская Б.Я. Концепт ВІЙНА в англomовній картині світу: доконцептуальні основи // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2013. – № 1051. – С. 46–51.
4. Ваховская О.В. Предконцептуальные основания греха в англоязычной картине мира // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2012. – №1003. – С. 68–74.
5. Воркачев С.Г. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования: [монография]. – Волгоград: ВолГУ, 2007. – 400 с.
6. Ерофеева И. В. Архетип как средство репрезентации национальных ценностей в журналистике // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. Филология и искусствоведение. – Киров. – 2009. – № 2 (2). – С. 111–115.
7. Жмуров В.А. Большая энциклопедия по психиатрии / В. А. Жмуров. – [2-е изд.]. – М.: Джан-гар, 2012. – 864 с.
8. Иванова Е.В. Архетипический концепт в языке и тексте [Электронный ресурс] // Вестник ЧГПУ. – 2013. – №6. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/arhetipicheskiy-kontsept-v-yazyke-i-tekste> (дата обращения: 19.02.2017).
9. Мещерякова Ю.В. Концепт «красота» в английской и русской лингвокультурах: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.20. – Волгоград, 2004. – 235 с.
10. Михаленко А.О. Интересная лингвистика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Внутренняя_форма_слова.pdf (retrieved 11.02.2017).
11. Нойманн Э. Происхождение и развитие сознания ; [пер. с англ. А.П. Хомик]. – М.: Рефл-бук ; К.: Ваклер, 1998. – 464 с
12. Олейник Н.А. Концепт ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС в англоязычном экономическом дискурсе 1930-х и 2000-х годов: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Харьков, 2016. – 245 с.
13. Полина А.В. Языковая объективация концепта БОГ в английском дискурсе XIV–XX вв.: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Харьков, 2004. – 205 с.
14. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. – М.: Искусство, 1976. – 613 с.
15. Сборщенко К.В. Метафорическая репрезентация концепта "красота" в современной поэзии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. – Челябинск, 2009. – 167 с.
16. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. – [изд. 2-е, испр. и доп.]. – М.: Академический проект, 2001 – 590 с.
17. Томашевская И.В. Когнитивные аспекты формирования гендерно-маркированных оценочных существительных в современном английском языке: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 2011. – 26 с.
18. Шевченко И.С. Эволюционные механизмы когнитивной семантики // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2016. – № 13. – С. 131–141.
19. CDO – Cambridge Dictionary Online: Free English Dictionary and Thesaurus [Electronic resource]. – Access : <http://dictionary.cambridge.org/>.
20. NEDHP – A New English Dictionary on Historical Principles: [Electronic resource]. – Oxford: Clarendon Press, 1900. – 1180 p. – Access: <https://archive.org/details/oed04arch>
21. OED – Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. 2001–2015. Douglas Harper. – Режим доступа: <http://www.etymonline.com>
22. Roget's 21st Century Thesaurus [Electronic resource]. – Access: <http://thesaurus.com/>

REFERENCES

1. Agavelyan, O.K., Perevozkin, S.B., Perevozkina, Y.M. Verbal and visual characteristics of the archetypes in modern conceptions of personality // II Siberian bulletin of special education. 2011. № 3. P. 7–14.
2. Birkhauser-Oeri, S. The Mother: Archetypal Image in Fairy Tales. M.: Kogito-Centre, 2006. 256 p.
3. Broslavskaya, L.Ya. Concept WAR in the English worldview: pre-conceptual bases // The Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Kharkiv, 2013. № 1051. P.46-51.
4. Vakhovska, O.V. Pre-conceptual basis of SIN in the English worldview // The Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. 2012. №1003: Issue 70. P. 68-74.
5. Vorkachev, S.G. Lingvocultural concept: the typology and the region of existence [monograph] / VolSU; [edited by prof. S.G. Vorkachev]. Волгоград: ВолГУ, 2007. 400 p.
6. Erofeeva, I.V. Archetype as a Means of Representation of National Values in Journalism // The Bulletin of Vyatka State Humanities University. Philology and Art history. Kirov, 2009. № 2 (2). P. 111-115.
7. Zhmurov V.A. Great Encyclopedia of Psychiatry. 2nd edition. M.: Dzhangar, 2012. 864 p.
8. Ivanova, E.V. The archetypal concepts in language and text // Bulletin of ChSPU. 2013. №6. Available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/arhetipicheskiy-kontsept-v-yazyke-i-tekste> (retrieved 19.02.2017).
9. Meshcheryakov, Yu.V. The concept "beauty" in the English and Russian linguistic cultures: PhD philol. sci. diss. Volgograd, 2004. 235 p.
10. Mikhalenko, S.A. Interesting linguistics. Available at: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Внутренняя_форма_слова.pdf (retrieved 11.02.2017).
11. Neumann, E. Origin and evolution of consciousness; [trans. from English. by A.P. Khomik]. M.: Refl-book; K: Vakler, 1998. 464 p.
12. Oleinik, N.A. The concept of the economic crisis in the English-language economic discourse of the 1930s and 2000s. PhD philol. sci. diss. 10.02.04. Kharkiv, 2016. 245 p.
13. Polina, A.V. Language objectification of the concept of God in the English Discourse XIV-XX centuries PhD philol. sci. diss. 10.02.04. Kharkiv, 2004. 205 p.
14. Potebnya, A.A. Aesthetics and Poetics. M.: Art, 1976. 613 p.
15. Sboroshenko, K.V. The metaphorical representation of the concept of "beauty" in modern poetry. PhD philol. sci. diss. 10.02.19. Cheljabinsk, 2009. 167 p.
16. Stepanov, Y.S. Constants: Dictionary of Russian culture: 2nd edition rev. and add. M.: Academic Project, 2001 – 590 p.
17. Tomashevskaya, I.V. Cognitive mechanism of forming gender-marked evaluative meanings in the modern English language. PhD philol. sci. diss. synopsis. 10.02.04. Moscow, 2011. 26 p.
18. Shevchenko, I.S. Evolutionary mechanisms of cognitive semantics // Cognition, communication, discourse. 2016. № 13. P. 131-141.
19. CDO – Cambridge Dictionary Online: Free English Dictionary and Thesaurus [Electronic resource]. – Access : <http://dictionary.cambridge.org/>.
20. NEDHP – A New English Dictionary on Historical Principles: [Electronic resource]. – Oxford: Clarendon Press, 1900. – 1180 p. – Access: <https://archive.org/details/oed04arch>
21. OED – Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. 2001–2015. Douglas Harper. – Режим доступа: <http://www.etymonline.com>
22. Roget's 21st Century Thesaurus [Electronic resource]. – Access: <http://thesaurus.com/>

Pre-conceptual features of the concept BEAUTY in the English worldview

E. V. Dovhaniuk

Abstract. The article focuses on pre-conceptual characteristics of the archetypal base and the inner form of the name of the concept BEAUTY in the English worldview. The etymological layer of the concept BEAUTY is proven to ascend to *deu* (Proto Indo European) and *bellus* (Latin) with the meaning «to revere, to honor / decent, honest, good-looking». The inner form of the nominations of the concept BEAUTY is «good, having positive value, beautiful». The concept bases on the archetype ANIMA. These characteristics determine the cognitive characteristics of BEAUTY: positive aesthetic value and a feminine side.

Keywords: *concept, etymology, etymon, inner form of the word, archetype.*

Antithesis as a verbal contradiction and its correlation with contrast

N. Hrynya

Lviv National University after Ivan Franko, Lviv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: nata.eng777@gmail.com

Paper received 21.03.17; Accepted for publication 28.03.17.

Abstract. The article deals with the problem of antithesis and its interpretation by modern linguists. The history of the study of antithesis as a content category of a text is considered on the works of domestic and foreign linguists. Special attention is drawn to the characteristic features of antithesis in compositional framework of the text and its correlation with contrast. Contrast is observed as semantic and functional basis of a literary text.

Keywords: antithesis, contradiction, opposition, contrast, artistic prose text.

Introduction. Most researchers distinguish contradiction as a basic factor of contrast. Common to all theories of contrast is the claim that it is always based on opposition or contradiction. In general, under opposition we understand the contradiction of thought, association of ideas, which are mutually exclusive or discrepant. Proponents of the contradiction theories D. Akhmanova, G. Andreeva, I. Arnold, N. Arutyunova, M. Bloh, N. Kupinova, O. Martynova, V. Odintsov tend to assert that contrast is predetermined by opposition between form and contents, ideal and real, large and small.

A brief review of publications on the subject. Text as an object of study has attracted the attention of specialists in different fields of knowledge (A. Kamenska, T. Radzievska, V. Zvehintsev, M. Hventsadze and others). Means of expression language form the fabric of language and play an important role in the communicative and pragmatic organisation of a literary text.

The goal. Problems of contrast in linguistics are closely associated with the implementation of category of opposites in language in general [12], the problem of antonyms [5; 13; 14; 16], stylistic means of antithesis [2; 4; 7] and oxymoron [18] and others. Contrast is a complex cognitive entity that builds on the convergence of various contrastive imaginative means, and as a result of the dynamic and interactions of conceptual units of different levels within the text, which is primarily a phenomenon of antithesis.

Materials and methods. Semantic-syntactic structure of antithesis (from Greek *anti* 'against'; *thesis* 'statement') and its stylistic function is based on a sharp contradiction between images and concepts [10]. Another ancient scholars viewed antithesis as an extremely effective oratorical method, which has a strong impact on the listener. Thus, Aristotle regarded antithesis as the major stylistic means of oratorical prose, while Feofrast asserted that antithesis covers processes where "a phenomenon attributed to the properties opposite or reverse phenomenon – the same properties, or the opposite phenomenon – properties opposite" [21, p. 216-236]. These ancient rhetorics considered figures of speech in aesthetic terms as communication and opinion pieces. In particular, in the Middle Ages antithesis was combined with dualism of hierarchical consciousness in opposition pairs: *good* ↔ *evil*, *light* ↔ *darkness*, *heaven* ↔ *earth* [10, p. 428]. In particular, this duality of perception is reflected in the Old English linguistic idioms, or "binomials" [11, p. 74], which are often formed on the basis of a combination of antonymous words and concepts (e.g. *Adam and Eve*, *brothers and sisters*, *boys and girls*, *give and take*, *ins and outs*).

In modern theoretical and critical literature antithesis and oxymoron are considered to be a kind of semantic contrast. Y. M. Skrebnev states that antithesis "denotes any active contradiction, emphasized co-occurrence of notions, really or presumably contrastive. The two op-

posed notions may refer to the same object of thought or different objects" [18, p. 163]. At the current stage of development of linguistics antithesis is actively involved in the artistic discourse, because it meets the requirements of functional prose. As a lexical and syntactic model, it enhances, succinctly represents the message and performs stylistic features, and also it is an integral part of the content information. Antithesis, after P. Dudyk, is described as "a speech expression, opposed opinions, events, behaviour of individuals in order to enhance the impression of speeches – spoken or written" [9, p. 353].

Antithesis is interpreted in the encyclopedia "The New Encyclopedia Britannica", as "a figure of speech in which irreconcilable opposites or strongly contrasting ideas are placed in sharp juxtaposition and sustained tension" [15, p. 588]. The lexical foundation of the antithesis is antonyms and syntax – parallelism constructions. However, antithesis presented as its basic lexical material, antonymous words. Antonym is "an expression feature opposite polarization of words in identical terms" [8, p. 222] and used for expressive, humorous, ironic, evaluation and other purposes.

Antithesis is a typical method of abstract or intellectual style. Ch. Bally, clarifying and deepening this view, believes that "the antithesis in the broadest sense of the word is nothing but a continuation and development of the human mind tendency to contrast notions, antithesis is a compelling example of what style and techniques reflect the natural language language trends" [3, p. 194]. In scientific papers [2; 4; 7] antithesis classification is made by the structural, semantic, stylistic and compositional principles. Researchers consider antithesis as structural and semantic principles of organization of artistic prose text, based on contradiction between various levels of linguistic elements of the text. Taking into consideration the role of different parts of speech in the formation of antithesis, we observe that potentially opposition in antithesis can be expressed by almost any part of speech "a noun (*war and peace*, *truth and wrong*) an adjective (*good and naughty*), a verb (*to love - to hate*), an adverb (*late - early*), a numerals (*the first - the last*), a preposition (*under - above*)" [2].

The basic structural and semantic characteristics of antithesis as a logical and stylistic means after A. N. Morohovskiy, O. P. Vorobyova, N. I. Lihosherst are considered to be the following:

1) focusing on emphasizing the contrast, as illustrated in the following example:

Mr Burton turned up at the fancy-dress party that Friday night. He was dressed as a sock and I laughed so hard. He drove me home that nights and we sat in silence. After so many years of talking neither of us knew what to say. Outside, my house he leaned over and kissed my lips: hungrily; long and hard. It was like our hello to one another and a goodbye all at once [1, p. 74].

2) rhythmically organized full or partial parallelism of structures, such as:

Mrs Papagay judged it might be better to end the seance with some perhaps uplifting written messages. It was always surprising how the living, in the presence of the dead, continued to be pre-occupied with their living concerns, great and trivial. No one but herself had been much shocked by Sophy's state. No one had feared for her [6, p. 285].

3) a combination of stylistic antithesis means (anaphora, epiphora, chiasm, alliteration, metaphor, paradox) shown in the following examples:

All that could be heard was the sound of the camp-fire crackling and popping as sparks sprang out and spiralled their way up to the sky. Owls hooted and there was the distant snap of branches being stepped on by wanderers beyond. There was a deathly silence around the campfire. 'Is anyone going to answer the girl?' Helena looked around with an amused expression. Nobody spoke [1, p. 51].

4) the use of linguistic and contextual antonyms where antithesis opposition is carried out by using both speech and occasional antonyms, antonymous phrases [11, p. 188]. For example:

'What?' I scrambled to my feet and towered over him. <...> 'Your name isn't Bobby Stanley?' 'No, according to everybody else here, my name is Bobby Duke,' he said defensively, accusingly, childishly 'Bobby Duke!' I rubbed my face in frustration. 'What?' I repeated. 'The guy from the cowboy movies? Why?' 'Never mind the why.' His face reddened. 'I think the issue here is that you are the only one who knows my real name. How?' [1, p. 305].

'When they were brought to me, in such perfect condition, <...> Harald Alabaster looked at the dead, shining creatures Morpho Eugenia. Remarkable. A remarkable creation. How beautiful, how delicately designed, how wonderful that something so fragile should have come here, through such dangers, from the other end of the earth. And very rare. I have never seen one. I have never heard tell of anyone who has seen one. Morpho Eugenia. Well' [6, p. 19].

In modern linguistics antithesis is interpreted as a symbol of any meaningful content of contrast, although it has always demonstrated (often through word of antonyms), while the contrast can be implicitly, intentionally hidden [10, p. 428]. For its part, I. R. Halperin says that antithesis is an exclusively linguistic technique that has both stylistic and logical bases. It delineates the concept of contrast and antithesis and recognizes that structurally and semantically they are related [8, p. 223].

Antithesis organizes the relationship between the ideas in the statement ("To err is human. To forgive, divine" → (O. Pop) [Oxford Dictionary of Quotations, 1993, p. 252]. It is believed that the figures not only enhance efficiency, expressive speech, but express, primarily semantic relationship between speech units [19, p. 114] – in this case – between reviewers with contrasting features [20, p. 188]. Therefore, the focus of antithesis is to create contrast (both in micro and macrocontent) can be considered ontological in nature. There are more examples:

Sometimes, people can go missing right before our very eyes. Sometimes, people discover you, even though they've been looking at you the entire time. Sometimes, we lose sight of ourselves when we're not paying enough attention [1, p. 483].

The above-mentioned examples show that antithesis is rhythmically organized in a parallel structure. As N. M. Razinkina states that parallelism as a constructive element

appears in the texture of any artistic prose text in various forms, despite the fact that the syntax of prose has a low degree of regularity [17, p. 52]. It is important to note that the high degree of subjective emotional evaluation (author's own opinions and assessments), where the combination of parallelism (complete or partial) of the antithesis promotes high expressiveness of expression and serves as a means of updating the author's subjective modality, is considered to be peculiar for artistic prose text.

Thus, within macrocontent, antithesis, as a means of argumentation, contributes to the contrast prose text as we can find in the novel "A Place Called Here" by Cecilia Ahern (2006), which from the very beginning is built on contradictions and contrasts. For example:

On the counter, the creamy head of the Guinness began to separate from the dark body. It was still foggy but was becoming clearer. <...> Jack sat up straight, focused his mind, didn't lose his head. Thoughts began to rise to the top and he felt close to something [1, p. 404].

Antithesis can be regarded not only as a structural and semantic means, but also as a compositional and stylistic principle of artistic prose text. L. V. Vertayeva believes that as the main type of speech contradictions in a prose text are contradictions in grammar, vocabulary and compositional elements that are consistent levels of a text "semantization character of different language contradictions depends on the method of forming the opposition and its relations with the context" [7, p. 170]. In this regard, various types of contradictions have a greater or lesser degree of autonomy in the formation of significant meanings. Grammar contradictions become relevant in text lexical content from which they receive more specific semantics. As the researcher states, "lexical semantic units have stronger potential and higher degree of independence on the creation of significant meaning, which is the result of understanding the semantic content". The researcher also suggests that the essence of literary works is better realized with diverse oppositions as "they give more implications, new connotative meanings, a clear context, the author's position is specifically observed" [7, p. 170-171]. This is particularly evident while regarding antithesis as a type of contrast.

Results and discussions. In linguistics there is a long debate about the correlation of contrast and antithesis (L.T. Babakhanova [1967], L. O. Matviyevska [1979] A. A. Potebnya [1999] N. L. Sokolov [1977]). Antithesis is a type of contrast, the language serves its main source of lexical material words, antonyms. Antithesis is also considered to be a stylistic technique, in which a sharp contrast between the concepts and images creates contrast. These both notions, contrast and antithesis, as structural and semantic components are implemented as a part of one segment in different levels of language linguistic hierarchy. Taking into account semantic proximity of antithesis and contrast, some researchers are trying to separate them for quantitative traits [5], other for the structural organization [18].

L. O. Matviyevskaya relates antithesis and contrast as a compositional principle of speech, in which, according to the researcher, antithesis is a part of contrast [13]. We absolutely agree with the opinion of L. T. Babakhanova that antithesis and contrast are linked in hyper-hyponymic relations where the term "antithesis" is used to refer to the stylistic means, and the term "contrast" is broader in scope that includes not only linguistics but literature, logic, philosophy [2].

Conclusion. In terms of value contrast is a complex semantic category that has the nature of the linguistic field, that has its centre or semantic dominant, and a kind

of peripherals. In short, the antithesis is a special type of contrast, its main means of expression, in which a sharp contrast between concepts and images can be seen. It's a figure of speech, which is based on a comparison of two opposing phenomena or features inherent usually to different denotations. Antithesis in our study is interpreted to be opposition of contextual and system antonyms,

belonging to the same part of speech. In addition, the antithesis is implemented at different levels of the text, most of which are different in structure and in many cases is achieved by symmetry of opposition. So, in a fiction antithesis is rarely used in isolation, its characteristic feature is the ability to combine with other stylistic figures.

ЛИТЕРАТУРА

- Ahern C. A Place Called Here / Cecelia Ahern. – London : Harper, 2006. – 485 p.
- Бабаханова Л.Т. Логическая противоположность и проблема антитезы в языке. – М., 1976. – 120 с.
- Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1961. – 394 с.
- Белова А. Д. Лингвистические основы аргументации / А. Д. Белова. – К. : Изд-во КНУ, 1997. – 311 с.
- Боева Н. Б. Антонимическая когезия в современном английском языке / Н. Б. Боева // Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональные аспекты исследования : сб. науч. тр. – Рязань : РГПУ, 2002. – С. 199-203.
- Byatt A. S. Angels & Insects / A. S. Byatt. – London : Vintage, 1993. – 290 p.
- Вертаева Л. В. Антитеза как принцип организации художественного текста (на материале современного английского языка): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Вертаева Л.В. – Минск, 1984. – 22 с.
- Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М., 2009. – 230 с.
- Дудик П. С. Стилистика української мови : навч. посібник / П. С. Дудик. – К. : Вид. центр „Академія”, 2005. – 367 с.
- Зарецкая Е. Н. Риторика. Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – М. : Дело, 1998. – 475 с.
- Maltzev V. A. An Introduction to Linguistic Poetics / V. A. Maltzev. – Minsk, 1980. – 238 p.
- Маслова В. А. Принцип противопоставления и его реализация в семантике языка : автореф. дис. на стиск. учен. степени канд. филол. наук / В. А. Маслова. – Ош, 1981. – 20 с.
- Матвиевская Л. А. Стилистическое использование антонимов (на материале произведений М. Ю. Лермонтова) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Л. А. Матвиевская. – М., 1978.
- Михайлов В. А. Антонимия, бинарные и градуальные оппозиции : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание» / В. А. Михайлов. – Л., 1983.
- The New Encyclopedia Britannica. – 15th ed. – London, 1993. – Vol. 3.
- Новиков Л. А. Поэтическое противоречие / Л. А. Новиков // Вестник РУДН, серия Лингвистика. – 2002. – № 3. – С. 121-135.
- Разинкина Н. М. Функциональная стилистика английского языка / Н. М. Разинкина. – М., 1989. – 182 с.
- Скробнев Ю. М. Основы стилистики английского языка : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз / Ю. М. Скробнев. – 2-е изд., испр. – М. : ООО «Издательство АСТ»; ООО «Издательство Астрель», 2000. – 224 с.
- Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика / Г. Я. Солганик. – М. : Высшая школа, 1991. – 182 с.
- Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст [и др.]. – К. : Вища школа, 1984. – 241 с.
- Фрейденберг О. М. Система литературного сюжета / О. М. Фрейденберг // Монтаж. Литература, искусство, театр, кино / сост. М. Б. Ямпольский. – М. : Наука, 1988. – С. 216-236.

REFERENCES

- Babahanova L.T. Logical opposite, and the problem of antithesis in the language. – M., 1976. – P. 120.
- Bally Ch. French Stylistics. – M. : Publishing house of Foreign Literature, 1961. – 394 p.
- Belova A. D. Linguistic fundamentals of arguments. – K., 1997. – 311 p.
- Boeva N. B. Antonymy Cohesion in Modern English. – Ryzan, 2002. – P. 199-203.
- Vertaeva L. V. Antithesis as a principle of organization of the literary text (on the material of contemporary English : Katege. DICs. – Minsk, 1984. – P. 22.
- Halperin I. R. Text as object of linguistic research. – M., 2009. – 230 p.
- Dudyk P. S. Stylistics of the Ukrainian Language. – K. : “Academy”, 2005. – 367 p.
- Zaretskaya E. N. Rhetoric. Theory and practice of verbal communication. – M. “Business”, 1998. – 475 p.
- Maslova V. A. Principle of contradiction and its realization in language semantics. – Osh, 1981. – 20 p.
- Matvievskaia L. A. Stylistic usage of antonyms. – M., 1978.
- Mikhailov V. A. Antonyms, binary and gradual oppositions. – L., 1983.
- Novikov L. A. Poetry contradiction. – Vestnik RUDN, Series Linguistics. – 2002. - № 3. – P. 121-135.
- Razinkina N. M. Functional Stylistics of English. – M., 1989. – 182 p.
- Skrebnev Y. M. Fundamentals of English Stylistics. – M. “Astrel”, 2000. – 224 p.
- Solhanyk G. Y. Syntax Stylistics. – M. “High School”, 1991. – 182 p.
- Stylistics of English / A. N. Morohovskyi, O. P. Vorobyova, N. I. Lihosherst [and others]. – K. : High School, 1984. – 241 p.
- Freydenberg O. M. System of a literary plot. – M. “Science”, 1988. – P. 216-236.

Антитеза как словесное противоречие и его корреляция с контрастом

Н. А. Грыня

Аннотация. В статье рассматривается проблема антитезы и ее интерпретация современными лингвистами. Изучение антитезы как категории текста рассматривается на работах отечественных и зарубежных лингвистов. Особое внимание уделено характеристикам антитезы в композиционной структуре текста и его корреляции с контрастом. Контраст рассматривается как семантическая и функциональная основа литературного текста.

Ключевые слова: антитеза, противоречие, оппозиция, контраст, литературный текст.

Час запозичення як параметр опису історії українського лексикону

С. П. Гриценко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: ap730518@gmail.com

Paper received 19.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Анотація. У статті наголошено на актуальності з'ясування часу першої фіксації запозичень у мові-реципієнті. яке відкриває перспективу різноманітних інтерпретацій системи мови-реципієнта, умов і особливостей міжмовної взаємодії; підкреслено релятивний характер оцінки часу. Відзначена неоднакова інтенсивність переймання запозичень у різні періоди розвитку української мови, „неперервність” історичного існування частини запозичень; окреслені часові лакуни у відбитті мовних елементів у писемних джерелах. У дослідженні окремих запозичень застосовано методику визначення часу появи лексеми в опорі на історію позначуваної реалії. У статті засвідчено, що встановлення часу, від якого функціонує запозичення у мові-реципієнті сприяє уточненню джерела запозичення і визначенню пріоритетів щодо мов-посередниць.

Ключові слова: запозичення, мова-реципієнт, час запозичення, мова-посередниця, полонізм, германізм, міжмовна взаємодія, мовна система.

Традиційним складником аналізу переймання чужомовної лексики є вказівка на першу фіксацію в мові-реципієнті досліджуваного елемента. Урахування часу запозичення лексеми, словоформи важливе як визначення моменту появи внутрішньосистемних змін, перебудови відношень, нерідко трансформації у наявних семантичних полів. Хронологізація запозичень забезпечує досягнення висхідної й об'єктивної характеристики динаміки мовних одиниць у часі, а також пов'язаних з ними явищами позамовної дійсності – елементів матеріальної й духовної культури. Слушною є думка Ю.С. Сорокіна про те, що „визначення моменту „народження” слова, тобто появи й укорінення його в мові викликає часто труднощі” [20, с. 59]. Для цього необхідно визначити параметри, за якими можна оцінити мовну одиницю як таку, що з'явилася саме в окреслений період. Зауважимо, що оцінка часу запозичень має релятивний характер – віднесення до ширшого часового проміжку, тому варто зазначити, на чому ґрунтуються припущення щодо часу встановлення мови запозичення. На актуальності часу встановлення запозичення наголошують багато лінгвістів [4, с. 104; 17, с. 70; 12, с. 242; 10, с. 34; 15, с. 561; 6, с. 36], нерідко підкреслюють складність чи й неможливість розв'язання цієї проблеми: „для вивчення історії навіть окремих слів необхідно відтворити повністю контексти вживання цих слів у різні періоди історії мови, а також різні види їх зв'язків і відношень з іншими лексичними рядами. А це – мета практично нездійсненна” [5, с. 6]. З'ясування часу першої фіксації запозичень у мові-реципієнті залишається актуальним, оскільки відкриває перспективу різноманітних інтерпретацій як системи мови-реципієнта, так і умов, особливостей міжмовної взаємодії. Принципове значення – як дослідницький прийом – має умовне ототожнення часу першої фіксації й часу запозичення, хоча відомо, що в переважній більшості випадків, особливо за умови усномовної взаємодії, між часом входження мовного елемента у мову-реципієнт і його писемною фіксацією може лежати часова відстань різної величини.

Час переймання мовної одиниці може бути як „точний” (з віднесенням до визначеного року), так і релятивним, з зазначенням часового проміжку (від року до року або століття). На точний час може вказувати рік, зазначений у писемному джерелі, або рік написання пам'ятки, хоча лексема могла існувати раніше у мові до моменту її першої писемної фіксації. Так, до „термінів княжої доби” відносять лексему *кубара* ‘довге судно’, що було запозичене „нашими предками від візантійців” (< гр. *kumbaga* ‘галера’) [8, с. 8], яке засвідчене в „Хроніці Георгія Амартола” XI ст. (за сп. XIII-XIV ст.): *не требовати ємоу многа брашьна,*

абыє коубары зажьже, въ нихъ же брашно воємъ вожахоу та під 988 р. згадано в „Лаврентіївському летописі” (під р. 1305 за сп. 1377 р.): *она же седъши в кубару... съ плачемъ поиде чресъ море.* Чи не єдиною засвідченою в княжий період лексемою на позначення м'ясної страви був тюркізм *колбаса*, який відбито в Кормчій книзі (сп. 1280 р.) [13, с. 35]. Вказівка на час запозичення цінна тим, що функціонування позначеної реалії ще тривалий час у східних слов'ян-християн мало ознаки табу, про що свідчить „Стоглавъ” 1551 р.: *Правило възбраняеть всьмъ православнымъ христіаномъ удавленины и крови ясти, сиречь колбасы.* Однак, незважаючи на заборони, реалія, а відповідно і її назва (*ковбаса* > *ковбаска*) набула поширення, на що вказують писемні різноманірні пам'ятки XVI-XVII ст.: *ко(л)баса... ятръ натканы(и), ко(л)бака* 1642 р. [16, с. 194, с. 244], *Коли б тоєй ковбаси доволе скоштовав, то б вам „Христос вродився” весело заспевав* сер. XVII ст. [22, с. 331]; засвідчені також антропоніми: *Иванюта Ко(в)ба(с)ка* 1649 р. [14, с. 134]. У княжу добу пам'ятки зафіксували й інші запозичення, зокрема: 1056-1057 рр. – *индиктъ* ‘найменування року в церковному літочисленні за 15-річними циклами, індикт’, *корабль* ‘корабель, судно’, *цата* ‘дрібна монета, грош’, *талантъ* ‘грошова одиниця’, *сандальиъ* ‘різновид легкого взуття’, *сапогъ* ‘різновид взуття з голенищем’, *сикеръ* ‘хмільний напій’; 1073 р. – *ахатисъ* ‘коштовний камінь, агат’, *боты* ‘вид взуття, схожий на чоботи; боти’, *катъ* ‘палач, кат, мучитель, деспот’, *капуста* ‘капуста як назва продукту харчування’, *фюникъ* ‘продукт харчування’, *талантъ* ‘міра ваги, яка відповідала 100 фунтам або центнеру’; 1097 р. – *кондакъ* ‘хвалебна пісня церковного змісту’; 1121 р. – *артусъ* ‘посвячений пасхальний хліб з пшеничної або пшоняної муки, артус’; 1136 р. – *берковесокъ* ‘міра ваги, що дорівнювала 10 пудам, берківець’; 1144 р. – *газофилакья* ‘скарбниця’; 1141-1180 рр. – *кадь* ‘міра сипучих тіл’; 1190 р. – *ватага* ‘великий військовий загін’; 1204 р. – *галель* ‘різновид судна, човен у п'ять рядів весел’; 1289 р. – *цебрь* ‘міра сипучих тіл’, 1294 р. – *ватаманъ* ‘ватажок’, які продовжили своє функціонування у писемних пам'ятках XVI-XVII ст.

Значно більшу кількість слів зафіксовано у пам'ятках різних жанрів XIV-XV ст. Це дозволяє укласти хронологічний індекс лексем, що демонстрував би послідовність входження в мову (відбиття у пам'ятках) запозичень з різних мов. Зокрема, під 1322 р. зафіксовано лексеми *грунт* ‘земля, ґрунт’, *дидаסקалія* ‘церковна школа’, *миля* ‘шляхова міра, що дорівнювала близько 7 км, миля’; 1327-1328 рр. – *шолкъ* ‘тонка тканина, виготовлена з шовкового волокна’, *шапка* ‘головний убір’; 1347 р. – *катарха* ‘морське

веслове судно, вид галери) каторга', *вердунокъ* 'давня польська монета', *валка* 'битва, бій'; 1359 р. – *карчма* 'заклад, де виготовляли і продавали хмільні напої', *корчмистъ* 'корчмар'; 1375 р. – *алтинъ* 'давня дрібна московська монета, вартістю 3 копійки'; 1377 р. – *оладь* 'вид судна'; 1378 р. – *киверъ* 'тюрбан', *шуба* 'різновид верхнього теплового одягу', *броунатный* 'червоно-коричневий, темно-жовтий'; 1382 р. – *кти-торъ* 'опікун, покровитель'; 1383 р. – *фунт* 'міра ваги; грошова одиниця ряду країн'; 1386-1418 рр. – *лань* 'міра землі; велике поле'; 1388 р. – *раховати* 'рахувати; зважувати; обмірковувати', *школа* 'навчальний заклад', *морг* 'міра землі', *безпечнѣшии* 'певний', *шелягъ* 'найдрібніша польська монета'; 1389 р. – *шинковати* 'продавати, торгувати', *гендель* 'торгівля, торг', *дорочный* 'щорічний, річний', *пляць* 'площа'; 1392 р. – *жупан* 'довгий верхній одяг, який носили під свитою чи кунтушем'; 1396 р. – *безмьнъ* 'міра ваги, що дорівнює 8-10 фунтам'; 1399 р. – *омсикати* 'зволікати, відкладати'; 1408 р. – *кантаръ* 'міра ваги твердих і сипких тіл', *камка* 'старовинна іранська шовкова тканина із візерунками, тканина золотом або сріблом'; 1413 р. – *теды* 'тоді'; 1414 р. – *шляхетный* 'має відношення до шляхти'; 1415 р. – *подканцлерій* 'віце-канцлер'; 1423 р. – *хартофилакъ* 'бібліотекар'; 1424 р. – *подскрабій* 'скарбник', *тлустый* 'жирний, тучний'; 1427 р. – *киръ* 'гатунок грубого сукна'; 1433 р. – *дяковати* 'віддавати подяку', *жолдь* 'плата військовикам', *хоружій* 'хорунжий, особа, яка носила прапор або корогву війська; особа, що входила до складу генеральної старшини'; 1434 р. – *завше* 'завжди, повсякчас'; 1435 р. – *длужникъ* 'боржник'; 1436 р. – *жа-дливість* 'прагнення'; 1438 р. – *опатрене* 'матеріальні засоби, пов'язані з високим становищем', *опатр-овати* 'забезпечувати'; 1441 р. – *капланъ* 'священник католицького обряду'; 1443 р. – *дигитаръ* 'сановник, вельможа'; 1444 р. – *дякло* 'податок натурою від урожаю і загального прибутку в селянському господарстві, крім худоби'; 1445 р. – *чоботь* 'взуття з високими халявами, на каблуках, з гострими загнутими догори носками'; 1446 р. – *боуздоуганъ* 'символом влади у козаків – булава у вигляді кулі на деревці'; 1447 р. – *зичити* 'бажати, зичити'; 1448 р. – *мистръ* 'ремісник, майстер'; 1449 р. – *куфтеръ* 'дорогоцінна шовкова тканина', *малмазия* 'солонке вино, яке виробляли в грецькому місті Мальвазії'; 1452 р. – *статочный* 'гідний, поважний'; 1456 р. – *инбир* 'тропічна трав'яниста рослина, м'ясисте кореневище якої багате ефірними оліями та є сировиною для виготовлення прянощів', *фоурманский* 'віз, бричка', *броваръ* 'пивовар, пивоваря'; 1459 р. – *коштъ* 'витрати, видатки'; 1460 р. – *шафран* 'прянощі, виготовлені з рослини шафран'; 1462 р. – *доткненьє* 'дотик', *цнота* 'чеснота, доблесть'; 1465 р. – *поемизна* 'церковний дохід', 'збір, який сплачував селянин поміщику за дозвіл одружитися'; 1466 р. – *сагайдак* (*сайдак*) 'комплект озброєння: лук зі стрілами', *харчъ* 'втрати, збитки', 'істивні припаси', *мошкати* 'ароматне насіння мускатника, що його вирощують як прянощі для одержання ефірної олії'; 1468 р. – *хвиля* (*филя*) 'мить, хвилина, момент, час', *оучливый* 'порядний, благопристойний'; 1470 р. – *портъ* 'ворота, брама (міста)'; 1471 р. – *ссачьникъ* 'людина, яка платить або збирає ясак – данину натурою', *ссачный* 'податковий', *кораманъ* 'міра місткості'; 1479 р. – *шата* 'плащ, верхній одяг'; 1489 р. – *запасникъ* 'борець, воїн'; 1493 р. – *вдяч-ность* 'вдячність'; 1494 р. – *гарусовый* 'виготовлений із гарусу', *францимеръ* 'служниця, прислужниця', *бляха* 'виріб з металу'; 1495 р. – *уцтивость* 'чесність, порядність'; 1496 р. – *сурба* 'різновид козацької де-

рев'яної труби, яку виготовляли з карагачу – дерева твердої породи', *бламъ* 'шматок хутра певного розміру', 'хутрянний виріб', *шабля* 'різновид холодної зброї'; 1497-1499 рр. – *галеръ* 'монета польської чеканки, яка мала змінну вартість', *блавать* 'блакитна шовкова тканина', *плюдры* 'шаровари', *легуминъ* 'страви, яровий хліб, городні овочі', *огурокъ* 'назва овоча, огірок', *цибуля* 'городня рослина', *байдак* 'судно більше за човен', *тахъръ* 'міра лічби, 10; вживається при підрахунках дрібного краму', *тафта* 'тонка шовкова тканина з полиском', *драпезити* 'грабувати, розбишакувати'.

Аналіз писемних пам'яток XVI-XVII ст. дозволяє окреслити значний пласт запозиченої лексики, яка мала суттєвий вплив на подальшу динаміку українського лексикону. Такий хронологічний індекс запозичень упевняє нас у висновку про неоднакову інтенсивність переймання, посилення процесу в одні періоди (1552 р., 1566 р., 1596 р., 1597-1599 рр., 1621 р., 1627 р.) та ослаблення – в інші періоди (1511 р., 1522-1523 рр., 1539-1540 рр., 1567 р., 1682-1683 рр., 1698-1699 рр.). Хоча таке спостереження позбавлене чітко визначеної характеристики міжмовної взаємодії, проте засвідчує його нерівність, деяку хаотичність. Водночас показовим є поступове нарощування дериваційних гнізд зі спільною твірною основою – запозиченням: 1503 р. – *коштовне* 'розкішно, багато, коштовно' (1539 р. – *коштовати* 'мати певну ціну, вартість у грошовому вираженні', 1552 р. – *коштовный* 'який має високу вартість, дорого коштує', 1619 р. – *коштовней* 'розкішніше, дорожче', 1627 р. – *коштовность* 'висока вартість, коштовність'); 1505 р. – *вонтптити* 'сумніватися' (1510 р. – *вонтпенє* 'сумнів, непевність, вагання', 1557-1558 рр. – *вонтпливість* 'т.с.', 1569 р. – *вонтливый* 'сумнівний, непевний', 1582 р. – *вонтпливший* 'непевненіший', 1596 р. – *вонтплиньє* 'сумнів, непевність, вагання', 1622 р. – *вонтпливо* 'сумнівно', 1625 р. – *вонтпливе* 'непевно, з сумнівом', 1569 р. – *вонтптити* 'засумніватися, взяти під сумнів', 1627 р. – *звонтпленый* 'зневірений'); 1526 р. – *мордовати* 'катувати, мучити, завдавати болю' (1563 р. – *мордерство* 'мучити, катувати', 1573 р. – *мордованє* 'катування, завдання мук', 1597-1599 рр. – *мордъ* 'вбивство, самогубство', 1616 р. – *мордерца* 'кат, мучитель', 1631 р. – *мордерско* 'катовано, вимучено', 1501 р. – *змордовати* 'скатувати, побити, змордувати', 1567 р. – *змордованє* 'мука, катування, побиття, мордування', 1601 р. – *змордований* 'скатований, побитий') та ін. Особливий інтерес викликає „інверсований” порядок відтворення писемними пам'ятками елементів дериваційного гнізда – спершу похідний елемент, а значно пізніше – вихідний, що ще раз вказує на релятивність свідчень часу писемного відтворення запозичень.

Вивчаючи запозичення з огляду на час їх проникнення, зауважуємо, що частина з них засвідчена у писемних пам'ятках різних періодів, що можемо оцінити як свідчення неперервності історичного існування слова, яке за В.В. Виноградовим, розуміємо і як активне вживання відповідного слова у різних історично змінюваних системах мови, так і перебування його, іноді упродовж століть, у пасивному фонді мови, де зберігаються не всі слова, а лише ті, що позначають суттєві або характерні явища національного минулого [5, с. 23], зокрема це лексеми: *буда* (1175 р. – п. XVII ст.), *газофилакя* (1144 р. – 1621 р.), *ветовати* (XI ст. – 1621 р.), *катартъ*, *голдовати* (XIV ст. – XVII ст.), *валка* (1347 р. – 1599 р.), *жолднеръ* (1389 р. – 1656 р.), *шелягъ* (1388 р. – п. XVII ст.) і т. д.; однак наявні і часові лакуни у відбитті мовних елементів у

джерелах, напр.: *шлемъ* (1097 р. / 1627 р.), *живописецъ* (1097 р. / 1599 р.), *икономъ* (1100 р. / *економъ* п. XVII ст.), *уксусъ* (1136 р. / *уксус* 1664 р.), *мыцаръ* (1388 р. / 1500 р.), *квалтомъ* (1388 р. / 1512 р.), *окрутне* (1388 р. / 1656 р.), *чета* (1499 р. / *чата* 1633 р.), *барханъ* (1392 р. / 1564 р.), *гайдукъ* (XIV ст. / 1582 р.). Такі лакуни не свідчать про цілковите зникнення лексеми у мові-реципієнті, оскільки слову притаманне переміщення із одного функційного кола до іншого, перехід від його музейного буття до живого життя [5, с. 21].

Встановленню часу появи лексеми нерідко сприяє історія – найчастіше історія позначуваних реалій. Методику визначення часу появи лексеми в опорі на історію позначуваної реалії використовували здавна (див. праці В.О. Богородицького, І.І. Огієнка, В.В. Німчука, Ю.С. Сорокіна, Ф.П. Сороколетова, Ф.П. Філіна, В. Вітковського, С. Кохмана та ін.). Аналіз пам'яток засвідчив, що такі випадки стосуються переважно понять матеріальної культури, зокрема, назв зброї (*мушкетъ*, *флінта*, *фузья*, *аркабузь*, *карабинъ*, *сагайдак*), грошових одиниць та грошових операцій (*чехъ*, *чиниъ*, *дукатъ*, *таляръ*, *денга* / *тенка*, *полугрошокъ*, *мынца*, *трыбутъ*), напоїв (*понтакъ*). Так, лексема *дукатъ* здавна була відома в Європі і позначала 'срібну, а згодом золоту монету'. Перший срібний дукат (дукал) карбовано в Сицилії в 1140 р. (на монеті зображений Христос з написом *Sit tibi Christe datus, quiet tu regis iste ducatus* ('Це герцогство, яким ти керуєш, тобі, Христос, присвячується')). Пізніше, у 1284 р., за дожа Дж. Долоуло у Венеції розпочали карбування золотого дуката. З другої чверті XIV ст. дукати карбувались в Угорщині, Австрії, Польщі. Найбільшого поширення набули три основні типи дукатів: *угорський* із зображенням Святого Ласло (чеканився з 1325 р.); *німецький* (вперше випущений в Імперії в 1511 р., в 1559 р. прийнятий за основну золоту монету Імперії) – із зображенням правителя; *нідерландський* (чеканився з 1487 р.; з 1586 р. – із зображенням воїна, який стоїть, тримаючи пучок стріл в руці). З часом назва *дукат* перейшла на всі інші золоті монети, карбовані за венеціанською стопою. У Польщі перший дукат карбовано в 1320 р. Враховуючи шлях переймання цієї лексеми українською мовою і роль польської мови у цьому процесі, припускаємо, що до цього часу в українській мові лексема *дукат* не була відома; староукраїнськими пам'ятками вона вперше зафіксована під 1421 р. на позначення 'золотої монети, дуката': *мы Александръ воевода ... знаємо чини(м) ... и(ж) есмы дали ... бывиши жоне нашии ... на каж(д)ыи го(д) ше(с)тсо(т) золоты(х) дукато(в) а либо че(р)лєны(х) золоты(х) оугорскы(х)* [9, с. 142]; часто назва *дукат* супроводжувалася конкретизаторами: *венеційський, угорський, цісарський*, уточнюючи тим самим місце карбування і вартість грошової одиниці. Ця лексема є частовживаною у пам'ятках XVI-XVIII ст.: *шкатулу его, въ которой золотые чирвонные португальи, дукаты, таляры потройные, ... до себе взяла и пограбила* 1593 р. [1, с. 361], *Дукатовъ подвойнихъ пятадесять семь, Венггерскихъ пятадесять* 1704 р. [11, с. 124]. З II пол. XVIII ст. (1767 р. [2, с. 97]) лексема *дукатъ* зафіксована з розширеною семантикою: 'прикраса у вигляді монети, що її носили жінки на шиї'. Приклади врахування широкої позамовної інформації, 'контексту епохи' для визначення часу запозичення можна множити; проте важливо інше: історія реалії та історія назви пов'язані нерозривно, тому мають значний пояснювальний потенціал.

Визначення часу, від якого функціонує в українській мові запозичений мовний знак, у багатьох випадках сприяє уточненню джерела запозичення, зокрема за умови можливої чи позірної альтернативи. Адже на українську мову впливали старопольська, старочеська мови, які часто виступали посередниками під час переймання германізмів, латинізмів та лексем іншої генези. У цьому випадку важлива роль хронологічної характеристики лексеми у потенційних мовах-посередниках. Показовим буває зіставлення часу фіксації лексеми в обох мовах, що увиразнює кілька можливих ситуацій:

1) ситуація мінімального проміжку часу між відбиттям лексеми у писемних пам'ятках різних потенційних мов-посередниць, напр.: лексема *гелмъ* 'частина військового спорядження, шолом', для якої визначається безпосереднє запозичення з німецької мови, у писемних пам'ятках української мови засвідчене з 1627 р. [3, с. 158]. На нашу думку, це запозичення могло бути перейняте через посередництво як старочеської мови, в яку потрапило з німецької у 1472 р. [7 (1), с. 411], так і старопольської мови, у пам'ятках якої засвідчена у 1403 р. (*helm* 'galea' [19 (2), с. 542]) і пізніше (*helm* 'górna częścъ зброї ochraniająca głowę i twarz, szyszak, przyłbica' 1564 р. [18 (8), с. 321-322]). Проте, наявність дериватів у старочеських пам'ятках з XIV ст. (*helmodek*), на поч. XV ст. (*helmovnik* 1417 р., *helmový* 1417 р.) і пізніше (*helmér* XV ст., *helmity* XV ст., *helmik* 1515 р.,) [7 (1), с. 412] може свідчити про більш раннє й широке функціонування лексеми *гелмъ* у старочеській мові. Відсутність дериваційного гнізда у старопольській мові та в польській мові XVI ст., може свідчити про меншу актуальність цього мовного елемента для польського соціуму, що дозволяє висунути припущення про можливість переваги старочеського посередництва у перейманні германізма *гелмъ* в українську мову.

В „Описі Волинського замку” 1552 р. вперше зафіксовано назву покривельного матеріалу – *гонта*. Етимологами ця лексема окреслена як польське запозичення (*gont, gonta, gunt*) з німецьким корінням (свн. *gant*, бав. *gont*), що підтверджується часом першої фіксації у писемних пам'ятках української мови, а також наявністю дериватів у польській мові, які з часом засвідчені у писемних джерелах мови-реципієнта (*gontowy* 1494 р. [19 (2), с. 457] – *контотый* 1590 р. [21, с. 645]). Лексема могла існувати у мовленні українців задовго до першої писемної фіксації у мові-реципієнті, тому можна було б припустити входження у мовлення українців XIV ст. германізма *гонт* як через старочеське посередництво, так і через старопольське, оскільки він у пам'ятках цих мов зафіксований одночасно: *gont* 1378 р. [19 (2), с. 457], *hont* 1379 р. [7 (1), с. 459]. Однак кількісне домінування цієї лексеми та її дериватів у писемних пам'ятках української мови з ініціальним [g] (*кго(н)та*, *контотый*, *Кгонътаръ*, *гонтъ*, *гонтаръ* та ін.), порівняно з [h] (*го(н)та*, *гонтовый*, *гонтаръ*, *гонтарський*), підтверджує польське посередництво у процесі переймання цього германізма;

2) ситуація мінімального розрізнення часу за наявності формальних показників, зокрема, характеру дериваційних гнізд у потенційних мовах-посередниках та переймання цих дериватів українською мовою. Напр.: германізм *канцлеръ* (1436 р.) латинського походження у мовах-посередниках фіксується одночасно: у старочеській з 1417 р. [7 (2), с. 16], а в старопольській з 1414 р. [19 (3), с. 234]. Старочеські пам'ятки засвідчують один дериват (*kancelarije* XV ст. [7 (2), с. 16]), на відміну від старопольських (*podkan-*

clerzy 1401 p. [19 (6), с. 243], *podkanclerz* 1587 p. [18 (25), с. 438-439], *kanclerstwo* 1500 p., *kanclerzowy*, *kancelaria* 1410 p. [19 (3), с. 234]), які були зафіксовані і в пізніших писемних пам'ятках української мови XV ст. (*подканцлерий* 1415 p., *канцльриш* 1445 p.), XVI ст. (*канцелярия* 1537 p., *канцлерейский* 1552 p., *вицеканцлерий* 1581 p., *канцелерий* 1583 p., *канцелларейный* 1598-1599 pp., *канцлерство* 1598-1599 pp.) і XVII ст. (*канцлериная* 1638 p.). Тому за умов наявності відповідної словоформи в обох мовах – старопольській і старочеській – є підстави говорити про ймовірність старопольського вектора у перейманні українською мовою цього запозичення.

Поширеною є думка, що багато германізмів прийшло в українську мову досліджуваного періоду за

посередництва старопольської чи старочеської мов. Для цього є достатньо підстав, оскільки польський і чеський континууми безпосередньо межують з германським. Але в випадки, коли пам'ятки старопольської і старочеської мов не підтверджують факту посередництва у перейманні германізму у зазначений відрізок часу, що ще раз актуалізує необхідність докладного з'ясування історії кожної лексеми. Такою в українських пам'ятках є лексема *голдват*, а також деривати, які відбиті значно раніше, ніж у старопольських чи старочеських (Табл. I). Це дає підстави припускати, що лексема *голдвати* є безпосереднім запозиченням з німецької мови, яке пізніше було посилене і підтримане польським і чеським впливами.

Таблиця I. Час запозичення лексеми *голдвати* та її дериватів.

Лексема	Українська мова	Польська мова (стп.; пол. XVI ст.)	Чеська мова (стч.)
<i>голдвати</i>	1387 p., 1388 p., 1395 p., 1433 p., к. XVI ст., 1616 p., 1635 p., 1637 p., 1646 p., 1648 p., 1656 p., 1697 p., 1699 p., XVIII ст.	1448 p.; 1560 p.	1472 p.
<i>олдовати</i>	1395 p., 1434 p.	-; 1564 p.	-
<i>холдовати</i>	1445 p.	-	-
<i>кголдвати</i>	1388 p.	-	-
<i>голдватися</i>	1407 p.	-	-
<i>голд</i>	1433 p., 1434 p. XVII ст., XVIII ст.	XV ст.; 1535 p.	1480-1490 pp.
<i>кголдъ</i>	п. XVII ст.	-	-
<i>олд</i>	1434 p.	XV ст.; 1564 p.	-
<i>холдъ</i>	1445 p.	-	-
<i>голдovníкъ</i>	1436 p., 1611 p., 1646 p., 1656 p., 1672 p., 1699 p.	-; 1564 p.	-
<i>олдовникъ</i>	-	-; 1564 p.	-
<i>голдovníй</i>	1611 p.	XV ст.; 1563 p.	-
<i>олдовний</i>	-	-; 1535 p.	-
<i>голдovýй</i>	-	XV ст.; -	-
<i>голдуючий</i>	-	-; 1588 p.	-
<i>халдерство</i>	-	XV ст.; -	-
<i>голдovanъ, -ниє</i>	1388 p., 1395 p., 1636 p., 1637 p., 1682 p., XVIII ст.	1428 p.; -	1577 p.
<i>олдованє</i>	-	1437 p.; -	-

3) відмінності в часі фіксації тих самих лексем у потенційних мовах-посередниках можуть слугувати аргументом у визначенні пріоритетів щодо мови-посередниці у процесі переймання запозичень українською мовою. Напр.: лексема *галбанть* 'лівійське дерево, галван, з якого добували цінну смолу і робили клей' на століття раніше фіксується у старочеських пам'ятках (*galban*, *galgan* – XIV ст., *kalgan* – 1440 p. [7 (1), с. 391]) порівняно із старопольськими (*galban*, *galban* 1472 p. [19 (2), с. 381]; *galbanum*, *galban* 1549 p. [18 (7), с. 176]). Така різниця між часом фіксації схиляє до визнання чеського посередництва у перейманні цієї лексеми українською мовою ще у XV ст.

Лексема *башта* запозичена через посередництво польської і чеської мов з італійської, в яку потрапила з латинської; вперше виринає в українських ділових пам'ятках у XVI ст. (*bakszta* – 1545 p., *бакста* – 1551 p., *башьта* – 1552 p.). Зважаючи на фіксацію у польських пам'ятках форм *basta* у 1528 p. (і не відображення її в українських писемних пам'ятках) і *baszta* у 1561 p. (пізніше, порівняно з фіксацією в українських пам'ятках), а також функціонування лексеми *bašta* з 1409 p. (і далі: 1442 p., 1496 p.) у старочеській мові [7 (1), с. 28], припускаємо, що лексема *башта* потрапила у мову-реципієнт через старочеське посередництво з можливим пізнішим польським підкріпленням.

Презентація шляху входження запозичення за допомогою альтернативних мов-посередниць (зокрема старопольської і старочеської) у частині ситуацій завдяки уточненню хронології мовних одиниць у мовах-посередниках розв'язане на користь безальтернативного шляху постання лексеми в українській

мові. При цьому важливим є час фіксації пам'ятками формальних і семантичних варіантів, похідних лексеми.

Отже, пізнання історії слова, а відповідно й історії лексику будь-якої мови, його динаміки неможливе без ретроспективної хронологізації мовних одиниць. Свідоме використання у роботі дослідницького прийому – умовного ототожнення часу першої фіксації й часу запозичення (хоча відомо, що в переважній більшості випадків, особливо за умови усномовної взаємодії, між часом входження мовного елемента у мову-реципієнт і його писемною фіксацією може лежати часова відстань різної величини) – дозволило зробити такі висновки: 1) для низки лексем можна встановити „точний” час переймання, на який може вказувати рік, зазначений у писемному джерелі або рік написання пам'ятки. Зауважимо, що пам'ятки різних жанрів наступних періодів фіксують збільшення кількості запозичень, що було зумовлено низкою мовних та позамовних чинників, а також більшою кількістю збережених пам'яток XIV-XV ст., а особливо XVI-XVII ст., порівняно з давньоукраїнським періодом; 2) значне розширення хронологічного індекса запозичень у XVI-XVII ст. засвідчує неоднакову інтенсивність переймання у різні роки, посилення процесу в одні періоди (1552 p., 1566 p., 1596 p., 1597-1599 pp., 1621 p., 1627 p.) та ослаблення – в інші періоди (1511 p., 1522-1523 pp., 1539-1540 pp., 1567 p., 1682-1683 pp., 1698-1699 pp.); 3) пам'ятки засвідчують поступове нарощування дериваційних гнізд із спільною твірною основою – запозиченням; особливий інтерес викликає „інверсований” порядок відтворення

писемними джерелами елементів дериваційного гнізда, що вказує на релятивність свідчень часу писемного відтворення запозичень; 4) частина запозичень зафіксована у пам'ятках різних періодів, що слугує свідченням „неперервності історичного існування слова”; у писемному функціонуванні окремих запозичень простежуються часові лакуни, які свідчать про переміщення слова із одного функційного кола до іншого; 5) для окремої групи лексем можна встановити „релятивний” час із зазначенням або часового проміжку або століття; 6) застосування методики *визначення часу появи лексеми в опорі на історію позначуваної реальності* сприяло окресленню групи запозичень, які номінують поняття матеріальної культури, історія виникнення яких дозволяє встановити час, раніше якого ці запозичення не могли з'явитися у мові-реципієнті. Ця група запозичень чисельно незначна,

зокрема: назви зброї (*мушкетъ, флінта, фузъя, аркабузь, карабинъ, сагайдак*), грошових одиниць та грошових операцій (*чехъ, чинишъ, дукать, таляръ, денга / тенка, полугрошокъ, мынца, трыбутъ*), напоїв (*понтакъ*). Історія цих лексем є промовистою щодо шляху виникнення і проникнення у мову-реципієнт та проміжку часу (від 14 до 130 років) між з'явою десигната і фіксацією його назви в українських пам'ятках; 7) визначення часу, від якого функціонує в українській мові запозичений мовний знак, у багатьох випадках сприяє уточненню джерела запозичення, зокрема за умови можливої чи позірної альтернативи. Відмінності в часі фіксації тих самих лексем у потенційних мовах-посередниках можуть слугувати аргументом у визначенні пріоритетів щодо мови-посередниці у процесі переймання запозичень українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском Военном, Подольском и Волыньском генерал-губернаторе. – Ч. 1, т. 1: Акты, относящиеся к истории православной церкви Юго-Западной России (1481-1596 гг.). – К., 1859.
2. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском Военном, Подольском и Волыньском генерал-губернаторе. – Ч. 3, т. 3: Акты о гайдамаках (1700-1768 гг.). – К., 1876.
3. Беринда П. Лексикон словеноросский. – К., 1627. / Підгот. тексту і вст. стаття В. В. Німчука. – К., 1961. – 272 с.
4. Виноградов В. В. Из истории слов (полномочный и правомочный, самоуправление). / В. В. Виноградов. // Вопросы языкознания. – 1955. – № 5. – С. 100-106.
5. Виноградов В. В. Слово и значение как предмет историко-лексикологического исследования. / В. В. Виноградов. // Вопросы языкознания. – М., 1995. – № 1. – С. 5-37.
6. Гарбуль Л. Семантические полонизмы в русском приказном языке первой половины XVII века / дис. на соискание науч. степени док. филол. наук: спец. 04 Н “гуманитарные науки, филология” / Людмила Гарбуль. – Вильнюс, 2009. – 594 с.
7. Gebauer Jan. Slovník staročeský. Druhé, nezměněné vydání. – Praha, 1970. – Díl. I [A-J] – 674 s.; Díl. II [K-N] – 640 s.
8. Горбач О. Українська морська й судноплавна термінологія / Олекса Горбач // Відбитки з журналу „Вісті Братства колишніх Вояків і УД УНА”. – Ч. 3-6 (77-80) та 11-12 (85-86). – Мюнхен, 1958. – С. 3-28.
9. Documentele moldovenesti inainte de Stefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu. – Vol. I. – Iași, 1931; vol. II. – Iași, 1932.
10. Kochman S. Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XVI do XVIII w. / S. Kochman. – Wrocław, 1975. – 154 s.
11. Летопись событий в Юго-Западной России в XVII в. Составил Самуил Величко, бывший канцелярист Войска Запорожского, 1720. – Т. 1-4. – К., 1848-1864.
12. Лыткин В. И. Древнейшие русские заимствования в коми языке. // Вопросы филологии. – М., 1969. – С. 242-248.
13. Німчук В. В. Давньоруська побутова лексика. // Мовознавство. – 1981. – № 6. – С. 30-40.
14. Реестр запорожскому войску 1649 г., съ гербомъ Хмельницкаго и подписями Богдана Хмельницкаго и Ивана Выговскаго. – Зберігається в ЦДАДА Росії, ф. 196, оп. 1, спр. 1691.
15. Siatkowski J. Kryteria ustalenia wpływu języków bliskopokrewnionych. // Festschrift für Herbert Brauer zum 65. Geburtstag am 14 April 1986 Herausgegeben von Reinhold Olesch und Hans Rothe. – Wien, 1986. – S. 560-567.
16. Славинецький Є. Лексикон латинський. // „Лексикон латинський” Є. Славинецького. „Лексикон словено-латинський” Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського. / Підгот. до видання В. В. Німчука. – К., 1973. – 541 с.
17. Sławski F. Polonica w Słowniku etymologicznym języka rosyjskiego Maksa Vasmera. – Cz. II. / F. Sławski. // Język polski. – Kraków. – 1956. – XXXVI. – S. 70-73.
18. Słownik polszczyzny XVI wieku. –T. 1-35. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1966-2011.
19. Słownik staropolski. – Red. S. Urbańczyk. – T. 1-11. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1953-2002.
20. Сорокин Ю.С. Развитие словарного состава русского литературного языка 30–90-е годы XIX века. – М.-Л., 1965. – 565 с.
21. Тимченко Є. Історичний словник українського языка. – Х., 1930-1932. / Фотопередрук О. Горбача. – Мюнхен, 1985. – 947 с.
22. Українська поезія. Середина XVII ст. / Відп. ред. О. В. Мишанич. – К., 1992. – 680 с.

REFERENCES

1. Archive of South-Western Russia being published by Temporary comission for investigation of ancient acts, supremely approved at Kyiv Military, Podil and Volyn general-governor. – Part 1, Vol. 1: Acts, which concern to history of orthodox church of South-Western Russia (1481-1596). – Kyiv, 1859.
2. Archive of South-Western Russia being published by Temporary comission for investigation of ancient acts, supremely approved at Kyiv Military, Podil and Volyn general-governor. – Part 3, Vol. 3: Acts about haidamacks (1700-1768). – Kyiv, 1876.
3. Berynda P. Lexycon slovenorossian. – Kyiv, 1627. / Text preparation and preface by V. V. Nimchuk. – Kyiv, 1961. – 272 p.
4. Vinogradov V. V. From history of words (authorized and legal, self-government). / V. V. Vinogradov. // Issues of linguistics. – Moscow, 1955. – № 5. – P. 100-106.
5. Vinogradov V. V. Word and meaning as subject of historical-lexicological investigation. / V. V. Vinogradov. // Issues of linguistics. – Moscow, 1995. – № 1. – P. 5-37.
6. Harbul L. Semantical polonisms in Russian “order-related” language of first half of XVII century / disseration for title of doctor of philological sciences: spec. 04 N “humanitarian sciences, philology” / Ludmila Harbul. – Vilnius, 2009. – 594 p.
7. Gebauer Jan. Ancient Chekh Dictionary. Second, unchanged edition. – Praha, 1970. – Part. I [A-J] – 674 p.; Part. II [K-N] – 640 p.
8. Horbach O. Ukrainian marine and sailing terminology / Oleksa Horbach // Prints from magazine „News of Brithrhood of former warriors and UD UNA”. – Parts 3-6 (77-80) and 11-12 (85-86). – Munich, 1958. – P. 3-28.
9. Moldavian documents before Stephan the Great, published by Mikhai Kostanesku. – Vol. I. – Iasy, 1931; Vol. II. – Iasy, 1932.
10. Kochman S. Polish-Russian language relations from XVI to XVIII cts. / S. Kochman. – Wrocław, 1975. – 154 p.

11. Chronicle of events in South-Western Russia in XVII ct. Assembled by Samuil Velychko, former clerk of Army of Zaporizhzhya, 1720. – Vol. 1-4. – Kyiv, 1848-1864.
12. Lytkin V. I. The oldest Russian borrowings in language of Komi. // Issues of philology. – Moscow, 1969. – P. 242-248.
13. Nimchuk V. V. Ancient Russian household lexic. // Linguistic. – 1981. – № 6. – P. 30-40.
14. Register of Army of Zaporizhzhya 1649 year, with coat of arms of Khmelnytskyi and signatures of Bohdan Khmelnytskyi and Ivan Vyhovskyi. – Stored in CDADA of Russia, f. 196, op. 1, spr. 1691.
15. Siatkowski J. Criterion of establishment of influence of closely related languages // Official label for Herbert Brauer on the occasion of his 65th birthday 14 April 1986 Edited by Reinhold Olesch and Hans Rothe. – Vienna, 1986. – P. 560-567.
16. Slavynetskyi E. Latin lexicon. // „Lexicon latynskyi” by E. Slavynetskyi. „Lexicon sloveno-latynskyi” by E. Slavynetskyi and A. Koretskyi-Satanovkyi. / Preparation for publishing by V. V. Nimchuk. – Kyiv., 1973. – 541 p.
17. Slavski F. Polish borrowings in Ethymological dictionary by Russian language by Maks Vasmer. – Part II. / F. Slavski. // Polish language. – Krakow. – 1956. – XXXVI. – P. 70-73.
18. Dictionary of Polish language of XVI ct. –Vol. 1-35. – Wroclaw-Warsaw-Krakow-Gdansk, 1966-2011.
19. Ancient Polish dictionary. – Edited by S. Urbanchyk. – Vol. 1-11. – Wroclaw-Warsaw-Krakow-Gdansk-Lodz, 1953-2002.
20. Sorokin J. S. Development of dictionary supply of Russian literature language 30–90 years XIX ct. – Moscow-Leningrad, 1965. – 565 p.
21. Tymchenko E. Historical dictionary of Ukrainian language. – Kharkiv, 1930-1932. / Photoprinting by O. Horbach. – Munich, 1985. – 947 p.
22. Ukrainian poetry. Middle of XVII ct. / Responsible editor O. V. Myshanych. – Kyiv, 1992. – 680 p.

Time of borrowing as parameter of description of history of Ukrainian lexicon

S. P. Hrytsenko

Abstract. The actuality of time definition of the first notifying of borrowings in a language-recipient is stressed in the article opens a perspective of different interpretation of the language-recipient system, conditions and particularities of interlanguage interaction. Relative nature of time evaluation is underlined. Non-uniform intensity of acceptance of borrowings in different periods of Ukrainian language development is noticed, the continuity of historical existence of some borrowings is mentioned too; time gaps in reflection of language units in literal sources are drawn. The method of time determination of lexema appearing based on a history of noticed reality is used in the research. It is evaded in the article, that time determination of beginning of borrowing functionality in a language-recipient helps to clarify the source of the borrowing and determination of priority concerning languages-mediators.

Keywords: borrowings, language-recipient, time of borrowing, language-mediator, polonism, germanism, interlanguage interaction, language system.

Время заимствования как параметр описания истории украинского лексикона

С. П. Гриценко

Аннотация. В статье отмечена актуальность определения времени первого фиксирования заимствований в языке-реципиенте, которое открывает перспективу различных интерпретаций системы языка-реципиента, условий и особенностей межязыкового взаимодействия; подчеркнута релятивный характер оценки времени. Отмечена неодинаковая интенсивность заимствования в разные периоды развития украинского языка, „непрерывность” исторического существования части заимствований; определены временные лакуны в отражении языковых элементов в письменных источниках. В исследовании отдельных заимствований применена методика определения времени появления лексемы, базирующаяся на истории обозначаемой реалии. В статье засвидетельствовано, что определение времени начала функционирования заимствования в языке-реципиенте, способствует уточнению источника заимствования и определению приоритетов относительно языков-посредников.

Ключевые слова: заимствование, язык-реципиент, время заимствования, язык-посредник, полонизм, германизм, межязыковое взаимодействие, языковая система.

The Poetic Techniques of German Poetic Texts

N. G. Khodakovska

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: khodakn@gmail.com

Paper received 21.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Abstract. The article deals with the poetic techniques of German poetry texts. It is proved that the basic poetry techniques of poetic texts in German poetry, that serve to create poetic images to achieve an artistic goal, which poses a poet. Writers using poetic techniques attract the reader's attention to the subject, giving it specific artistic vision, and reveal the inner shape depicted as an aesthetic value.

Keywords: *poetry techniques, poetic text, poetic image.*

Introduction. Poetry is the top of literature development; it is one of the most interesting and most perfect creations of the mankind. Originality and poetic aesthetic value of the poetic work depend on the particular set of lexical units, which are characteristic only for this work. Since the lingual units in poetic texts perform a dual function – communicative and aesthetic – the word in it reveals not only its nominative value, but also artistic and stylistic ones, by all of the inherent emotional, expressive-shaped components. The word in the poetic text is a special world. The poetic word is a mirror of an individual author's relationship to reality, particular perception of the world. The poetic text has his own poetic precision – metaphorical, own truths – artistic revelation; the full functions of words set by the context are being changed: «*Ich wollt, meine Schmerzen ergössen / Sich all in ein einziges Wort*» (I would like in a single word / I drained my sorrow and sadness ...) [2, p. 117].

The use of poetic techniques gives the poetic text more expressiveness, emotionality, helping to mask the meaning of the verse, making it unusual and unique. Poetic techniques help the author to create an artistic image and the reader to enter the world of art, reveal the author's intent. We can say that these techniques built and maintain the aesthetic component of the poetic text.

Publications Overview. The study of poetic techniques is raised in the works of well-known researchers of different languages, including: English (T. A. Znamenska, V. V. Hurevych, O. M. Lintvar), Ukrainian (L. I. Matsko, S. I. Iermolenko), German (E. Riesel, N. Naer, M. P. Brandes, H. Fadeieva, N. G. Ishchenko, B. Sowinski, B. Sandig, L. Y. Shschipitzina), Russian (M. M. Kozhyna, I. B. Holub, T. O. Vorontsova). That's why not by chance the research of poetic texts methods became a sphere of attraction for the artistic interests of many linguists and literary critics.

The aim of the article is to determine and analyze poetic techniques which create poetic images of German poetry texts.

Research materials and methods. The poetic texts of famous German poets H. Heine, H. von Hofmannsthal, Fr. Schiller, R. M. Rilke serve as a survey material. According to this goal in the article there is used *a comparison method* for selection of poetic techniques in poetic texts that may produce the best stylistic effect and thus satisfy the reader's intellectual, communicative, emotional and aesthetic needs; *a method of semantic and stylistic (stylistic) analysis* to highlight and characterize the poetic means of poetic texts.

Presenting of the main material. For more accurate, vivid and imaginative transfer of their thoughts, feelings and assessments the authors of poetic texts use various poetic techniques that attract attention of the reader or listener, produce special impression on them. Poetic techniques reinforce the pragmatic effect of poetic texts, reflect the specific organization of speech means for particular expression. The use of each of them allows to make the poetic text expressive, convey hidden meaning or emotions to make the sound of the poem more attractive.

One of the most common techniques in the poetic verse texts is the use of **epithets** – means of expression for allocation of certain qualities of the object. Epithet is an artistic definition of the individual, phenomenon, subject; it is a means of verbal imagery, expressing emotional attitude of the speaker to the subject, events and other.

In the poems by Hugo von Hofmannsthal a special role is assigned to **epithet**. The poet uses emotional and evaluative adjectives: «*kahle Alleen*», «*seltame Dingen*», «*die weichen und wachen Fluren*», «*dämmernde Röte*», «*blasse Schatten*», «*der wandernde Wind, süßer Laut, der dämmernde, rieselnde Regen, das rinnende, rauschende Wasser, im schwebenden Nebel*» [3, p. 250], with a view to not only to express their personal feelings, but also to convey his poetic world with inspiration of sensory perception to others. M. M. Kozhyna calls epithet «the word that vividly defines an object or an action, emphasizes their distinctive properties, also often used in artistic speech where it performs an aesthetic function» [5, p. 457]. The poetry by H. Heine is also rich in evaluation, emotional epithets [7, p. 175] and «*So weine ich plötzliche Tränen*» [2, p. 175]; «*Und meine heißen Tränen fließen*» [2, p. 209]; «*Wenn ich es höre, das dumme Lied*» [2, p. 229]; «*Das gellende Lachen verstummte zumal*» [2, p. 62], the poems by R. M. Rilke are rich in epithets too «*ES gibt so wunderweiße Nächte*» [8, p. 46]; «*... In marmorkalten Traumhänden rote Kronen halten*» [8, p. 54]; «*Das Dunkel jedes unendlichen Falles / und jedes Steigens lichtzitterndes Spiel*» [8, p. 78]; «*In namenlosen Nächten sich entstellt*» [8, p. 145].

Comparisons are also used for this aim. Comparison is a stylistic figure represented by different syntactic structures, reflecting the transaction's thinking combination of two objects, events, situations, characteristics based on their likeness, establishing analogies between them [9, p. 475]. For example, «*Wind*» in Hugo von Hofmannsthal is compared with a slobbering lemet (cry) «*glitt durch die Flöte als schluchzender Schrei*» [1, p. 250]. Due to the comparison the poet identifies the most significant sign of the wind through the search for another one for which this feature is the major. The comparison in poetic texts by H. Heine has functions of imagery creation, evaluation and strengthening of expressiveness, for example, «*Mein Herz ist wie die Sonne / So flammend anzusehn*» [2, p. 167]; «*Die Augen wie zwei Sterne*» [2, p. 232]; «*Der Reinwein glänzt noch immer wie Gold*» [2, p. 224]. The importance of stylistic comparisons is suggested by O. O. Potebnya's words «The process of cognition is a process of comparison» [6, p. 255].

The use of tropes is associated with the use of words in a figurative, allegorical sense – it allows to complicate a poem, to make it more attractive to read. A similar poetic technique is **synecdoche** based on a quantitative comparison of subjects. A. G. Uzynska treats synecdoche as a kind of metonymy, indicating that the synecdoche (quantitative metonymy) is caused by the interaction of concepts of part and whole [11, p. 42-56]. For example, in Fr. Schiller «*Und*

sie nimmt die Wucht des Speeres / Aus des Jägers rauher Hand» (the subject property is accidentally exchanged with the subject itself: the hand is taken by the spear but not by the force of the spear) [12]. Synecdoche is also characteristic for the poetic texts by H. Heine, for example, «Rotröcke mit Flinten halten dort Wacht, / Sie sehen drohend und wild aus» [2, p. 267]; «Nur die rote Jacke wacht» [2, p. 342].

Metaphor and **allegory** are quite common methods, resulting from the use of the word figuratively signified by similarity with another object [10, p. 443]. Poetic metaphor differs from metaphors in prose due to its freshness and novelty. In poetic texts metaphor is not only a lexical means of expression, but also a way of constructing images. Metaphor is multifunctional: it serves to specify an idea, rhetorical intent and aesthetic expression. H. Heine's poetic language is extremely rich in metaphors, for example, «Und der Boden rauscht und glühet, /» [2, p. 59]; «wem sie just passieret, / Dem bricht das Herz entzwei» [2, p. 84]; «Wo alle Bäume sprechen / Und singen, wie ein Chor» [2, p. 85]; «Ich trage im Herzen viel Schlangen, / Und dich, Geliebte mein» [2, p. 89].

Allegory as a kind of metaphor is used only in the artistic speech and realized only in a particular text. The title of H. Heine's poem «Das Kind» («child») is a German allegory of liberty [2, p. 201]; poem «Der Wechselbalg» is an allegory of Prussia [2, p. 203].

Another poetic technique is **impersonation (prosepic)**, which provides for the transfer of qualities of living beings to non-living. Impersonation helps poet to create an artistic image, bright and unique, enhances the transmission of speech in the world picture, sensations and feelings, to express their attitude towards the depicted. In the verse by H. Heine «Die Heimkehr» Lorelei image represents the devastating spell of love. In the first line the poet recollects himself, his sadness, and the following lines just wrap the mood of the poet in the poetic images of "the tales of old times" («Ein Märchen aus alten Zeiten, / Das kommt mir nicht aus dem Sinn») [2, p. 94].

One of the oldest methods of German poetry is **alliteration**. We know that old German poetic text was alliterative, that is, it was built in the mandatory repetitions of certain lines of poetic text. Alliteration is a special reception poetic repetition of identical or similar acoustic features and articulation consonants to create a sound image [10, p. 432].

In the poem «Vorfrühling» («Premonition of Spring») by Hugo von Hofmannsthal alliteration is widely used: «Die weichen und wachen; Er hat sich gewiegt /, Wo Weinen war» [1, p. 250]. Alliteration also characterizes poetic texts of Heinrich Heine «Andre auch zu Paul und Peter» [2, p. 115]; «Das wilder noch als Wind und Wellen» [2, p. 134]; «Wollt Lieb 'und Lust gewinnen» [2, p. 174]; «Mußt du dich gehörig ducken» [2, p. 194]. Alliteration is characteristic for poetic text of R. M. Rilke, for example, «und Mädchen, die an einsame Bronnen, / Blumen in Blondhaar, träumen gehn»; «Der Wald ist wild, die Welt ist weit» [8, p. 48]; «Die in der Kühle ihre Kelche heben» [8, p. 55]; «Für ihn ist alles innen, / Himmel und Heide und Haus» [8, p. 111]. This method creates specific melodic and emotional effect.

Assonance is quite commonly used to make an inaccurate rhyme and is in the harmony of identical or acoustically close vowels, for example, «Mit tausend Stimmen spricht er», «Holder Zorn, verschämtes Stocken», «Der Mond steht hoch in der Höh'» [2, p. 168, 170, 166]. The main function of assonance is an increase of the severity of expression by organizing special audio stream.

Equally important poetic technique is **repetition**, which demonstrates the importance of the object, process, action. Referring to this technique for many times an author brings

up something special that he cares for concentrating the reader's attention, for example, «Die Kirche von dem dritten, / Dem dritten neuen Testament» [2, p. 167]; «Mich aus dem Berg gerettet. / Ich hab mich gerettet aus dem Berg» [2, p. 175]; «Wer heute nicht kommt, kommt morgen gewiß» [2, p. 257]; «Glaub mir, du wunderschönes, / Du wunderschönes Kind» [2, p. 105]; «Ich sah den goldenen Wagen / Und die goldenen Siegesgöttinnen drauf, / Die den goldenen Sarg getragen» [2, p. 240].

Anaphora as a special poetic method gives poetic text specific rhythm and emotion. This is reflected in the style of the poetic language of R. M. Rilke «Nicht nur die Morgen -, nicht nur wie sie sich wandeln in Tag ... / nicht nur die Tage, ... / nicht nur die Andacht ... / nicht nur die Wege, nicht nur die Wiesen im Abend, / nicht nur, nach spätem Gewitter, ... / nicht nur der nahende Schlaf ... / sondern die Nächte! / Sondern die hohen, des Sommers» [8, p. 274-275] and H. Heine «Er schaut nicht die Felsenriffe, / Er schaut nur hinauf in die Höh'» [2, p. 94]; «Noch immer das hölzern pedantische Volk, / Noch immer ein rechter Winkel» [2, p. 222]. The gain of expressiveness replay is achieved by its expansion due to the adverb *hinauf*.

Exclamations as a means through which feelings, emotions, impulses are expressed in the language can appear in any place of the poem, but poets use them to distinguish intonation in the particularly emotional moments of poetic texts, for example, «O Liebchen mit den Äuglein klar! / O Liebchen schön und bissig!» [2, p. 89]; «O ihr Seligen, o ihr Heilen, / die ihr der Anfang der Herzen scheint» [8, p. 297].

By using **hyperbole** poet describes an object or effect as to give it an imaginative exaggeration, for example, «Das gellende Lachen verstummte zumal; Es wurde leichenstill im Saal»; «Der König stieren Blicks da saß / Mit schlotternden Knien und totenblaß» [2, p. 62]. Hyperbole is used by poets as a means of increasing expressive speech. The opposite to hyperbole, **litotes**, by contrast, emphasizes a relative derogation of the object «Und wäre nicht das bißchen Liebe» [2, p. 112]; «Nach Deutschland lechzt 'ich nicht so sehr, / Wenn nicht die Mutter dorten war» [2, p. 210].

To provide the language of poetic text with more expressiveness there are used special tools of **poetic syntax**, so called **figures of poetic speech**. Besides *repetition*, *anaphora*, *epiphora*, *antithesis*, *rhetorical questions* and *rhetorical appeal*, *inversion* is common enough. **Inversion** in poetic texts performs an accent or sense function, rhyme-creating function to construct the poetic text, and the function of creating word-figurative painting as well. Syntactically inverted order of the sentence helps to release the most important, according to the author, poetry words, for example: «Matt durch der Tale Gequalme wankt / Abend auf goldenen Schuh, →» [8, p. 46]; «Ihr vielen unbestürmten Städte, / habt ihr euch nie den Feind ersehnt?» [8, p. 98]; «Dass ich nicht war vor einer Weile, weißt du davon?» [8, p. 109]. Inversion takes a stylistic device status thanks to an unusual situation in the first and last place in the sentence of the main and secondary parts of the sentence. E. Riesel calls such stylistic position «expressive original and expressive final position in the sentence» [7, p. 179]. Inversion is used mainly in poetic speech to attract the attention of the reader or listener to the semantically most important words.

An expressive method in which words or expressions for ridicule, mockery are used in the opposite sense called **irony** [10, p. 440]. The first definition of irony is owned by Aristotle («it is a kind of the funny when we say other than we feel»). The irony is hard to detect, set its limits, because,

first, it is hidden in lexical semantics and, therefore, difficult to disclose, second, it is diverse. It is often concentrated not in the same unit, it is scattered throughout the text and appears only in relation to a number of units [10, p. 379]. E. Riesel distinguishes aesthetic and linguistic irony. The latter is considered as «the irony in the narrow sense» [7, p. 170]. Poets use this poetic technique so that the reader can guess the real properties of the object, thing or action. For example, «*Minden ist eine feste Burg* (ironic roll with the start famous song of Martin Luther «*Ein feste Burg ist unser Gott*»; *Minden – a town in Westphalia*) / *Hat gute Wehr und Waffen / Mit preußischen Festungen hab ich jedoch / Nicht gerne was zu schaffen*» [2, p. 263].

Metonymy as a secondary language nomination is based on a real connection object category of the object, the name of which is transferred to the object name. Using **metonymy** the poet creates the replacement of one concept for based on similarity between them, for example, «*Da hörten sie beide die traurige Mär: / Daß Frankreich verlorengegangen*» [2, p. 53]; «*Es sind die grauen Mäntel noch / Mit dem hohen, roten Kragen*» [2, p. 222]; «*Daß von dem verzichtenden Gesichte / keiner ihrer großen Schmerzen fiele*» [8, p. 225]. Metonymy allows concisely express an opinion, it is a source of imagery.

Appeal is a poetic method that includes the name of the person, to which it is addressed, in the vocative case [10, p. 438]. The rhetorical appeals that do not encourage talking (not mean) to answer the question are typical for poetic texts. The talking person, addressing themselves a rhetorical appeal, seeks not communication with the person, to which they address, but reveals the state of the mind, thoughts and feelings either. For example, «*Doch siehe! Dort im Mondenschein / Den kolossalen Gesellen!*», «*Sei mir gegrüßt, mein Vater Rhein*» [2, p. 228]. «*Oh, du schwarze Sonne, wie oft, / Entzückend oft, trank ich aus dir / Die wilden Begeisterungsflammen*» [2, p. 146]; «*Du Berg, der blieb da die Gebirge kamen*» [8, p. 143]; «*Hörst du, Geliebte, ich hebe die Hände – / hörst du: es rauscht ...*» [8, p. 167].

In the system of the language expressive means **opposition (antithesis)** plays an important role. It is conditioned primarily by the fact that it helps to create a characteristic contrast of images, objects, events and allows to influence upon the reader, to give them the thrill of the poet by rapid

change of concepts opposite in meaning. The object of opposition may become conflicting emotions, feelings of the author disturbing them or their characters. Typically, antithesis is based on parallel structures, which components are expressed by the same members of a sentence, for example, «*Du sagst leben laut und sterben leise / und wiederholtest immer wieder*» [2, p. 75]; «*Du siehst mich groß und ich bin klein*» [2, p. 93]; «*Weil dich die Dinge immer tönen, / nur einmal leis und einmal laut*» [8, p. 96]; «*du warst im Leiden und im Lieben*» [8, p. 97]. Antithesis makes sentence not only rich in content but also exceptionally harmonious and pleasant.

Sarcasm is no less bright, expressive poetic means of poetic techniques – caustic, accusatory, sometimes bitter mockery; it can be a pointed joke [10, p. 449]. Sarcasm is considered as a kind of comic, emotional assessment of acute effects without subtext, unlike close in the meaning irony [4, p. 367]. Generally, the use of sarcasm is negative, at that the author builds the phrase in such a way so that it looked like making fun of and mockers. In the poem «*Zur Beruhigung*» («*To Appeasement*») H. Heine evilly and sarcastically mocks inactivity and cowardice of German burghers [2, p. 205-206]. H. Heine mockingly uses the nickname of a German *Michel* [2, p. 208]. The first time that the expression *der deutsche Michel* took Sebastian Franck: «*Ein rechter dummer Jan, der deutsch Michel*». In the poetic texts by H. Heine *Michel* symbolizes German philistine.

Conclusion. Proper use of poetic techniques is one of the poetry basics – largely it is the expressiveness that makes the poetic text poetic. The study of the language material leads to the conclusion that in the poetic texts of German poets there are clearly presented the poetic techniques, which have different stylistic features, and which help to achieve amazing expressivity in poetic speech. These poetic techniques are epithets, similes, metaphors and allegory, personification, metonymy, synecdoche, alliteration, assonance, repetition, anaphora, hyperbole, litotes, inversion, exclamation, irony, treatment, contrast, sarcasm and others. We mentioned only major poetic techniques that poet might use in his work. But they are all designed to make the poet's verse text t brighter, more original, more expressive.

REFERENCES

1. Deutsche Gedichte. Eine Anthologie. Herausgegeben von Dietrich Bode. Philipp Reclam jun. Stuttgart, 1984. 343 p.
2. Heine H. Das Glück auf Erden. Ausgewählte Gedichte / Heinrich Heine. – M. : Verlag Progress, 1980. 639 p.
3. Hofmannsthal H. Die Gedichte / Hugo von Hofmannsthal. – Herausgegeben von Hansgeorg Schmidt-Bergmann, Insel Verlag; Auflage, 2008. 251 p.
4. Kovaliv Y. I. Literary encyclopedia: [in 2 volumes]. – Issue. 2. / Y. I. Kovaliv. – K. : Academy, 2007. 624 p.
5. Kozhina M. N. Stylistic encyclopedic dictionary of Russian language / Ed. M.N.Kozhina. – M. : Flinta-Nauka, 2006. 696 p.
6. Potebnya O. O. Aesthetics and poetics of the word / O. O. Potebnya. – K. : Art, 1985. 302 p.
7. Riesel E. Stilistik der deutschen Sprache / E. Riesel. – M. : Verlag für fremdsprachige Literatur, 1959. 467 p.
8. Rilke R. M. Gedichte / Rainer Maria Rilke. – M. : Progress, 1981. 517 p.
9. Selivanova O. O. Modern linguistics : the terminology encyclopedia / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillya. – K. : 2006. 716 p.
10. Stylistics of Ukrainian: Textbook / L.S.Matsko, O.M.Sidorenko, O.M.Matsko; Ed. L.I.Matsko. Ed. 2, correct. – K. : Vyshcha shkola, 2005. 462 p.
11. Usinska A. G. Metonymy and synecdoche to refer to a person (on a material of English and Ukrainian languages) / A. G. Usinska // Typology of language meanings in the diachronic and comparative aspects: [Sat. scientific. works]. – Donetsk: DonNU, 2004. Issue. 10. P. 42-56.
12. Schiller Fr. Gedichte / Friedrich von Schiller. – Reclam Universal-Bibliothek, 2009. 213 p.

Поэтические приёмы немецких стихотворных текстов

Н. Г. Ходаковская

Аннотация. Статья посвящена исследованию поэтических приёмов стихотворных текстов. Определено и охарактеризовано основные поэтические приёмы стихотворных текстов немецкой поэзии, которые служат для создания поэтических образов, для достижения художественной цели, которую ставит перед собой поэт. Художник слова с помощью поэтических приёмов заостряет внимание читателя на предмете, предоставляя ему особенное художественное виденье и раскрывает внутреннюю форму изображаемого как эстетическую ценность.

Ключевые слова: поэтические приёмы, стихотворный текст, поэтический образ.

Translation as cross-cultural communication

H. M. Kuzenko

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: gkuzenko@ukr.net

Paper received 16.03.17; Accepted for publication 20.03.17.

Abstract. The present article is aimed at revealing the main role of translation in cross-cultural communication and some difficulties that translators face in this process. Translation plays an important role of crossing through different cultures and communication. Therefore translation is one of the essential, fundamental, and adequate ways in transferring culture. A good translator should simultaneously be aware of the cultural factors, views and traditions in order to consciously consider historical and religious background of the source text. Finally, it is essential to evoke the same response as the source text attempted to and avoid inserting irrelevant new words into language used by people. All these factors must be taken into account in translating process.

Keywords: *enculturation, acculturation, intercultural communication, exoticism, calque, cultural borrowing, cultural transplantation.*

Anything that can be thought can be said, and anything that can be said can be understood, and anything that can be thought and said in one culture or language can be said and understood in another.

Translation as a type of mediation is a means not only of interlingual but also of intercultural communication. Serving as a means of communication between people of various ethnic groups, translation is a means of interlingual and intercultural communication. The cultural factor in translation is obvious and undeniable. Not only two languages interact in translation process, but also two cultures having both common features and national specificity. Revealing this specificity is crucial in studying intercultural communication and translation [1].

Translation as a process involves not just two languages, but a transfer from one culture to another. Translation, involving the transposition of thoughts expressed in one language by one social group into the appropriate expression of another group, entails a process of cultural de-coding, re-coding and en-coding. As cultures are increasingly brought into greater contact with one another, multicultural considerations are brought to bear to an everincreasing degree. Translators are faced with an alien culture that requires that its message be conveyed in anything but an alien way. That culture expresses its idiosyncrasies in a way that is culture-bound: cultural words, proverbs and of course idiomatic expressions, whose origin and use are intrinsically and uniquely bound to the culture concerned. So they are called upon to do a cross-cultural translation whose success will depend on their understanding of the culture they are working with [5].

The notion of culture is essential to considering the implications for translation. Culture refers to the relatively specialized life-style of a group of people – consisting of their values, beliefs, artifacts, ways of behaving, and ways of communicating. Also included in a culture are all that members of a social group have produced and developed – their language, modes of thinking, art, laws, and religion.

In recent years a considerable amount of valuable work has been done in the matter under discussion.

Culture is passed from one generation to another through **enculturation**, a process by which we learn the culture into which we are born (our native culture) [4]. Parents, peer groups, schools, religious institutions, and government agencies are the main teachers of culture.

A different way of learning culture is through **acculturation**, the process by which we learn the rules and norms of a culture different from our native culture. Through acculturation, our original or native culture is modified through direct contact with or exposure to a new and different culture [4].

Cross-cultural / intercultural communication is a field of study that looks at how people from different cultural backgrounds communicate, in similar and different ways among themselves, and how they endeavor to communicate across cultures [13]. Expressions like working class culture, high culture and low culture refer to such differences. Culture of a country changes over time.

The acceptance of the new culture depends on a number of factors. Immigrants who come from cultures similar to the host culture will become acculturated more quickly than do the older and less well-educated. Personality factors also play a part. Persons who are risk takers and open-minded, for example, have greater acculturation potential. Also, persons who are familiar with the host culture prior to immigration – whether through interpersonal contact or media exposure – will be acculturated more readily.

There are at least three major ways in which cultures differ that are especially important for communication. They are: collectivism and individualism, high and low context, and power distances [8].

Cultures differ in the extent to which they promote individual values (for example, power, achievement, hedonism, and stimulation) versus collectivist values (for example, benevolence, tradition, and conformity).

Most people and most cultures have a dominant orientation; they are more individually oriented or more collectively oriented in most situations, most of the time [5].

In an individualistic-oriented culture members are responsible for themselves and perhaps their immediate family. In a collectivist culture members are responsible for the entire group.

Success, in an individualistic culture, is measured by the extent to which we surpass other members of our group. In a collectivist culture success is measured by our contribution to the achievements of the group as a whole.

In an individualistic culture we are responsible to our own conscience and responsibility is largely an individual matter; in a collectivistic culture we are responsible to the rules of the social group and responsibility for an accom-

plishment or a failure is shared by all members. Competition is fostered in individualistic cultures while cooperation is promoted in collectivist cultures.

Cultures also differ in the extent to which information is made explicit, on the one hand, or is assumed to be in the context or in the persons communicating, on the other [3]. A high-context culture is one in which much of the information in communication is in the context or in the person – for example, information that was shared through previous communications, through assumptions about each other, and through shared experiences. The information is thus known by all participants but it is not explicitly stated in the verbal message.

A low-context culture is one in which most of the information is explicitly stated in the verbal message, and in many cases it would be written down (to make it even more explicit).

Members of high-context cultures spend lots of time getting to know each other interpersonally and socially before any important transactions take place. Because of this prior personal knowledge, a great deal of information is shared by the members and therefore does not have to be explicitly stated. Members of high-context cultures spend a great deal less time getting to know each other and hence do not have that shared knowledge. As a result everything has to be stated explicitly.

In some cultures power is concentrated in the hands of a few and there is a great difference in the power held by these people and by the ordinary citizen. These are called high power distance cultures; examples are Mexico, Brazil, India, and the Philippines. In low power distance cultures (examples include Denmark, New Zealand, Sweden, and to a lesser extent the United States), power is more evenly distributed throughout the citizenry. These differences impact on communication in a number of ways. For example, in high power distance cultures there is a great power distance between students and teachers; students are expected to be modest, polite, and totally respectful. In low power distance cultures students are expected to demonstrate their knowledge and command of the subject matter, participate in discussions with the teacher, and even challenge the teacher, something many high power distance culture members would not even think of doing.

Understanding the role of culture in communication is an essential foundation for understanding intercultural communication as it occurs interpersonally, in small groups, in public speaking, or in the media, and for appreciating the principles for effective intercultural communication. Discussing the problems of correspondence in translation, Nida confers equal importance to both linguistic and cultural differences between the SL and the TL [7].

Each culture has its own rules for communicating. These rules identify what is appropriate and what is inappropriate. In some cultures, people show respect by avoiding direct eye contact with the person to whom they are speaking. In other cultures this same eye avoidance would signal disinterest.

Intercultural communication scholars offer the steps by which a member of one culture adapts to, or becomes acculturated into, another: *denial* (isolation, separation); *defense* (denigration, superiority, reversal); *minimization*

(physical universalism, transcendent universalism); *acceptance* (respect for behavioral difference, respect for value difference); *adaptation* (empathy, pluralism); *integration* (contextual evaluation, constructive marginality) [3].

The first three stages, denial, defense, and minimization, Bassnett identifies as "ethnocentric"; the second three, acceptance, adaptation, and integration, as "ethnorelative" [3].

These models might usefully be expanded to include translation and interpretation [11]. For example:

1 *Ethnocentrism*: the refusal to communicate across cultural boundaries; rejection of the foreign or strange; universalization of one's own local habits and assumptions.

2 *Cross-cultural tolerance*: monolinguals communicating with foreigners who speak their language; members of different subcultures within a single national culture coming into contact and discovering and learning to appreciate and accept their differences; problems of foreign-language learning (unnoticed cultural differences, prosodic and paralinguistic features) and growing tolerance for cultural and linguistic relativism.

3 *Integration*: fluency in a foreign language and culture; the ability to adapt and acculturate and feel at home in a foreign culture, speaking its language(s) without strain, acting and feeling (more or less) like a native to that culture.

4 *Translation/interpretation*: the ability to mediate between cultures, to explain one to another; mixed loyalties; the pushes and pulls of the source and target cultures.

As it was mentioned translation is not only a linguistic act; it's also a cultural one, an act of communication across cultures. Translation always involves both language and culture simply because the two cannot be separated. Language is culturally embedded: it both expresses and shapes cultural reality, and the meaning of linguistic items can only be understood when considered together with the cultural context in which the linguistic items are used. Translators should pay great attention to differences in kind and degree of conventionalization in the source and target cultures when transferring a text from one culture to another.

Translation plays a vital role in making a culture universal and general. It acts as a bridge to communicate all kinds of languages specially those similar to each other considering their linguistic features and cultural customs in all parts of the world. So it links all units of the world in the global network. Moreover translation presumes the existence of boundaries between different cultures and the translator most probably is aware of these boundaries and the inevitability of crossing them. Without cultural similarities and universalities, there is no way for people of different cultures to communicate with each other and translation will be impossible. When speaking of two languages which are to be translated equivalently, translators must convey the same referential, pragmatic and interlinked meanings. However, due to differences between two cultures, semantic equivalence is limited to some.

Translation is a process of replacing a text in one language by a text in another language. A text is never just a sum of its parts, and when words and sentences are used

in communication, they combine to make meaning in different ways. Therefore, it is the whole text to be translated, rather than separate sentences or words. A communicative text will carry its cultural features while moving from one language to another. The translator should be familiar with SL and TL cultures, know the purpose of the communication and the audience for correct and on-time decision making to do his/her translation as effective cross-cultural communication.

In 1964, Nida discussed the problems of correspondence in translation, conferred equal importance to both linguistic and cultural differences between the SL and the TL and concluded that differences between cultures may cause more severe complications for the translator than do differences in language structure [12]. It is further explained that parallels in culture often provide a common understanding despite significant formal shifts in the translation. According to him cultural implications for translation are thus of significant importance as well as lexical concerns.

In 2002, regarding cultural translation Hervey and Higgins believed in cultural translation rather than literal one [7]. According to them accepting literal translation means that there's no cultural translation operation. But obviously there are some obstacles bigger than linguistic ones. They are cultural obstacles and here a transposition in culture is needed.

According to Hervey and Higgins cultural transposition has a scale of degrees which are toward the choice of features indigenous to target language and culture rather than features which are rooted in source culture [7]. The result here is foreign features reduced in target text and is to some extent naturalized. The scale here is from an extreme which is mostly based on source culture (exoticism) to the other extreme which is mostly based on target culture (cultural transplantation): *Exoticism – Calque – Cultural Borrowing – Communicative Translation – Cultural transplantation*.

1. Exoticism The degree of adaptation is very low here. The translation carries the cultural features and grammar of SL to TL. It is very close to transference.

2. Calque includes TL words but in SL structure therefore while it is unidiomatic to target reader but it is familiar to a large extent.

3. Cultural Borrowing It is to transfer the ST expression verbatim into the TT. No adaptation of SL expression into TL forms. After a time they usually become a standard in TL terms. Cultural borrowing is very frequent in history, legal, social, political texts.

4. Communicative translation is usually adopted for culture specific clichés such as idioms, proverbs, fixed expression, etc. In such cases the translator substitutes SL word with an existing concept in target culture. In cultural substitution the propositional meaning is not the same but it has similar impact on target reader. The literal translation here may sound comic. The degree of using this strategy some times depends on the license which is given to the translator by commissioners and also the purpose of translation.

5. Cultural Transplantation The whole text is rewritten in target culture. The TL word is not a literal equivalent but has similar cultural connotations to some extent. It is another type of extreme but toward target culture and the

whole concept is transplanted in TL. A normal translation should avoid both exoticism and cultural transplantation.

In 2009, A. Wilson in his essay "globalization and translation" stated that globalization is linked to English being a lingua franca; the language is said to be used at conferences (interpreting) and seen as the main language in the new technologies [16]. The use of English as a global language is an important trend in world communication. Globalisation is also linked to the field of Translation Studies. Furthermore, globalisation is placed in the context of changes in economics, science, technology, and society. Globalization and technology are very helpful to translators in that translators have more access to online information, such as dictionaries of lesser-known languages.

Translation brings cultures closer. He stated that at this century the process of globalization is moving faster than ever before and there is no indication that it will stall any time soon. In each translation there will be a certain distortion between cultures. The translator will have to defend the choices he/she makes, but there is currently an option for including more foreign words in target texts. According to him translator has three options for the translation of cultural elements:

- Adopting the foreign word without any explanation.
- Adopting the foreign word with extensive explanations.
- Rewriting the text to make it more comprehensible to the target-language audience.

Where standard communicative equivalents are lacking, and also a particular ST concept is alien to the target culture, preference should be given to cultural borrowing, unless there are particular reasons against it.

Translation is fraught with **compromise**. Compromise in translation means reconciling oneself to the fact that, while one would like to do full justice to the 'richness' of the ST, one's final TT inevitably suffers from various translation losses [10]. Often one allows these losses unhesitatingly. For instance, a translator of prose may without qualms sacrifice the phonic and prosodic properties of the ST in order to make its literal meaning perfectly clear, while a translator of verse may equally happily sacrifice much of the ST's literal meaning in order to achieve certain desired metric and phonic effects. These are just two examples of the many kinds of compromise translators make every day.

Compromise should be the result of deliberate decisions taken in the light not only of what latitudes are allowed by the SL and TL respectively, but also of all the factors that can play a determining role in translation: the nature of the ST, its relationship to SL audiences, the purpose of the TT, its putative audience, and so forth. Only then can the translator have a firm grasp of which aspects of the ST can be sacrificed with the least detriment to the effectiveness of the TT, both as a rendering of the ST and as a TL text in its own right.

It is when faced with apparently inevitable, yet unacceptable, compromises that translators may feel the need to resort to techniques referred to as **compensation** – that is, techniques of making up for the loss of important ST features through replicating ST effects approximately in the TT by means other than those used in the ST [14].

In conclusion, it can be pointed out that for more effective translation translators / interpreters in intercultural communication must follow such principles: prepare themselves, recognize and face fears, recognize differences between themselves and those who are culturally different, recognize differences among those who are culturally different (avoiding stereotyping), recognize meaning differences in verbal and nonverbal messages, and follow cultural rules and customs.

We recognize the value of translators / interpreters and understand that they are important links in the intercultural communication across languages. Translation has important role in globalization of culture especially pop culture which causes to give advantages of the source culture, knowing the habits and customs even religious customs. Communication and quality are paramount in the translator's and interpreter's performance.

REFERENCES

1. Baker, M. "Linguistic perspectives on translation", In: France, P. (ed.), *The Oxford Guide to Literature in English Translation*, Oxford University Press, Oxford, pp. 20-25. 2000.
2. Bassnett, S. *Translation Studies*. London: Routledge. 1991.
3. Brislin R. W. *Translation: Application and Research*. New York: Gardner Press Inc. 1976.
4. Brooks N. *Culture in the classroom*. In JM Valdes (ed) *Culture bound: bridging the cultural gap in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press. 1968, pp 123-128.
5. Byram M. *Cultural studies in foreign language education*. Clevedon: Multilingual Matters. 1989
6. Coulthard, M. "Linguistic Constraints on Translation." In *Studies in Translation / Estudos da Tradução, Ilha do Desterro*, 28. Universidade Federal de Santa Catarina. 1992. pp. 9-23.
7. Hervey S., Higgins I. *Thinking Translation*. London: Routledge. 2002.
8. Hymes D. (ed). *Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology*. New York: Harper & Row. 2000.
9. Kelly L. G. *The True Interpreter: a History of Translation Theory and Practice in the West*. New York, St. Martin's Press. 1979.
10. Lawrence V.. *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London: Routledge. 1998.
11. Newmark P. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall. 1988, p. 94.
12. Nida E. A., CR Ward. *From One Language to Another: Functional Equivalence in Bible Translation*. Tennessee: Thomas Nelson Publishers. 1981.
13. Sapir E. *Culture, Language and Personality*, University of California Press, Los Angeles. 1956.
14. Toury G. "The Nature and Role of Norms in Translation." In Venuti, L. *The Translation Studies Reader*. London: Routledge. 1978, revised 1995.
15. Venuti L., ed. *On the Different Methods of Translating*. The Translation Studies Reader, 2002.
16. Wilson A. *Translators on Translating: Inside the Invisible Art*. Vancouver: CCSP Press. 2009.

Перевод как межкультурная коммуникация

Г. Н. Кузнецко

Аннотация. В статье раскрыта основная роль перевода в межкультурной коммуникации, выявлены трудности, с которыми сталкиваются переводчики в этом процессе. Традиционно считается, что чем больше дистанция, отделяющая друг от друга две культуры, тем сложнее процесс «трансплантации» и самого культурного факта. Перевод является новой интерпретацией оригинала и дает тексту оригинала новое измерение, вводит его в другую культурную систему; таким образом, текст можно рассматривать как одну из форм существования культуры. Перел переводчиком встают следующие задачи: с одной стороны, он должен сохранить авторские культурные маркеры, а с другой стороны, помочь реципиенту распознать инокультурные маркеры, часто адаптируя их, делая их приемлемыми для восприятия реципиента.

Ключевые слова: инкультурация, аккультурация, межкультурная коммуникация, экзотизм, калька, культурные заимствования, культурная трансплантация.

Мовна гра як знак вербальної агресії в англomовному політичному дискурсі

I. С. Мельниченко

Житомирський державний технологічний університет, Житомир, Україна
Corresponding author. E-mail: irene_8@mail.ru

Paper received 21.03.17; Accepted for publication 28.03.17.

Анотація. У статті розглянуто мовну гру як знак вербальної агресії в англomовному політичному дискурсі. Розглядається поняття "обличчя" як методологічне підґрунтя для дослідження вербальної агресії і досягнення мовцем певних комунікативних цілей у процесі мовленнєвої взаємодії. Розглядається атака "обличчя" у політичному дискурсі через порушення комунікативних норм мовленнєвої поведінки і використання мовної гри для вираження неповаги і несхвалення політичного опонента.

Ключові слова. Мовна гра, вербальна агресія, політичний дискурс, "обличчя".

Дослідження явища вербальної агресії є важливим напрямком сучасної прагмалінгвістики. Сучасні лінгвістичні розвідки демонструють широкий спектр підходів до вивчення цього явища, серед яких особливе місце посідають роботи Р.Г. Апрусяна, Н.Д. Арутюнкової, Т.А. Воронцової, О.Й. Шейгал. Особливе місце посідає вербальна агресія в політичному дискурсі, який став невід'ємною складовою майже усіх аспектів людського життя. Політичний дискурс досі не має чітко визначених кордонів і виступає об'єктом всебічного вивчення. Підтвердженням цього є велика кількість наукових робіт, присвячених дослідженню різноманітних аспектів політичного дискурсу і його складових (В.М. Базилев, А.М. Баранов, А.П. Чудінов, О.Й. Шейгал та ін.).

На даному етапі розвитку людського суспільства політична діяльність характеризується постійною діалектикою агресивності, рішучої боротьби за владу. Така боротьба проявляється у вигляді порушення норм мовленнєвої поведінки, недотримання асиметрії статусних відносин співрозмовників, атаки "обличчя" опонента, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Метою статті є дослідження реалізації мовної гри у політичному дискурсі як прояв вербальної агресії й атаки на позитивне "обличчя" комунікативного опонента.

Поняття обличчя, вперше введене у науковий обіг Е. Гоффманом, означає позитивний суспільний образ (positive public self-image), яким намагається володіти кожна особистість [12, с. 5]. Гоффман трактує обличчя як дещо, що присутнє у мовленнєвій взаємодії і проявляється під час реалізації фрагментів такої взаємодії і їх інтерпретації.

У понятті "обличчя" П. Браун і С. Левінсон виділяють два аспекти – позитивне і негативне "обличчя". Позитивне "обличчя" – це достойний позитивний образ, на який претендують комуніканти під час мовленнєвої взаємодії; бажання бути бажаним іншими (the want of every member that his wants be desirable to at least some others). Негативне "обличчя" – бажання мати свободу дій, недопустимість втручання з боку інших (the want of every 'competent adult member' that his actions be unimpeded by others) [11, с. 61-62]. Згідно Г. Спенсер-Оаті, "обличчя" – мультиаспектний феномен [15], що передбачає його інтегральне розуміння. Проте два основні його аспекти – "якісне обличчя"

(quality face) – потреба індивіда у позитивному сприйнятті й "обличчя соціальної ідентичності" (social identity face) – потреба індивіда у тому, щоб його поважали та приймали у його соціальних ролях – співвідносяться із описаними П. Браун та С. Левінсоном. За М. Теркурафі індивіди не можуть набувати, мати або втрачати "обличчя" самі по собі, оскільки "обличчя" створюються лише під час комунікативної взаємодії і зникає, коли інтеракція завершується. Валідність такої точки зору виражається, на думку дослідниці, ствердженням, що "обличчя" в очах того, хто дивиться [16]. Д. Бусфілд відходить від "класичного" розуміння "обличчя", запропонованого П. Браун і С. Левінсоном, ототожнюючи його з статичним монолітом, який може зазнавати шкоди, загроз, покращення чи підтримки і створюється у свідомості й проектується індивідом на інтеракційний простір, а характеризує "обличчя" як динамічне й мобільне утворення, що створюється, посилюється або послаблюється в інтеракції [10]. Таким чином, "обличчя" створюється під час спілкування, проте індивід вступає у цей процес вже з певними очікуваннями щодо "роботи з обличчям".

Сучасні теорії "роботи з обличчям", хоча і намагаються відійти від трактування цього поняття П. Браун і С. Левінсоном, однак, визнають, що негативне і позитивне "обличчя" мають пріоритетне значення. Таким чином, вважаємо за доцільне дотримуватись класичного підходу до поняття "обличчя".

Поняття "обличчя" є методологічним підґрунтям для дослідження явища вербальної агресії, яка демонструє атаку обличчя опонента залежно від статусу комунікантів й інтенції мовця.

Одним із знаків вербальної агресії, спрямованим на атаку позитивного обличчя адресата, є мовна гра. Вона виступає генератором змісту [5, с. 43-48]; є певною неправильністю, яка усвідомлюється мовцем і допускається навмисно [7, с. 23]; нестандартним варіюванням на базі креативної компетенції комунікантів у певному емотивному дискурсі [9, с. 367]. Мовна гра є особливою формою лінгвокреативного мислення, в основі якого – властивість до актуалізації й одночасного переключення, ламання асоціативних стереотипів сприйняття, вживання, породження мовного знаку [2, с. 18].

При дослідженні мовної гри з позиції системності мови і її реалізації у мовленні передбачається відхи-

лення від норми, яке проявляється на всіх рівнях мови: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, текстовому [14]. Такі відхилення від норми розглядаються одними дослідниками як аномалія [1], іншими – як особливий різновид комічного [3]. Однак, найбільшої уваги, на нашу думку, заслуговує підхід, який робить можливим дослідження мовної гри як особливого виду мовленнєвої семіотичної діяльності [4, с. 128-142], яка реалізується у трьох аспектах: семантиці, синтаксисі і прагматиці.

Семантичний аспект передбачає вивчення мовної гри, яка виникає в результаті багатозначності або омонімії/ омофонії/ олеографії мовних одиниць [17].

Синтаксичний аспект вивчення мовної гри співвідноситься з дослідженням синтаксичних ресурсів тексту в якості об'єкту мовної гри [6] і, відповідно, певних синтаксичних порушень, які мають на меті здійснення додаткового впливу на адресата.

Прагматичний аспект вивчення мовної гри є найбільш актуальним згідно меті нашого дослідження. Оскільки мовна гра – це усвідомлений процес використання мовних ресурсів і навмисного порушення правил використання мовних засобів з метою впливу на свідомість адресата, зміни його точки зору тощо; слідом за О.А. Ханіною, під мовною грою розуміємо усвідомлений, навмисний, прагматично мотивований процес використання мовцем можливостей мовної систем з метою здійснення впливу на адресата [8, с. 143].

Гра слів в політичному дискурсі втрачає риси комічності й набуває різкого інвективного значення, оскільки виступає інструментом боротьби. Цей знак вербальної агресії відображає політичні зміни, які відбуваються на політичній арені країни, у тій чи іншій суспільно-політичній сфері і, застосування якого, обумовлюється кризою ідеології.

Підтвердження такої думки знаходимо у прикладі, який демонструє омонімію іменнику *bush* та прізвиська американського президента:

Grow Your Own Dope. Plant a Bush.

Неозначений артикль, який вживається перед досліджуваною одиницею вказує на той факт, що *Bush* вживається в своєму основному значення – кущ. Однак ілюстративне зображення Джорджа Буша поряд з лозунгом вказує саме на прізвисько президента. Гра слів відбувається й на рівні порівняння двох лексичних одиниць – *Dope* та *Bush*, які реалізують у висловлюванні одночасно прямі й другорядні значення. Саме другорядне значення слова *dope* (*a dull-witted, sluggish, and unresponsive person* [13, с. 455]) виступає в якості образу і принижує розумові здібності політичного опонента.

Схожу ідею знаходимо в наступному прикладі:

More Trees Less Bushes.

Стилістичний прийом гри слів характеризується використанням іменника *bushes* (*plants that grows thickly with several hard stems coming up from the root* [13, с. 202]), який має не те значення, що впливає з висловлювання, але позначає, у такий спосіб, певну особу (президента Буша), порушуючи при цьому норми комунікативної поведінки.

У деяких випадках політичний дискурс демонструє застосування гри слів без використання додаткових графічних засобів. Прикладом служить такий лозунг:

War is not about who is right...it's about who is left.

Неочікуваний ефект прикладу досягається за рахунок використання прикметників *right* та *left* з різним семантичним значенням. Прикметник *right*, що використовується в першій половині лозунгу, передбачає значення "справедливий", "вірний". В той же час *left* є не прикметником, а пасивною формою дієслова "to leave" і використовується в значенні "залишатись". Тобто наголошується небезпека подальшого протистояння, в результаті якого виживуть одиниці.

Атаку на обличчя президента спостерігаємо й у такому прикладі:

Impeach the Son Of a Bush.

I Didn't Vote For the Son Of a Bush.

Ядром знаків виступає словосполучення *Son Of a Bush*, що використовується по аналогії з розмовною лайливою одиницею *son of a bitch*. Контекстне заміщення іменника *bitch* на прізвисько *Bush* демонструє вираження агресивності до конкретної особи зберігаючи при цьому спектр негативної оцінності наведеного вище сталого словосполучення.

Наступний приклад є свідченням аналогічного ставлення до президента Джорджа Буша під час другого строку його президентства:

I'm tired of the bushit.

No more Bush-it.

Такі лозунги базуються на використанні сленгового іменника *bullshit*, який зазнає стилістичних змін в структурі. Деформація іменника, таким чином, демонструє застосування явища паронімії (схожості звучання слів) у висловлюванні.

Цей же прийом зміни лайливого сталого висловлювання знаходимо в наступному приклад:

Bush/ Cheney: 2 Pains in the Gas.

В основі прикладу лежить табуований вислів *pain in the ass*. Принцип схожості звучання іменників *ass* та *gas* дозволяє передати агресивно-лайливе значення через стилістично нейтральний іменник, який імпліцитно пояснює зміст висловлювання.

Наступний приклад демонструє повну омонімію словоформ:

Our people: am-BUSH-ed in Iraq.

Означення одиниці вказує на особу Джорджа Буша графічно і, таким чином, робить зрозумілим контекстне значення прикладу.

Ідентичний прийом знаходимо далі:

A Bombin' Nation Is De-Soul-Ation.

Контекстуальна зміна відбувається шляхом трансформації іменника *desolation*, що означає *the act of desolating or the state of being desolated; ruin or devastation* [13, с. 414]. Зміна іменника відбувається як на графічному, так і на семантичному рівні. Простежується поява сегменту *Soul* у ядрі лозунгу, що вказує також на прояв бездушності американської нації.

Співзвучність іменників *terror* й *error* є основою наступного прикладу, результатом якого є створення нового іменника *Errorism* на базі словоформи *Terrorism*:

End the War of Errorism.

Таким чином, мовна гра є продуктивним знаком вербальної агресії в політичному дискурсі, що вживається з метою атаки позитивного "обличчя" опонента, вираження невдоволення й несхвалення його дій і підризу авторитету до нього. Використання такого знаку вербальної агресії надає висловлюванню різкого

негативно-оцінного характеру і передбачає нанесення шкоди співрозмовнику, принижуючи його статус.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні впливу інших знаків вербальної агресії на позитивне і негативне "обличчя" політичного опонента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М., 1999. – 896 с.
2. Гридина Т.А. Языковая игра в художественном тексте / Т.А. Гридина. – Екатеринбург, 2008. – 165 с.
3. Земская Е.М. Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест / Е.М. Земская, М.В. Китайгородцева, Е.Н. Ширяева. – М., 1983. – 238 с.
4. Лисоченко Л.В. Языковая игра на газетной полосе. Эстетика и поэтика языкового творчества / Л.В. Лисоченко, О.В. Лисоченко // Межвузовский сб. науч. ст. – Таганрог, 2000. – С. 128-142.
5. Маслова В.А. Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? // Политическая лингвистика, 2008. - № (1)24. – С. 43-47.
6. Норман Б.Ю. Игра на гранях языка / Б.Ю. Норман. – М.: Флинта, 2006. – 344 с.
7. Санников В.З. Русский язык в зеркале языковой игры / В.З. Санников. – М., Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.
8. Ханина Е.А. Использование игры с прецедентными феноменами в немецком политическом дискурсе // Вестник Челябинского государственного университета, 2016. - № 1 (383). – Вып. 99. – С. 142-149.
9. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций / В.И. Шаховский. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
10. Bousfield D. Impoliteness in Interaction / D. Bousfield. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2008. – 282
11. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
12. Goffman E. Interaction Ritual / E. Goffman. – NY: Enchor Books, 1967. – 270 p.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford University Press, 2005. – 1780 p.
14. Schmitz U. Mit "spielen" spielen / U. Schmitz // Sprache spielen. – Freiburg im Breisgau: Herbert Jürgen Welke Füllibach, 2007. – S. 293-314.
15. Spencer-Oatey H. Theories of identity and the analysis of face / H. Spencer-Oatey // Journal of Pragmatics. – 2007. - № 39 (4). – P. 635-786.
16. Terkourafi M. Toward a unified theory of politeness, impoliteness and rudeness / M. Terkourafi // Impoliteness in language: studies on its interplay with power in theory and practice. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2008. – P. 45-74.
17. Wurth L. Das Wortspiel bei Shakespeare / L. Wurth. – New York, 1964. – 255 s.

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Language and the man's world / N.D. Arutyunova. – M.. 1999. – 896 p.
2. Gridina T.A. Language game in a literary text / T.A. Gridina. – Ekaterinburg, 2008. – 165 p.
3. Zemskaya E.M. Russian spoken language. Phonetics. Morphology. Vocabulary. Gesture / E.M. Zemskaya, M.V. Kitajgorodceva, E.N. Shiryaeva. – M., 1983. – 238 p.
4. Lisochenko L.V. Language game on the newspaper page. Esthetics and poetics of language art / L.V. Lisochenko, O.V. Lisochenko // Mezhevuzovskiy sb.nauch.st. – Taganrog, 2000. – P. 128-142.
5. Maslova V.A. Political discourse: language games or word games? // Politicheskaya lingvistika, 2008. – Vol. (1)24. – P. 43-47.
6. Norman B.Yu. Game on the verge of language / B.Yu. Norman. – M.: Flinta, 2006. – 344 p.
7. Sannikov V.Z. Russian language in a mirror of a language game / V.Z. Sannikov. – M., Yazyki slavyanskoj kultury, 2002. – 552 p.
8. Hanina E.A. The use of a game with precedent phenomena in German political discourse // Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta, 2016. – Vol. 1 (383). – Vyp. 99. – P. 142-149.
9. Shahovskij V.I. The linguistic theory of emotions / V.I. Shahovskij. – M.: Gnozis, 2008. – 416 p.

Language game as a sign of verbal aggression in English language political discourse

I. S. Melnychenko

Abstract. The article studies the language game as a sign of verbal aggression in English language political discourse. We investigate the notion "face" as a methodological base for studying verbal aggression and reaching specific communicative aims by a speaker while communicative interaction. The attack of "face" in political discourse is regarded through the breach of communicative standards of verbal behavior and the usage of the language game in the perspective of showing disrespect and disapproval of a political opponent.

Keywords. *Language game, verbal aggression, political discourse, "face".*

Языковая игра как знак вербальной агрессии в англоязычном политическом дискурсе

И. С. Мельниченко

Аннотация. В статье рассматривается языковая игра как знак вербальной агрессии в англоязычном политическом дискурсе. Рассматривается понятие "лица" как методологическая основа для исследования вербальной агрессии и достижения определенных коммуникативных целей в процессе речевого взаимодействия. Рассматривается атака "лица" в политическом дискурсе через нарушение коммуникативных норм речевого поведения и использования языковой игры для выражения неуважения и неодобрения политического оппонента.

Ключевые слова. *Языковая игра, вербальная агрессия, политический дискурс, "лицо".*

Фармаконіми на позначення аналгетичних препаратів як об'єкт ономасіологічного дослідження

О. Г. Михайлова¹, С. І. Лехніцька²

¹КНУ імені Тараса Шевченка, Київ, Україна; ²НМУ імені О. О. Богомольця, Київ, Україна

Paper received 20.03.17; Accepted for publication 25.04.17.

Анотація. З ономасіологічної точки зору вперше комплексно досліджено найменування знеболювальних лікарських засобів грецько-латинського походження. Теоретично обґрунтовано поняття «ономасіологічна модель», «ономасіологічний базис», «ономасіологічна ознака». На основі проаналізованих прикладів з'ясовано стратегії номінації та види ономасіологічних моделей для формування фармаконімів на позначення аналгетиків.

Ключові слова: номенклатура, фармаконім, номеноелемент, номеноконпонент, ономасіологічна модель, ономасіологічний базис, ономасіологічна ознака, фармацевтична номенклатура грецько-латинського походження.

Серед останніх досягнень лінгвістичної науки особливу увагу привертають дослідження мови у когнітивно-му аспекті, присвячені визначенню ресурсів нашої свідомості та пам'яті, різних видів знання та способів їхньої вербальної та невербальної репрезентації, зв'язку мови з такими феноменами як розум і мислення [5, с. 58]. На думку відомої російської дослідниці у галузі теоретичного мовознавства, ономасіології та когнітивної лінгвістики О. Кубрякової, кожне новостворене найменування є результатом узагальнено-розмовної діяльності людини, спрямованим на перетворення фактів дійсності у форму мовних одиниць, що передбачає наявність зв'язку між ономасіологічною структурою назви та структурою знань щодо об'єкта номінації. У такому випадку термін як номінативна одиниця отримує новий когнітивний статус, розглядається як інструмент пізнання, хранитель інформації, засіб спілкування, кумуляції та передачі наукових знань [10, с. 68]. Серед найбільш перспективних напрямів когнітивного термінознавства треба виокремити когнітивну семантику, в основу якої покладена пізнавальна діяльність людини, процеси категоризації та концептуалізації, а також способи їх відображення у мові [9, с. 548].

Для нашої наукової розвідки ми обрали у якості об'єкта дослідження фармацевтичні назви (фармаконіми) грецько-латинського походження на позначення знеболювальних препаратів, дібрані методом суцільної вибірки з різних видань фармацевтичних довідників [3; 4; 8].

Термін *фармаконім* (від гр. *φάρμακον* 'ліки' та *ὄνομα, ατος* 'ім'я, назва') був започаткований австрійським ученим П. Анрейтером у праці «Фармаконім: словотвірні моделі та їх мотивації у назвах препаратів» для позначення назви лікарського препарату (ЛП) у складі фармацевтичної номенклатури [15, с. 5]. Фармацевтична номенклатура, на відміну від анатомічної чи клінічної, має *синкретичний* характер, адже поєднує номенклатуру виробника (хімічна номенклатура: *Chinidini sulfas* – сульфат хінідіна), номенклатуру природничих наук (ботанічна та частково зоологічна номенклатури: *Mentholum* – ментол, від лат. *Mentha piperita* – м'ята перцева), а також номенклатуру споживача (номенклатура тривіальних назв: препарат *Drotaverinum*, відомий під комерційною назвою *No-Spa*). Найбільш складною та кількісно вагомою є номенклатура тривіальних назв, оскільки через комерційну спрямованість вона постійно оновлюється та поповнюється новими одиницями.

У серії наукових праць української дослідниці С. Жаботинської пропонується «розглядати ономасіологічні структури як концептуальні схеми, елементи яких мають узагальнююче значення, що відповідає категоріям мислення» [2, с. 119]. Також у сучасному лінгвокогнітивному дискурсі виокремлюють ономасіологічні класи дериваційних композитів, які визначають «з урахуванням мотиваційних відношень між вихідним словосполученням і утвореним на його базі композитом» [12, с. 258]. Ономасіологічний підхід передбачає дослідження одиниць мови, зокрема знаків різних структур (слова, словосполучення, речення), з увагою до аналізу номінативної функції, відтак, розгляд номінації щодо реальної дійсності [6, с. 345].

З ономасіологічної точки зору кожна назва лікарського препарату є результатом номінативної діяльності фармацевтів і лікарів, у процесі якої встановлюється зв'язок із когнітивними структурами різних галузей знання. Репрезентовані у фармаконімах відомості орієнтовані водночас і на виробників, і на споживачів ліків, а саме: фармацевтів, лікарів, хворих. За номінативними стратегіями, закладеними у фармацевтичні назви, можна виділити фармаконіми *клінічно-терапевтичного спрямування*, *хімічні* та *мішаного типу*. Найбільшу групу становлять *клінічно-терапевтичні* фармаконіми, оскільки інформують розповсюджувачів ліків (лікарів) і потенційних споживачів (хворих) про бажаний результат лікування та спосіб або умови вживання лікарського препарату [7, с. 92]. Як вважає російський дослідник фармацевтичної термінології та розробник стратегії формування оптимальної моделі найменування ЛП Д. Яворський, «інформація, яку містять найменування ЛП, має соціальний і економічний аспект», тому основою фармацевтичних назв є «дуалістична інформаційно-комунікативна модель» [14, с. 244]. На наш погляд, дворівнева ономасіологічна модель побудови фармаконіма дозволяє сконцентрувати в одній назві спеціальні відомості про лікарський препарат (хімічний склад), фармако-терапевтичні властивості, лікарську форму, відповідну групу споживачів тощо, а також товарознавчу інформацію, яка забезпечує успішне просування препарату на торговельному ринку ліків.

Заслугує на особливу увагу визначення ономасіологічної структури, запропоноване українською дослідницею О. Селівановою. Вона зауважує, що ономасіологічна структура вказує не тільки на зв'язок «ономасіологічної ознаки-мотиватора та базиса-форманта, а й на складне співвідношення формальних властивостей

із семантичними, а також з когнітивними структурами знань про номіноване з урахуванням реляцій свідомості та ментального лексикону...» [11, с. 30].

Кожна ономаціологічна модель передбачає вибір потрібного «набору» мовних засобів різних рівнів з метою якомога повніше репрезентувати інформацію, оброблену та структуровану у свідомості фахівця-фармацевта. Такий обов'язковий «набір» включає частотні кореневі та службові номеноеlementи грецько-латинського походження з усталеною семантикою, репрезентовані в синтетичних дериваційних моделях фармаконімів, а також аналітичні синтаксичні моделі, утворені сполученням латинськомовних номенокomпонентів. Термін «номеноеlement» фармаконіма використовується нами на позначення кореневої морфеми або сполучення кореневої морфеми з афіксами у складі номенклатурного найменування лікарського засобу та може вважатися мінімальною одиницею лексико-семантичної структури фармаконіма на морфемному рівні. Термін «номенокomпонент» - це лексична одиниця у складі фармаконіма-словосполучення, або складеного фармаконіма.

Наголосимо, що російський термінознавець М. Голев, визначаючи основні принципи номінації, тяжіє до тлумачення їх як певних ономаціологічних моделей, що узагальнюють найбільш характерні ознаки, на основі яких відбувається номінація однорідних предметів, наприклад, за кольором, розміром, дією, формою, походженням, властивостями тощо [1, с. 17]. Представник донецької лінгвістичної школи композитології В. Теркулов ускладнює параметри ономаціологічного опису універсальнізацийних композитів і пропонує власне визначення ономаціологічної моделі, яка «вміщує ономаціологічний базис, що вказує на архісему головного слова прототипного словосполучення та ономаціологічну ознаку, що реалізує актуалізований у залежному слові семантичний множник головного слова прототипного словосполучення» [13, с. 14]. Таким чином, центром опису номінативних процесів є ономаціологічна модель. В. Теркулов пропонує також тричленну структуру опису, тобто йдеться про ономаціологічний клас, ономаціологічний базис та ономаціологічну ознаку.

Аналіз актуальних у лінгвістиці тенденцій свідчить про те, що процес формування фармацевтичних назв ґрунтується на використанні інформаційно-комунікативної стратегії номінації, яка реалізується у дворівневих ономаціологічних моделях. Перший рівень становить ономаціологічний базис, що вказує на архісему головного слова прототипного словосполучення, другий – ономаціологічна ознака, яка реалізує семантичний множник головного слова прототипного словосполучення. Опрацьована у нашій роботі методика дослідження ономаціологічної структури фармаконіма дозволяє, з одного боку, виділити його з загальної групи назв ЛПЗ, з іншого – об'єднати з подібними до нього на основі ономаціологічного базису та диференційних ознак.

Ономаціологічні ознаки, актуалізовані в номінативній моделі фармаконімів, можна об'єднати у групи на позначення: 1) *фармакотерапевтичного ефекту* (знеболювальний, жарознижувальний тощо); 2) *діючої речовини* (хімічного складу препарату); 3) *способу дії*

(повільно, добре, безпосередньо); 4) *лікарської форми* (капсули, таблетки); 5) *клінічного спрямування* (грип, мігрень); 6) *способу введення* (епідуральний, пероральний); 7) *симптомів захворювання* (біль, жар); 8) *вікової групи споживачів* (діти, підлітки, дорослі). Ономаціологічний базис проаналізованих фармаконімів формується з еквівалентних номеноеlementів латинсько-грецького або латинізованих номеноеlementів англійського, французького, російського та ін. походження зі спільною архісемою, але різними ономаціологічними ознаками.

Одна з груп фармаконімів-аналгетиків представлена різними видами ономаціологічних моделей з ономаціологічним базисом «знеболення». До цієї групи належать моделі фармаконімів-композитів, до складу яких увійшли еквівалентні номеноеlementи різної генези зі значенням «біль / відчуття болю»:

1) лат. **dolor** – *біль* > початковий або кінцевий номеноеlement **dol-** / **-dol**;

2) грец. **ἄλγος** – *біль* > початковий або серединний номеноеlement **alg-** / **-alg-**; **ἄλγησις** – *больове відчуття* > серединний або кінцевий номеноеlement – **ges-** / **-ges**; **ὀδύνη** – *біль* > кінцевий номеноеlement – **odyne**;

3) англ. **pain** – *біль* > початковий або кінцевий номеноеlement **pain-** / **-pain**;

4) рос. **боль** – *біль* > початковий або кінцевий номеноеlement **bol-** / **-bol**.

У даній групі можемо виділити ономаціологічні моделі з архісемою «біль» (*симптом захворювання*):

- ономаціологічна модель **біль + біль** (вища міра якості): **Dolodol** (лат. **dolo/r/** – *біль* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Algodol** (грец. **ἄλγος/ς** – *біль* + лат. **dol/or** – *біль*), **Dolgesik** (лат. **dol/or/** – *біль* + **-ges-** від **ἄλγησις** – *больове відчуття*), **Boldol** (**bol-**, від рос. **боль** – *біль* + лат. **dol/or/** – *біль*). Модель побудована на основі повторення або метатези еквівалентних номеноеlementів для підсилення міри якості. За походженням номеноеlementи є латинськими або гібридними (грецько-латинські та латинсько-грецькі, російсько-латинські);

- ономаціологічна модель **біль + жар** (підвищена температура) / **жар + біль**: **Algopyrinum** (грец. **ἄλγος/ς** – *біль* + **πῦρ** – *вогонь*), **Pyralginum** (гр. **πῦρ** – *вогонь* + **ἄλγος/ς** – *біль*); **Temgesic** (лат. **tem/peratura/** – *температура* + гр. **ἄλγησις** – *больове відчуття*). Модель побудована на основі метатези грецько-латинських номеноеlementів: грец. **ἄλγος** – *біль* / грец. **πῦρ** – *вогонь* / лат. **tem(peratura)** – *температура*, які визначають основні симптоми захворювання;

- ономаціологічна модель **група споживачів + біль**: **Vetalgin** (лат. **vet/erina/** – *робоча худоба* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль, больове відчуття*); **Chorsalgan** (лат. **chors** – *череда, скотний двір* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль, больове відчуття*). Модель вказує на ветеринарне призначення препаратів;

- ономаціологічна модель **біль + лікарська форма**: **Dolocap** (лат. **dolo/r/** – *біль* + лат. **cap/sula/** – *капсула*).

Також представлені ономаціологічні моделі з архісемою «відсутність болю» (*терапевтичний ефект*):

- ономаціологічна модель **заперечення + біль / біль + заперечення**: **Nonalges** (лат. **non** – *не* + гр. **ἄλγησις/ς** – *больове відчуття*), **Nogesic** (англ. **No** – *не* + гр. **ἄλγησις** – *больове відчуття*), **Anbol** (гр. префікс **an-** *відсутність чогось* + **-bol** від рос. **боль** – *біль*), **Andol** (гр. префікс **an-** *відсут-*

ність + лат. **dol/or/** – *біль*), **Andolor** (гр. префікс **an-** відсутність + лат. **dolor** – *біль*), **Antidol** (гр. префікс **anti-** проти + лат. **dol/or/** – *біль*), **Antalgin / Antalgina** (гр. префікс **ant(i)-** проти + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття* + лат. суф. **-in**), **Adol** (гр. префікс **a(n)-** відсутність + лат. **dol/or/** – *біль*), **Anodyninum** (гр. префікс **an-** відсутність + гр. **ὀδον/ή** – *біль* + лат. суф. **-in**), **Analginum** (гр. префікс **an-** відсутність + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття* + лат. суф. **-in**) / **Bolinet** (рос. **боль** – *біль* + рос. **нет** – *заперечення*). Більшість фармаконімів цієї групи утворена шляхом афіксації. Найбільш продуктивними в такому разі є префікси: гр. **an-** – *відсутність*, гр. префікс **ant(i)-** – *проти*; та заперечні частки: лат. **non**, англ. **no**, рос. **нет**. Окрему групу становлять синтаксичні композити, які походять від еліптичного речення: **Nopain** (англ. **no** – *ні* + англ. **pain** – *біль*), **Bolinet** (рос. **боль** – *біль* + рос. **нет** – *заперечення «боли нет»*);

• ономасіологічна модель **темпоральна ознака + відсутність болю**:

Neoanalginas (гр. **νέος** / – *новий* + гр. префікс **an-** – *відсутність* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль, больове відчуття* + лат. суф. **-in**), **Novandol** (лат. **nov/us/** – *новий* + гр. префікс **an-** – *відсутність*, лат. **dol/or/** – *біль*). Модель активізує дві ономасіологічні ознаки (темпоральна ознака та ознака заперечення), тому складається із трьох номеноелементів, є ускладненим різновидом моделі **заперечення + біль**.

• ономасіологічна модель **біль + протидія болю**: **Dolostop** (лат. **dol/or/** – *біль* + англ. **to stop** –

зупиняти), **Painoff** (англ. **pain** – *біль* + англ. **off** – *вимикати*), **Efferalgan** (лат. **effer/ol/** – *виносити, позбавляти* + гр. **ἄλγος** – *біль* + суф. **-an**), **Dolofur** (лат. **dol/or/** – *біль* + лат. **fur/or/** – *викрадати, позбавляти*), **Algiafin** (лат. **algia**, від гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття* + лат. **fin/io/** – *завершувати*), **Painlax** (англ. **pain** – *біль* + лат. **lax/o/** – *послаблювати*), **Dolocalma** (лат. **dol/or/** – *біль* + англ. **to calm** – *заспокоювати*), **Remopain** (англ. **to remo/ve/** – *знімати* + англ. **pain** – *біль*), **Algocalminum** (гр. **ἄλγος/ς** – *біль, больове відчуття* + англ. **to calm** – *заспокоювати* + лат. суф. **-in**), **Algoeminum** (гр. **ἄλγος/ς** – *біль, больове відчуття* + англ. **to rem/ove/** – *знімати* + лат. суф. **-in**) та ін.

• ономасіологічна модель **локатив (орган) + біль / біль + локатив (орган)**: **Ocudol** (лат. **ocu/lus/** – *око* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Oftalgescic** (гр. **ὀφθ/αλμός/ς** – *око* + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття*), **Alvegesic** (лат. **alv/us/** – *черевко, живіт* + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття*);

• ономасіологічна модель **локатив (орган) + відсутність болю**: **Topadol** (гр. **τόπος/ς** – *місце* + **a/n/** – *префікс* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Antotalgin** (гр. префікс **ant/i/** – *проти* + гр. **οὖς, ὄτος/ς** – *вухо* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль, больове відчуття* + лат. суф. **-in**);

• ономасіологічна модель **метафорична ознака + біль**: **Acugesic** (лат. **acu/tus/** – *гострий* + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття*), **Aldolor** (гр. **ἀλλος/ς** – *інший, будь-який* + лат. **dolor** – *біль*), **Algikey** (грец. **ἄλγος** – *біль* + англ. **key** – *основний*), **Claradol** (лат. **clar/us** – *виразний* + **/a/** + лат. **dol/or** – *біль*), **Dolotec** (лат. **dolo/r/** – *біль* + лат. **tec/tus/** – *прихований*), **Dolpar** (лат. **dol/or/** – *біль* + лат. **par** – *рівний, відповідний*), **Dolten** (лат. **dol/or/** – *біль* + лат. **ten-** від гр. **τείνω** – *напружувати*), **Du-**

rogescic (лат. **dur/us/** – *суворий* + **/o/** + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття*) та ін. Фармаконіми на позначення інтенсивності дії болю є синтаксичними композитами, прототипом яких є атрибутивні словосполучення з метафоричним значенням;

• ономасіологічна модель **етиологічна ознака + біль**: **Biodol** (гр. **βίος/ς** – *життя* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Biogesic** (гр. **βίος/ς** – *життя* + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття*), **Ecodolor** (гр. **οἶκος** – *середовище* + лат. **dolor** – *біль*), **Etigesic** (гр. **αἰτία/α** – *причина* + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття*), **Dolviran** (лат. **dol/or/** – *біль* + лат. **vir/us/** – *вірус, отрута* + суф. **-an**), **Metalgina** (гр. **μετ/έωρα/α** – *небесні явища, погода* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль, больове відчуття* + лат. суф. **-in**);

• ономасіологічна модель **параметрична ознака + біль** (ступінь інтенсивності): **Magnidol** (лат. **magn/us/** – *великий* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Maxidol** (лат. **maxi/mus/** – *найбільший, максимальний* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Minidol** (лат. **mini/mus/** – *найменший* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Minalgin** (лат. **min/imus/** – *найменший* + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття* + лат. суф. **-in**). До складу аналізованої моделі увійшли латинські прикметники у формі різних ступенів порівняння: **magnus** – *великий* (gradus positivus), **maximus** – *найбільший* (gradus superlativus), а також прикметник-антонім **minimus** – *найменший* (gradus superlativus);

• ономасіологічна модель **кількісна ознака** (число компонентів ЛП) + **біль**: **Monoalgic** (гр. **μόνος/ς** – *один* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль*), **Dialgin** (**di-** від гр. **δύο** – *два* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль* + лат. суф. **-in**), **Hexalgin** (гр. **ἕξ** – *шість* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль* + лат. суф. **-in**);

• ономасіологічна модель **ознака особливості дії (препарату) + біль**: **Panadolom** (грец. **πᾶν** – *весь, усюди* + гр. префікс **a/n/-** – *відсутність* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Panagesic** (грец. **πᾶν** – *весь, усюди* + гр. префікс **a/n/-** – *відсутність* + гр. **ἄλγος** – *біль, больове відчуття*), **Syndol** (гр. **συν** – *разом* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Stadol** (лат. **sta/bilis/** – *постійний* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Bradol** (гр. **βράδυσ/ς** – *повільний* + лат. **dol/or/** – *біль*), **Rapidolum** (англ. **rapid** – *швидкий*, лат. **dol/or/** – *біль*). Ономасіологічна ознака «швидкість дії» вказує на проміжок часу до настання терапевтичного ефекту. У групі фармаконімів-аналгетиків аналізована ономасіологічна модель представлена також номеноелементами-антонімами: гр. **βράδυσ** «*повільний*» та англ. **rapid** «*швидкий*»;

• ономасіологічна модель **аксіологічна ознака + біль**: **Dolmal** (лат. **dol/or/** – *біль* + **mal/us/** – *поганий*), **Optalgin** (лат. **opt/imus/** – *найкращий* + гр. **ἄλγος/ς** – *біль, больове відчуття*). Фармаконіми-композити утворюють антонімічну пару: **malus** «*поганий*» – **optimus** «*найкращий*» (gradus superlativus від **bonus** «*хороший*»).

Слід також виділити ономасіологічні моделі з **архісеомою «біль»** та ознакою «**хімічний склад ЛП**» (діюча речовина). Ономасіологічні моделі з ознакою «хімічний склад ЛП», як правило, містять початкові номеноелементи-аббревіатури у складі фармаконімів-композитів або номенокомпоненти складних фармаконімів, які відповідають латинській назві діючої речовини ЛП, зафіксованій у міжнародній непатентованій назві (МНН) або у систематичній назві (СН). Відтак, можемо виділити такі моделі:

• ономасіологічна модель діюча речовина + біль / біль + діюча речовина: **Aminadol** (Amina- від *Aminiacum* (МНН) + лат. *dol/or/* – біль); **Butordol** (Butor- від *Butorphanolum* (МНН) + лат. *dol/or/* – біль), **Bufidol** (Bufi- від *Butorphanolum* (МНН) + лат. *dol/or/* – біль), **Torbugesic** (Torbu- від *Butorphanolum* (МНН) + гр. *ἄλγος* – больове відчуття); **Fenalgina** (Fen- від *Fenolum* (МНН) + гр. *ἄλγος* – біль, больове відчуття); **Ketalgin** (Ket- від *Ketorolacum* (МНН) + гр. *ἄλγος* – больове відчуття), **Ketogesic** (Ket-o- від *Ketorolacum* (МНН) + гр. *ἄλγος* – больове відчуття), **Ketopain** (Ket-o- від *Ketorolacum* (МНН) + англ. *pain* – біль), **Doloket** (лат. *dol/or/* – біль + *-ket* від *Ketorolacum* (МНН)), **Dolac / Dolak** (лат. *dol/or/* – біль + *-lac / -lak* від *Ketorolacum* (МНН)); **Nalpain** (Nal- від *Naloxonium* (МНН) + англ. *pain* – біль); **Tramadolum** (Tram/a- від *транс-2-(диметиламіно)метил-(метоксибеніл) циклогексанола гідрохлорид* (СН) + лат. *dol/or/* – біль), **Tradol** (Tra- від *транс-2-(диметиламіно)метил-(метоксибеніл) циклогексанола гідрохлорид* (СН) + лат. *dol/or/* – біль), **Dolotral** (лат. *dol/or/* – біль + *-tral* - від *транс-2-(диметиламіно)метил-(метоксибеніл) циклогексанола гідрохлорид* (СН)), **Dolotram** (лат. *dol/or/* – біль + *-tram* від *транс-2-(диметиламіно)метил-(метоксибеніл) циклогексанола гідрохлорид* (СН)). Модель побудована на основі метатези латинсько-грецьких номеноелементів зі значенням «біль / больове відчуття» як симптому захворювання та латинських номеноелементів зі значенням «діюча хімічна речовина».

Ономасіологічні моделі можуть мати у своєму складі номеноелементи, які містять інформацію про виробничі потужності компанії (власне компанія, завод, фабрика тощо) з виготовлення ліків або про країну-виробника. Подібна інформація є своєрідною гарантією якості виготовлених ліків, має економічне призначення, тому маркуючі номеноелементи-епоніми, як правило, є початковими. На основі проведеного лінгвістичного аналізу нами виявлено такі моделі:

• ономасіологічна модель назва виробника + біль: **Astradol** (Astra- від *Astra Pharmaceutical Products* (Швеція) + лат. *dol/or/* – біль), **Corsadol** (Cor- від *Corsa Industries* (Індонезія) + лат. *dol/or/* – біль), **Cromatodol** (Cromat- від *Croma-Pharma* (Австрія) -o- + лат. *dol/or/* – біль), **Dafalgan** (Daf- від *Department of Assistance Pharmacy* (США) + гр. *ἄλγος* – біль, больове відчуття), **Lekadol** (Lek- від *Lek pharmaceutical and chemical company D.D.* (Словенія) + гр. префікс *a/n/-* – відсутність + лат. *dol/or/* – біль);

• ономасіологічна модель країна-виробник + біль / лікування (болу) + країна-виробник: **Bosalgin** (англ. *Bos/nia/* від *Bosnia & Herzegovina* + гр. *ἄλγος/* – біль, больове відчуття + лат. суф. *-in*); **Therabel** (гр. *θερ/απει/α/* – лікування + англ. *Bel/gium/* – Бельгія).

Підбиваючи підсумки нашого дослідження, можемо зробити наступні висновки: 1) ономасіологічний підхід до номінативних процесів дозволяє виявити зв'язок між ономасіологічною структурою наукової назви та структурою знань щодо об'єкта номінації. Кожна назва ЛП є результатом номінативної діяльності фармацевтів і лікарів, у процесі якої встановлюється зв'язок із когнітивними структурами різних галузей знань; 2) процес формування фармацевтичних назв ґрунтується на використанні інформаційно-комунікативної стратегії номінації, яка реалізується у дворівневих ономасіологічних моделях. Перший рівень становить ономасіологічний базис, що вказує на архісему головного слова прототипного словосполучення, другий – ономасіологічна ознака, яка реалізує семантичний множник головного слова прототипного словосполучення; 3) семантичний аналіз номеноелементів і номенокомпонентів фармацевтичних препаратів на позначення аналітичних ЛП засвідчив, що найчастіше поширюється інформація клінічного спрямування, яка призначена водночас і для лікарів, і для пацієнтів-споживачів ліків. Менш поширеною є інформація про діючу речовину або хімічний склад ЛП, орієнтована на міжнародну непатентовану назву та призначена для фармацевтів і лікарів.

ЛІТЕРАТУРА

- Голев Н. Д. О некоторых общих особенностях принципов номинации в диалектной лексике флоры и фауны [Текст] / Н. Д. Голев // Русские говоры Сибири. – Томск : Изд-во ТГУ, 1981. – С. 17–28.
- Жаботинская С. А. Ономасиологические модели в свете современных школ когнитивной лингвистики [Текст] / С. А. Жаботинская // С любовью к языку ; Сб. научн. труд., посвящ. Е. С. Кубряковой. – М.–Воронеж : ИЯ РАН, Воронежский ГУ, 2002. – С. 115–123.
- Компендиум 2008 – Лекарственные препараты / Под ред. В. Н. Коваленко, А. П. Викторова. – К. : Морион, 2008. – 2270 с.
- Компендиум 2013 – Лекарственные препараты / Под ред. В. Н. Коваленко, А. П. Викторова. – К. : Морион, 2013. – 2295 с.
- Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Фил. ф-т МГУ, 1997. – 245 с.
- Кубрякова Е. С. Ономасиология [Текст] / Е. С. Кубрякова // Лингвистический энциклопедический словарь; гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – С. 345–346.
- Лехніцька С. І. Явище синонімії у фармацевтичній номенклатурі грецько-латинського походження: ономасіологічний аспект [Текст]: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14/ С. І. Лехніцька. – К., 2016. – 260с.
- Машковский М. Д. Лекарственные средства / М. Д. Машковский. – 15-е изд., перераб., испр. и доп. – М. : Новая Волна, 2006. – 1206 с.
- Михайлова Е. Г. Ахиллесова пята как вербальный прецедентный феномен / Е. Г. Михайлова // Non multum, sed multa: Немного о многом. У когнитивных истоков современной терминологии: сб. науч. трудов в честь В. Ф. Новодрановой. – М.: Авторская Академия, 2010. – С. 547-555.
- Новодранова, В. Ф. Когнитивные науки и терминология // Научно-техническая терминология: Науч.-техн. реферативный сб., вып. 2. – М., 2000. – С. 68 – 70.
- Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология [Текст] / Е. А. Селиванова ; Черкасский гос. ун-т им. Богдана Хмельницкого. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 247 с.
- Соснина Л. В. Ономасиологические классы деривационных композитов [Текст] / Л. В. Соснина // Реквием филологический. Памяти Е. С. Отина : Сб. трудов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://azbuka.in.ua/wp-content/uploads/2015/04/sosn.pdf>
- Теркулов В. И. Два типа трактовки эквивалентности «слово – словосочетание» в «Толково-словообразовательном словаре сложносокращенных слов русского языка» [Текст] / В. И. Теркулов // Реквием филологический. Памяти

- Е. С. Отина: Сб. трудов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://azbuka.in.ua/wp-content/uploads/2015/04/terk.pdf>
14. Яворский Д. А. Разработка стратегии формирования рациональных наименований лекарственных препаратов на основе концепции многомерного пространства решений [Текст]: автореф. дисс... канд. фарм. наук / Д. А. Яворский. – М., 2010. – 24 с.
15. Anreiter P. Pharmakonyme : Benennungsmotive und Strukturtypologie von Arzneimittelnamen [Text] / P. Anreiter. – Wien : Ed. Praesens, 2002. – 461 s.
16. Flaiser M. The structure of medical and pharmaceutical terminology in the Romanian language [Text] / Flaiser M. // Rev. Med. Chir. Soc. Med. Nat. Jasi. – 1999. – Vol. 103. – № 1–2. – P. 246–250.

REFERENCES

1. Golev N.D. About some general peculiarities of principles the nomination in the dialect vocabulary of flora and fauna [Text] / N.D. Golev // Russian dialects of Siberia. – Tomsk : publisher TSU, 1981. – p. 17–28.
2. Ghabotinskaia S.A. Onomasiological model in the light of contemporary schools of cognitive linguistics [Text] / S. A. Ghabotinskaia // With the love to the language ; Sat. scientific. labor., internat. E. S. Kubryakova. – Moscow–Voronezh : IA RAS, Voronezh state university, 2002. – p. 115–123.
3. Compendium 2008 – drugs / Under the editorship of V. N. Kovalenko, A. P. Viktorova. – K. : Morion, 2008. – 2270 p.
4. Compendium 2013 – drugs / Under the editorship of V. N. Kovalenko, A. P. Viktorova. – K. : Morion, 2013. – 2295 p.
5. Kubriakova E. S., Demiankov V. S., Pancrats Y. G., Luzina L. G. a Short dictionary of cognitive terms. – M.: Phil. faculty of Moscow state University, 1997. – 245 p.
6. Kubriakova E. S. Onomasiology [Text] / E. S. Kubriakova // Linguistic encyclopedic dictionary; ed. by V. N. Yartseva. – 2nd ed. extra – M. : Great Russian encyclopedia, 2002. – p. 345–346.
7. Lekhnitska S.I. The phenomenon of synonymy in the Greek and Latin origin pharmaceutical nomenclature: onomasiological and derivational aspects [Text]: thesis for Candidate degree in Philology: 10.02.14/S.I.Lekhnitska. – K., 2016. – 260p.
8. Mashkovskiy M. D. Medical preparations / N. D. Mashkovskiy. – 15-e Izd., Rev., Rev. and extra – M. : New Wave, 2006. – 1206 p.
9. Mikhailov, E. G. Achilles heel as the verbal precedent phenomenon / E. G. Mikhailova // Non multum, sed multa: a Little about a lot. At the cognitive origins of modern terminology: collection of scientific works. papers in honor of V. F. Novodranova. – M.: Author's Academy, 2010. – p. 547–555.
10. Novodranova, V. F. Cognitive science and terminology // Scientific and technical terminology: Scientific.-tech. abstract proc., vol. 2. – M., 2000. – p. 68 – 70.
11. Selivanova E. A. The Cognitive onomasiology [Text] / E. A. Selivanova; Cherkasy state University Bohdan Khmelnytsky. – K. : Phytosociocenter, 2000. – 247 p.
12. Sosnina L. V. Onomasiological derivational classes of composites [Text] / L. V. Sosnina // Requiem Philology. In Memory Of E. S. Otina : Sat. works [Electronic resource]. – Access mode: <http://azbuka.in.ua/wp-content/uploads/2015/04/sosn.pdf>
13. Terkulov V. S. Two types of interpretations of equivalence "word – phrase" to "Sensible-word-formation dictionary of compound words of the Russian language" [Text] / V. S. Terkulov // Requiem Philology. In Memory of E. S. Otina: Sat. works [Electronic resource]. – Access mode: <http://azbuka.in.ua/wp-content/uploads/2015/04/terk.pdf>
14. Yaworskyi D. A. Development strategy of the formation of rational drugs name based on the concept of the multidimensional space of decision [Text]: thesis for Candidate degree in Pharmacy / D. A. Yaworskyi. – M., 2010. – 24 p.
15. Anreiter P. Pharmakonyme : Benennungsmotive und Strukturtypologie von Arzneimittelnamen [Text] / P. Anreiter. – Wien : Ed. Praesens, 2002. – 461 s.
16. Flaiser M. The structure of medical and pharmaceutical terminology in the Romanian language [Text] / Flaiser M. // Rev. Med. Chir. Soc. Med. Nat. Jasi. – 1999. – Vol. 103. – № 1–2. – P. 246–250.

Lekhnitska S.I. Farmaconyms of analgetic action preparations as the object of onomasiological research

O. G. Mihailova

Abstract. For the first time was made a complex analysis of the Greek and Latin names of analgesics groups of drugs from onomasiological aspect. Observed the theoretical grounds of the meanings “onomasiological model”, “onomasiological basis”, “onomasiological signs”. Based upon the analyzed examples were determined the strategies of nomination as well as the types of onomasiological models of the formation of the Latin pharmaconyms designating analgesics.

Keywords: *nomenclature, pharmaconym, element of nomenclature, component of nomenclature, onomasiological model, pharmaceutical nomenclature of the Greek and Latin origin.*

Лехницкая С. И. Фармаконимы для обозначения анальгетических препаратов как объект ономазиологического исследования

О. Г. Михайлова

Аннотация. С ономазиологической точки зрения впервые проведен комплексный анализ наименований греко-латинского происхождения обезболивающих лекарственных средств. Представлено теоретическое обоснование понятий «ономазиологическая модель», «ономазиологический базис», «ономазиологический признак». На основе проанализированных примеров определены стратегии номинации и виды ономазиологических моделей формирования латиноязычных фармаконимов, обозначающих анальгетики.

Ключевые слова: *номенклатура, фармаконим, ономазиологическая модель, ономазиологический базис, ономазиологический признак, фармацевтическая номенклатура греко-латинского происхождения.*

Поняття дискурсу як комунікативної події та текстової категорії

Н. В. Пасенчук

Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна
Corresponding author. E-mail: natanatanata19@gmail.com

Paper received 22.03.17; Accepted for publication 28.03.17.

Анотація. Стаття присвячена теоретичному огляду поняття «дискурс» з позиції перекладознавства. У статті розглянуто різні підходи до трактування поняття «дискурс», обґрунтовується його розуміння як комунікативної події (явища) та текстової категорії. Дискурс аналізується як загальна категорія організації мовленнєвої діяльності, вирішується питання про виділення одиниць, складових дискурсу під час усного та письмового перекладу.

Ключові слова: переклад, дискурс, текст, мовлення, екстралінгвальні чинники, соціокультурний контекст, комунікація.

Мета статті – обґрунтувати актуальність дослідження дискурсу з огляду перекладознавства. Відповідно до мети висуваються такі завдання: 1) розглянути з теоретичної точки зору поняття «дискурс» та визначити дискусійні аспекти цього поняття з перекладознавчої позиції; 2) розкрити суть поняття дискурсу як комунікативного явища; 3) виявити основні засоби відтворення лінгвокультурних особливостей дискурсу під час письмового перекладу.

Становлення когнітивно-дискурсивної парадигми зумовило дослідження дискурсу як одного з основних понять прагматичної лінгвістики, лінгвістики тексту та у подальшому – теорії перекладу. Термін «дискурс» трактується з урахуванням різноманітних теоретичних підходів [Н.Д.Арутюнова, Ф.С.Бацевич, Т.А.ван Дейк, В.Звєгінцев, В.І. Карасик, А.А. Кібрик, І.С. Шевченко, Д. Шиффрін]. Дискурс є складним багатоплановим феноменом і, як відзначає С. Міллз, спектр його можливих потрактувань є ширшим, ніж у будь-якого іншого терміна в літературознавстві й теорії культури [12, с.168]. Однак однозначного й загальноприйнятого визначення цього поняття не існує, оскільки його багатофункціональність не дає змоги виокремити чіткі узагальнені критерії до його тлумачення.

Існує дві основні складові, що є важливими для обґрунтування поняття дискурсу: це – мовленнєва діяльність і текст. Два аспекти мовлення – процесуальний і матеріальний – постають основою виокремлення дискурсу і вважаються ключовими у створенні таких опозицій, як текст і дискурс. Численність поглядів на ці два феномени у лінгвістиці змушує шукати способи поєднання розбіжних та схожих тлумачень, які б відповідали потребам перекладознавства.

Засновником сучасної теорії дискурсу вважається голландський лінгвіст Т. ван Дейк, який розглядає текст як статичний об'єкт, а дискурс – як комунікативну подію (складну єдність мовної форми, значення і дії), відтворену учасниками спілкування, в якій задіяна не лише мова в її фактичному використанні, але й ті ментальні процеси, які постійно супроводжують процес комунікації, а також спосіб актуалізації тексту в певних ментальних і прагматичних умовах [4, с.58]. На думку вченого, існує не лише зв'язна послідовність речень семантичної макроструктури тексту, а й зв'язна послідовність мовленнєвих актів – як прагматичної макроструктури тексту.

Власне кажучи, Т. ван Дейк окреслив інтегральний зв'язок мови – мовлення (тексту як його матеріально-

го прояву) – комунікативної ситуації та одержувача, адресата [4, с.110]. Як він зазначає, саме дискурс вбирає у себе всю різноманітність історичної епохи, індивідуальних та соціальних особливостей комуніканта та комунікативної ситуації, у якій відбувається спілкування. Тому, у дискурсі відображаються менталітет та культура як національна, загальна, так й індивідуальна, приватна [4, с.98].

Визначила дискурс як інтегративне усне та письмове висловлювання, взяте у певному контексті, американська дослідниця Д. Шиффрін. Авторка акцентує увагу на трьох підходах до визначення поняття «дискурс». Перший підхід здійснюється з точки зору формально чи структурно зорієнтованої лінгвістики, тобто відзначає дискурс як мову, вищу за рівень словосполучення чи речення, та окреслює його у межах двох або кількох речень, пов'язаних між собою за змістом. Другий підхід дає функціональне визначення дискурсу, як «різноманітного вживання мови». Третій підхід характеризує дискурс як висловлювання і наголошує на взаємодії форми та функцій. У цьому випадку дискурс розуміється не як примітивний набір ізольованих одиниць мовної структури «більших за речення», а як цілісна сукупність функціонально організованих, контекстуально зумовлених одиниць вживання мови [13, с.21].

Російський мовознавець А.А. Кібрик трактує дискурс як комунікативну ситуацію, що включає свідомість комунікантів (партнерів спілкування) і текст, що створюється у процесі спілкування [8, с.126].

У свою чергу, український лінгвіст Ф. С. Бацевич твердить, що дискурс – це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), і відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом — форм життя, залежних від тематики спілкування, та має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів [2, с.138].

З позицій соціолінгвістики дискурс розглядають як спілкування з огляду на приналежність мовців до певної соціальної групи або типової мовленнєвої ситуації [7, с. 312]. Дослідник В.І. Карасик, вважає, що «дискурс» – це логічно обумовлена думка, тобто суворий перехід від одного твердження до іншого, що прослідковується у мисленні за допомогою логічних

правил, що має за мету послідовне і систематичне розгортання думки» [7, с. 315]. Російський вчений передбачає аналіз учасників спілкування як представників тієї чи іншої соціальної групи та аналіз обставин спілкування в широкому соціокультурному контексті. Якщо спиратися на соціолінгвістичний підхід до визначення терміна «дискурс», то його можна визначити як соціолінгвістичний феномен, що сформувався в певному соціальному середовищі та активно структуріє й моделює соціальну дійсність, матеріальним втіленням якого є текст (усний чи письмовий), що відображає спосіб мислення, ціннісні орієнтири, моральні норми як власне адресата, так і середовища в цілому.

З позицій психолінгвістики дискурс цікавий як розгортання перемикачів від внутрішнього коду до зовнішньої вербалізації у процесах породження мовлення та її інтерпретації з урахуванням соціально-психологічних типів мовних особистостей, рольових установок і приписів [7, с. 317].

Безумовно, наведені твердження ґрунтуються на комунікативному аспекті тлумачення дискурсу. Такий підхід надає підстави вивчати дискурс як комунікативну подію, ситуацію, що інтегрує текст з іншими її складовими, зокрема, екстралінгвальними, соціальними й референційними факторами (обставинами, часом, простором комунікації), когнітивними та психологічними чинниками, які опосередковують взаємодію учасників спілкування, їхні мотиви, цілі та стратегії.

Неодмінна присутність у дискурсі адресата й адресанта актуалізує тексто-дискурсивну категорію адресованості, що, у свою чергу, детермінує лінгвістичні механізми дискурсу. Комунікативна спрямованість, адресованість дискурсу дозволяють залучити його до вивчення численної кількості власне комунікативних, соціальних та інших екстралінгвістичних чинників. Визнання дискурсу найзагальнішою категорією організації мовної комунікації акцентує його динамічний характер і ставить питання про одиниці, що його становлять.

Зважаючи на те, що переклад визначається як двомовно реалізована комунікація варто зазначити, що дискурс виступає як один із важливих, хоча й імпліцитних факторів перекладу. Спілкування людей відбувається у межах комунікативного акту, складовими якого є учасники комунікації (адресант та адресат). До релевантних одиниць аналізу дискурсу в усному перекладі належить мовленнєвий акт та мовленнєвий жанр. Елементарною складовою спілкування в комунікації вважається мовленнєвий акт, який завжди є цілеспрямованою мовленнєвою дією, яку необхідно розглядати в межах прагматичної, комунікативної ситуації [1, с.136]. Л.Р. Безугла визначає мовленнєвий акт як «процес дискурсивно-мовленнєвої взаємодії комунікантів на ґрунті комунікативної інтенції мовця» [3, с.344]. Кожний мовленнєвий акт несе в собі певне повідомлення, яке може мати експліцитну (відкриту, відразу зрозумілу реципієнту) форму та імпліцитну (приховану) разом із так званім підтекстом.

Комунікація є стратегічно обумовленим процесом і це означає, що будь-яке висловлювання продукується мовцем із певною метою, для досягнення певного

результату та здійснення певного впливу. З цього випливає, що за кожним висловлюванням стоїть мета, тобто «стратегічний результат, на який скероване конкретне спілкування, комунікативний акт» [2, с. 120]. Мета визначає особливості перебігу комунікації, способи та мовні засоби досягнення бажаного результату. Загальна мета комунікативного процесу на певному етапі спілкування втілюється у комунікативних інтенціях.

Комунікативна ситуація є невід'ємною складовою перекладознавчої моделі оригіналу. За визначенням Ф. С. Бацевича, комунікативна ситуація – це «конкретна ситуація спілкування, в яку входять партнери по комунікації, яка спонукає її учасників до міжособистісної інтеракції» [2, с. 113]. Дослідник наголошує на тому, що «комунікативна ситуація визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативної інтенції (стратегію, тактику комунікації тощо)» [2, с. 124]. Перекладачеві необхідно звертати увагу на компоненти комунікативної ситуації у вихідному тексті (далі – ВТ) та перекладному тексті (далі – ПТ) [2, с.127]. Типи комунікативних ситуацій, які репрезентують мовленнєві акти, називають мовленнєвими жанрами. Якщо мовленнєві акти виражають інтенцію мовця, то мовленнєвий жанр – це сукупність органічно поєднаних мовленнєвих актів, які виступають як іллокутивні, комунікативні та імпліцитні складові мовленнєвого жанру. Мовленнєвий жанр пов'язаний з тактиками комунікації, а мовленнєвий акт – із конкретно реалізацією тактик [2, с.131].

Переклад ґрунтується на функціонально-прагматичній адекватності, яка вимагає, перш за все, передачі основної комунікативної функції оригіналу. Перекладач повинен передати не просто своє бачення моделі ситуації ВТ, а й зіставити її з намірами автора та реципієнта.

Важливість передачі прагматичного значення висловлювання має на меті збереження та передачу наміру тексту, здійснення запланованого комунікативного ефекту, тобто прагматичного впливу. Так, згідно з визначенням В. Н. Комісарова, прагматичний аспект тексту є здатністю тексту створювати певний комунікативний ефект, викликати у реципієнта прагматичне ставлення до висловлювання, тобто здійснювати прагматичний вплив на адресата [9, с. 209]

У процесі перекладу варто враховувати прагматичну спрямованість комунікації. Збереження прагматичного потенціалу тексту залежить від відповідного рівня залучення адаптивних стратегій. Необхідність використання адаптивних перекладацьких стратегій пов'язані з передачею комунікативної інтенції автора ВТ, передачею прагматичних характеристик оригіналу та врахуванням при перекладі чинника адресата. Основна мета адаптивних стратегій полягає у відтворенні прагматичного потенціалу ВТ із урахуванням лінгвокультурних стереотипів носіїв мови та культури реципієнта [5, с. 70].

Таким чином, поняття дискурсу можна охарактеризувати як вид комунікативної події, що окрім тексту включає екстралінгвальні фактори його продукування та сприйняття. Дискурс завжди є зверненням до прагматичної (комунікативної) ситуації, яка залучається для визначення його комунікативної адекватності. В

контексті дискурсу «акт», «дія» (мовленнєва, дискурсивна, комунікативна) та «взаємодія» (інтеракція) стають центральними поняттями. Переклад є особливим видом комунікативної діяльності, спрямованим на забезпечення можливості спілкування та обміну інформацією у ситуації двомовної комунікації.

Термін «аналіз дискурсу» вперше був використаний у 1952 році американським дослідником З.Харрісом, який намагався описати текст, залучаючи соціокультурну ситуацію його породження та сприйняття. У подальших дослідженнях терміни дискурс і текст часто ототожнювалися. Проте вже на початку 80-х років ХХ ст. ці терміни стали чітко розмежовувати. Дискурс як текст трактується у такий спосіб: «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними й іншими факторами); текст, узятий у аспекті подій; ...» [1, с.136].

І.С. Шевченко під дискурсом розуміє текст (тексти), створені в результаті мовної діяльності представників певної лінгвокультурної спільноти, розглянутий у сукупності його лінгвістичних параметрів і соціокультурного контексту [11, с.105]. Так, дискурс є водночас процесом і продуктом мовленнєвої діяльності, що досліджується в сукупності його когнітивних, комунікативних, лінгвальних і позалінгвальних аспектів [11, с.106].

Натомість В. Звєгінцев розуміє дискурс як елементарну одиницю тексту, тобто складне ціле, або змістовну єдність, що вирізняється на рівні мови і, як правило реалізується у вигляді речень, пов'язаних між собою смисловими зв'язками. Причому інтерпретація тексту здійснюється через речення, а речення розглядаються як члени дискурсу. Саме наявність змістовної надбудови, спроможної з'єднати окремі речення в єдине ціле, приводить до утворення зв'язного тексту або дискурсу [6, с.21].

Проблема тексту – одна з центральних проблем перекладознавства. Саме текст постає предметом аналізу на першому етапі перекладу, пов'язаному з інтерпретацією оригіналу, і саме текст є предметом синтезу на завершальному етапі. Пошук домінантних елементів тексту належить до одного із головних завдань перекладача. Однак майже завжди йдеться про переклад не ізольованих текстів, а текстів, що функціонують у певному дискурсі, отже залежать від ситуації спілкування. Аналізуючи одиниці аналізу дискурсу в письмовому перекладі, слід зазначити, що дискурс є фактором перекладу, який не лише стоїть вище за «текст», а й є обов'язково ширшим за нього [10, с.102].

У процесі письмового перекладу необхідно інтерпретувати ВТ, знайти відповідні засоби передачі у мові перекладу, перевірити ступінь формальної відповідності, ступінь смислового навантаження та прийнятності для цільової аудиторії. Перекладач повинен зробити свідомий вибір між перекладацькими стратегіями залежно від типу дискурсу, тексту, близькості дальності мов, культур і врахування ймовірної, прогнозованої реакції аудиторії. Адже, у процесі перекладу ми маємо справу не лише з різними мовними системами, а й з різними культурами, де тексти оригіналу розраховані на сприйняття носіїв мови, у той час

як рецептором тексту перекладу є іншомовний читач, який має інший менталітет, інший обсяг фонові інформації тощо.

На думку перекладознавця О.І. Чередниченка, роль дискурсу слід убачати не в подоланні культурних розбіжностей, а в ознайомленні носіїв мови перекладу з цінностями культури, до якої належить ВТ. Ґрунтуючись на мовній та концептуальній картині світу одного соціуму (соціокультури), оригінал не може бути «дзеркально» відтворений засобами іншої мови, насамперед, через розбіжності в концептуальних картинах світу [10, с.105].

У процесі письмового перекладу необхідно передати і зміст оригіналу, і його стиль, при цьому важливого значення набуває форма тексту, яка має бути збережена. Перекладач має максимально чітко передати зміст оригіналу, а отже максимально зберегти граматичні форми, синтаксичні конструкції і лексичне наповнення речень оригіналу.

Перекладач художнього твору зіштовхується з масою труднощів, задля подолання яких він повинен володіти великою кількістю знань, щоб якісно відтворювати оригінальний текст мовою перекладу. Переклад художнього твору є складним процесом, оскільки художній твір важливо перекласти як завершене змістове та художнє ціле. Важливим фактором перекладу є ідейно-художній задум автора, його індивідуальний стиль. Перекладачеві необхідно мати фонові знання про твір, а також знати соціокультурні особливості, правила етикету, історичні дані, моральні та культурні цінності, які притаманні відповідному часу. Тому головною проблемою при художньому перекладі є пошук функціональних відповідників, які б поєднували одночасно граматичні чи лексико-стилістичні особливості оригіналу та зберігали емоційно-експресивну та естетичну цінність оригіналу.

Отже, дискурс з позиції перекладознавства можна розуміти як комунікативну діяльність людей з урахуванням прагматичних аспектів та як сукупність текстів, звичаїв, правил, норм певної мови і культури. У процесі перекладу необхідно встановити вплив комунікативних та прагматичних компонентів ситуації спілкування на стратегії перекладу. Врахування комунікативної ситуації допомагає перекладачеві зробити вибір адекватних перекладацьких стратегій і тактик. Релевантність поняття дискурсу для усного перекладу полягає в тому, що мовлення розглядається як сфера дій, взаємодій і взаємного впливу, яка дозволяє прагматично інтерпретувати МА. Важливим аспектом є переклад мовних одиниць, що функціонують у процесі спілкування та забезпечення еквівалентності передачі прагматичного значення, закладеного в одиниці оригіналу.

Щодо значення дискурсу у процесі письмового перекладу необхідно враховувати прагматичний фактор та ситуацію спілкування, адже йдеться про переклад не ізольованих текстів, а текстів, що функціонують у певному дискурсі. Необхідною умовою для досягнення перекладацької адекватності є також дотримання жанрово-стилістичних вимог до текстів певного типу. Необхідність прагматичної адаптації виникає через відсутність у читачів ПТ фонових знань, необхідних для розуміння фактів, які зрозумілі читачеві оригіна-

лу. Перспективним напрямком в аспекті досліджуваної проблематики вважаємо системний аналіз оди-

ниць аналізу дискурсу усного та письмового перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
3. Безугла Л.Р. Мовленнєві акти перформативної форми у німецькомовному дискурсі // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В.В. Левицького : зб. наук. праць. – Чернівці : Книги – XXI, 2008. – С. 344–350.
4. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Дейк ван Т. А. ; [пер. с англ. ; сост. Петров В.В. ; под ред. Гарасимова]. – М. : Прогресс, 1989. – 310 с.
5. Демецька В.В. Проблема перекладацької адаптації прагматичних текстів // Проблема семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. пр. / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К. : Вид-во Центр КНДУ. – 2006. – Вип. 14. – С. 70–74.
6. Звегинцев В. А. О цельнооформленности единиц текста / В. А. Звегинцев // Известия АН СССР. Сер. литературы и языка. – 1980. – Т. 39. – № 1. – С. 13–21.
7. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М., 2004. – 477 с.
8. Кибрик А. А. Когнитивные исследования по дискурсу / А. А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 1994. – № 5. – С. 126–139.
9. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
10. Чередниченко О.І. Міжкультурні аспекти перекладу / О.І. Чередниченко // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – С. 485.
11. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / під загальн. ред Шевченко І. С.: Монографія. – Харків : Константа, 2005. – С. 105–117.
12. Mills S. Discourse / Sara Mills. – Routledge, 2004. – 177 p.
13. Schiffrin D. Approaches to Discourse. / D. Schiffrin. – Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997. – 470 p.

REFERENCES

1. Arutyunova N. D. Discourse // Linguistic encyclopedic dictionary., 1990. S. 136-137.
2. Batsevich, F. (2004) Bases of communicative linguistics. Kyiv.
3. Bezugla L.R. Performative speech acts in the German discourse // – Chernivtsi : Knyhy – КНКНІ, 2008. – S. 344–350.
4. Dijk van T. A. Speech. Cognition. Communication / Van Dijk, T. A. – М. : Progress, 1989. – 310 p.
5. Demetskaya V.V. Problems of adaptation of pragmatic texts // V.V. Demetskaya. – К. – 2006. Issue 14. – P. 70-74.
6. Zvieginsev V. A. Text units / V.A. Zvieginsev. – 1980. Issue 1. – P. 13-21.
7. Karasyk V. I. Language circle: personality, concepts, discourse / V. I. Karasyk. – Volhohrad: Peremena, 2002. – 477 s.
8. Kibrik, A.A. Cognitive Discourse Analysis: Local Discourse Structure / A.A. Kibrik // 1994. — P. 126–139.
9. Komissarov V.N. Theory of translation (linguistic aspects) / V.N. Komissarov. – М. – 1990. – 253 p.
10. Cherednichenko O.I. Cross-cultural aspects of translation / O.I. Cherednichenko // Language and conceptual world images. – Kyiv. : Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2001. – 485 p.
11. Shevchenko I.S. Cognitive pragmatic aspects of discourse // I.S. Shevchenko. – Kharkiv. – 2005. – P. 105-117.

The concept of discourse as a communicative event and a textual category

N. V. Pasenchuk

The article is devoted to the theoretical view of the concept of "discourse" from the perspective of translation. It highlights different approaches to the interpretation of the concept of "discourse" as it requires a special approach of the translator to achieve the pragmatic adequacy of a target text. Discourse is justified by its understanding as a communicative event and a textual category. It is also analyzed as a general category of speech activity.

Keywords: translation, discourse, text, speech, extralinguistic factors, socio-cultural aspect, communication.

Понятие дискурса как коммуникативного события и текстовой категории

Н. В. Пасенчук

Аннотация. Статья посвящена теоретическому обзору понятия «дискурс» с позиции переводоведения. В статье рассмотрены различные подходы к трактовке понятия «дискурс», обосновывается его понимание как коммуникативного события и текстовой категории. Дискурс анализируется как общая категория организации речевой деятельности, решается вопрос о выделении единиц, составляющих дискурса в устном и письменном переводе.

Ключевые слова: перевод, дискурс, текст, речь, экстралингвистические факторы, социокультурный контекст, коммуникация.

Прагмасинергетична природа варіативності перекладацьких рішень

А. В. Пермінова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: alla.perminova@mail.ru

Paper received 19.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Анотація. Статтю присвячено вивченню прагмасинергетичної природи варіативності перекладацьких рішень. Дослідження виконано на матеріалі перекладів одного з віршів Сільвії Плат українською та російською мовами. Реалізація поставленої мети здійснюється з опорою на методику стереоскопічного аналізу множинних різномовних перекладів джерельних творів.

Ключові слова: прагматика, синергетика, варіативність, перекладацькі рішення, значеннєво-сміслово єдність.

Концептуальним осердям запропонованого нами прагмасинергетичного підходу [1] слугує вчення про дисипативність смислу, що стає одним із основних чинників варіативності перекладацьких рішень. У світлі цього підходу адекватність перекладу як функціонального відлуння оригіналу досягається через відтворення синергії його складових – єдності ідей, образів, композиції, ритму, звукопису тощо. Інколи заміна одного на позір незначного елемента співвідносна з «ефектом метелика» і призводить до непередбачуваних прагматичних наслідків.

Розбудова прагмасинергетичного підходу відбувалася з опорою на лінгвосинергетичну (С. Єнікєєва, Л. Піхтовнікова, Г. Москальчук, Н. Мишкіна, Г. Хакен), гештальт-синергетичну (А. Безпаленко, Л. Кушніна) та прагматичну (Ф. Бацевич, У. Крофт) парадигми. Осмислення основних положень праць названих авторів дозволяє нам стверджувати, що прагмасинергетична природа поетичного твору виявляється у його відкритості до множинних іншомовних інтерпретацій, які розгортаються як лінійно (шляхом по-фрагментного транспонування значеннєво-сміслової тканини оригіналу на площину перекладу), так і нелінійно (шляхом реструктурування джерельних значеннєво-сміслових єдностей як засобу оприявлення образу автора крізь призму перекладацької рецепції).

Метою пропонованої розвідки є окреслення діапазону варіативності перекладацьких рішень у прагмасинергетичному ключі. Реалізація поставленої мети здійснюється із залученням **методу** стереоскопічного зіставлення джерельних творів із їхніми множинними перекладами, що дозволяє виявити специфіку перекладацьких рішень щодо реструктурування джерельних значеннєво-сміслових єдностей, які виводять фрагменти текстового простору до зон повного, часткового та нульового збігу. Дослідження виконано на **матеріалі** одного російськомовного та двох українськомовних перекладів твору Сільвії Плат «Poppies in October».

Творчість американської авторки С. Плат виступає яскравим прикладом поетичного, а також світоглядного «репеллерства» [2]. Її конфесійні вірші є актом відторгнення мовних норм, соціокультурних сподівань, більше того – відторгнення самого життя. Одним із наскрізно вживаних прийомів Плат є використання яскравих образів-символів як назв до віршів, у самому тексті яких ці образи не вербалізуються. Майстерно створюючи інтригу, поетеса полишає у невідзначеності читача / перекладача, який повинен декла-

сти чимало зусиль, щоби узгодити конфігуративне значення (гештальт) вірша з його назвою. І навіть тоді, коли така гармонізація начебто відбулася, читач / перекладач не може бути впевненим у тому, що збагнув авторський задум. Така невизначеність стає чинником множинності інтерпретацій, у яких розкривається варіативність перекладацьких рішень як різних спроб повернення дисипативної системи твору до рівноваги – розуміння.

Проілюструємо вищезазначене, проаналізувавши вірш С. Плат «Poppies in October» («Маки в октябрі» / «Маки у жовтні») у зіставленні з російським перекладом авторства Яна Пробштейна (1), а також двома українськими версіями – пера Оксани Забужко (2) та Марії Габлевич (3). Читаємо у першотворі та різномовних перекладах: «*Even the sun-clouds this morning cannot manage such skirts. // Nor the woman in the ambulance // Whose red heart blooms through her coat so astoundingly – // A gift, a love gift // Utterly unasked for // By a sky // Palely and flamily // Igniting its carbon monoxides, by eyes // Dulled to a halt under bowlers. // O my God, what am I // That these late mouths should cry open // In a forest of frost, in a dawn of cornflowers*» [6, p. 56]; (1) «*Даже солнечным облакам в это утро не поправит оборки юбок // Ни женщине в машине скорой помощи, // Чье красное сердце так изумительно расцвело сквозь пальто — // Дар, подарок любви, // О котором вовсе не просило // Ни небо, // Которое, бледно горя, // Поджигает свои запасы угарного газа, // Ни глаза, что потускнев, под краями шляпки застыли. // О Боже, кто я такая, // Чтобы в крике раскрылись эти запоздавшие рты // В морозном лесу, кукурузной заре?*» [5]; (2) «*Цього ранку і хмари своїм спідницям ради дати не годні // А що вже казати про жінку на ношах «швидкої» // Чие серце червоне так різко цвіте крізь пальто – // Букетом, любовним дарунком, // Непроханим і непотрібним небові. // Котре блідо світиться // Од горіння чадних газів, поглядам // Непорушно втупленим з-під «котелків» // О господи, хто ж я в цім світі // що аж покійні вуста мусять криком кричати // у морозному лісі, у волошковім світланку?!» [4, с. 35]; (3) «*Навіть підсвічені сонцем хмари цього ранку не розжились на такі спідниці // Де там жінці в «швидкій допомозі», // Що її червоне серце так приголомшливо розцвіло крізь пальто // Дарунок, дарунок любові, // Зовсім непроханий // Небом. // Блідо і полум'яно // Загоряються його окиси вуглецю від очей, // Знудьгованих, аж застиглих під котелками. // О боже, що таке я, // Якщо цим**

пізнім місяцям розчакнутися треба і кричати // У лісі морозянім, у світанку соняшниковім». [3, с. 72].

Наведені вище рядки відлунюють постструктуралістський принцип «оприсутненої відсутності», адже для того, щоб усвідомити чим є поетичний твір, потрібно збагнути, чим він не є. А не є він віршем про «маки у жовтні» у буквальному розумінні. Вдаючись до методу деконструкції, вибудовуємо ланцюжок асоціацій, які формують рецепцію образу, винесеного у назву аналізованого твору. Припускаємо, що образ «маків» пресупонує ідею швидкоплинної, палахкої, полум'яної краси. Та оскільки маки не цвітуть у жовтні, їх краса видається недоречною, як і краса життя, якого зовсім непрохано повернули жінці «*на ношах швидкої*». Очевидно, цією жінкою і є сама С. Плат, адже вірш написаний після однієї із її «невдалих» спроб самогубства. Однак, зумисно не омовлений авторкою образ маків вгадується у багатьох вербалізованих образах: і у спідницях хмар, «*підсвічених сонцем*», і у серці тієї самої жінки, що «*цвіте крізь пальто*», і у вустах людей, які зібралися довкола неї. Така алюзивність перетворює неоприсутнений образ маків на імпліцитну розгорнуту метафору, яка і є тим самим аттрактором, що гармонізує усі значеннєво-сміслові несумісності твору. У своєму тлумаченні терміну «аттрактор» ми йдемо за Л. Піхтовніковою, яка вбачає у ньому ментальний конструкт, що направляє процес утворення дискурсу в потрібне русло послідовного досягнення цілі [2, с. 16]. Процес генерування метапоетичного дискурсу визначається взаємодією різних аттракторів, серед яких домінуючим у когнітивному аспекті виступає авторський задум, втілений в ідейно-образному змісті першотвору, у прагматичному – перекладацькій стратегії, що реалізують цей задум, у мовленнєвому – реалізація стратегій у мовленні. Звідси, можемо висувати, що гештальт-синергетичні аттрактори поетичного твору виступають домінантами у його перекладі. Однак, це не означає, що інтерпретатор має право нехтувати іншими складниками поетичного тексту як дисипативної системи. Ця заувага особливо стосується джерельних значеннєво-сміслових єдностей, що відіграють роль «репеллерів» у процесі генерування метапоетичного дискурсу, накладають на нього обмеження, які унеможливають точне слідування оригіналу, змушують перекладачів виводити свої тексти на різних його ділянках до зон часткового та нульового збігу з першоджерелом. Зазвичай такі репеллери стають точками метапоетичної біфуркації, у яких унаочнюється різновекторність (часто унікальність) перекладацьких рішень.

Отож зупинимось на деяких виявах варіативності перекладацьких рішень. Уже на рівні першого джерельного рядка («*Even the sun-clouds this morning cannot manage such skirts*») виділяємо два сегмента, у яких простежується різний ступінь конвергентності цільових текстів та першотвору, що досягається шляхом реалізації відмінних способів реструктурування його значеннєво-сміслових єдностей. Відтворюючи джерельну одиницю «*the sun-clouds*» як «*солнечные облака*», автор російської версії, Я. Пробштейн, досягає ефекту формально-сміслового збігу завдяки покомпонентному пересотворенню вихідної єдності

засобами цільової мови. Натомість О. Забужко виводить симетричний сегмент свого тексту до зони нульового збігу з оригіналом, редукуючи деякі семантичні компоненти через вилучення джерельної одиниці «*sun*». Авторка іншої української версії, М. Габлевич, вдається до протилежного прийому – значеннєво-сміслової декомпресії шляхом уведення додаткової одиниці «*підсвічені*» («*підсвічені сонцем хмари*»). На нашу думку, таке рішення, хоч і логічно пресупоновано контекстом, дещо спрощує рецепцію джерельного образу, перетворюючи його із репеллера на аттрактор синергетичного процесу відчитування авторського задуму.

Звичайно, вербальну компактність метафорики С. Плат нелегко відтворити у джерельній концентрації. Так, у російській проекції другого підкресленого сегмента аналізованого рядка також зауважуємо значеннєво-сміслову декомпресію за рахунок уведення додаткових носіїв смислу («*не поправить оборки юбок*»), які більш детальним змалюванням образів першотвору полегшують рецепцію читачів, позбавляючи їх можливості співтворчості з самою авторкою. Здається, лише О. Забужко вдається витримати свій текст у межах принципу «міні-макс», сказавши рівно стільки, скільки необхідно для створення максимально подібної до джерельної перлокутивної хвилі («*спідницям ради дати не годні*»). У версії, запропонованій М. Габлевич («*не розжились на такі спідниці*»), простежуємо інший випадок моносуб'єктної рецепції, що виводить цільовий текст до зони нульового збігу з першотвором. Йдеться про заміну джерельного «*manage*» на «*розжились*» – соціокультурне смислоприрошення, у результаті якого персоналізований образ «*хмари*» сприймається як такий, що перебуває у скрутному становищі, і не може собі дозволити придбати «*такі спідниці*».

Чимало фрагментів зіставлюваних перекладів на перший погляд можна віднести до випадків повного значеннєво-сміслового збігу як з першотвором, так і між собою. Однак, при більш ретельному відчитуванні виявляємо флуктуації якості, що призводять до переходу значеннєво-сміслового плину першотвору до точок біфуркації. Такою, наприклад, є джерельна одиниця «*bowlers*» («*Dulled to a halt under bowlers*»), яка унаочнює варіативність перекладацьких рішень. Так, автор російського тексту добирає генералізований відповідник до зазначеної джерельної одиниці («*под краями шляпки застыли*»), у якому редукується маркер соціокультурної інформації. Аналізований вірш написаний С. Плат у Великобританії, отож йдеться про чоловічі капелюхи у формі «котелків». Прикметним є те, що названа заміна призводить до стохастичних наслідків: оскільки «*шляпками*» також можна називати квітки маку, рішення перекладача відійти від букви вихідного тексту допомагає йому увиразнити алюзивні зв'язки з назвою твору.

Майже тотожними виглядають рішення авторок українських перекладів щодо відтворення зазначеної джерельної одиниці. Однак, якщо М. Габлевич, не сумніваючись у обізнаності українського читача в елементах одягу англійців початку 60-х ХХ ст., цілком правомірно вдається до дослівного перекладу («*Знудьгованих, аж застиглих під котелками*»), то

О. Забужко подає назву чоловічого головного убору у лапках («Непорушно втупленим з-нід «котелків»»), що дозволяє їй привернути увагу цільової аудиторії до соціокультурного маркера. У такому рішенні вбачаємо суголосність принципам збалансованого перекладу, який, з одного боку, полегшує рецепцію цільового читача, з іншого – наближує його до джерельної іншості.

Як і більшість творів С. Плат, вірш «Poppies in October» просякнутий образами-гештальтами, що відіграють роль потужних когнітивних репелерів, які виводять читача за межі рецептивного комфорту і вимагають чималих зусиль, аби скласти яскраві вербальні клаптики в одну цілісну картину. Зазвичай вони розпізнаються перекладачами як такі, що виступають домінантами при іншомовному перестворенні, і тому переважно потрапляють до зони повного збігу. Одним із таких наскрізних образів конфесійної творчості американської поетеси є «carbon monoxides», який зустрічаємо у рядкові «Igniting its carbon monoxides». Невипадковим видається те, що саме «carbon monoxides» / «чадний газ» був обраний С. Плат як спосіб самогубства. Очевидно, рецепція цього образу американським читачем, знайомого з біографією поетеси, породить багатші асоціації, ніж ті, що викличе образ «чадних газів» (як от у версіях Я. Пробштейна та О. Забужко – «Поджигает свои запасы угарного газа» / «Од горіння чадних газів») в уяві російськомовного чи українськомовного читача. Ще менш алюзивно звучать слова С. Плат в устах М. Габлевич («загораються його окси вуглецю»), у яких, попри повний формальний та значеннєвий збіг з першотвором, а також повну синонімічність із іншими метапоетичними версіями, редукуються компоненти авторського модального смислу.

Зауважимо, що діапазон варіативності перекладацьких рішень є найширшим наприкінці аналізованого твору. Об'єднуючи слова у дивовижні сполуки, американська поетеса змушує перекладачів оперувати у вимірі невизначеного, поліваріантного, чинити всупереч законів логіки на користь законів синергетики – відчитувати неомовлене, намагаючись впорядкувати у цілісності розуміння несуміжні семантичні компоненти. Так, наприклад, достеменно невідомо, чому означенням до слова «mouths» у передостанньому рядкові є слово «late» («That these late mouths should cry open»). У рішенні Я. Пробштейна вгадуємо типову позицію вже не перекладача, а чоловіка, який, збитий з пантелику алогічністю вислову жінки, навіть не береться з'ясувати, що ж вона мала на увазі, і (про всяк випадок) просто з нею погоджується, вдаючись до дослівного відтворення джерельного образу («Чтобы в крике раскрылись эти запоздавшие рты»). О. Забужко, безперечно, помічає значеннєво-смислово неконгруентність аналізованого вислову і, підхоплюючи манеру американської авторки, вражає свого читача не менш несподіваною словосполучкою – «покійні вуста» («аж покійні вуста мусять криком кричати»). Завдяки семантичній поліморфності українського прикметника «покійний» (що може означати як «померлий», так і (рідше) «спокійний») вираз, у якому він ужитий, перетворюється на каламбур, що залишає читачеві свободу інтерпретації. Більш раціо-

нальний поціновувач поезії не помітить тут нічого дивного, адже під враженням побаченого вуста, які до того були «(с)покійні» починають «криком кричати». Натомість творчий читач, читач-співавтор, може уявити, як описувана С. Плат подія повернула небіжчиків до життя і змусила їхні «покійні вуста» «криком кричати». Вважаємо, що таке рішення дозволяє О. Забужко досягти ефекту функціональної відповідності першотвору, написаного мовою, у якій аналізована одиниця «late» є семантично поліморфною, означає як «пізній», «той, що запізнився», так і «померлий», таким чином відкриваючи можливості для одночасного оприявлення несуміжних носіїв смислу в одному контексті.

У варіанті, запропонованому М. Габлевич («Якщо цим пізнім місяцем розчахнутися треба і кричати»), констатуємо хибне перекладацьке рішення, хід прийняття якого можемо реконструювати. Очевидно, авторка українського цільового тексту помилково зчитала джерельне «mouths» як графічно подібне до нього «months», що до того ж більше відповідає контексту, у якому розгортається поетична дія, узгоджується із параметром часу – адже жовтень і справді можна назвати пізнім місяцем року. У цьому вбачаємо вияви негативного зворотного зв'язку у процесі рецепції, коли людське око, намагається скоректувати побачене відповідно до певного взірця, повернути асистемні елементи до меж системи, впорядкувати хаос.

Якщо проаналізований вище випадок хибнотлумачення має певне пояснення, то у рішенні російського перекладача відтворити джерельну одиницю «cornflowers» із останнього рядка вірша С. Плат («In a forest of frost, in a dawn of cornflowers») як «кукурузної» («В морозном лесу, кукурузній заре») вбачаємо недогляд. Перекладацька помилка трапилася через редукування другого компонента джерельного складного слова, чий синергетичний смисл не підлягає лінійному зчитуванню окремих значень, оскільки не є суперпозицією лексичних кванторів «corn» + «flowers». Правильне рішення демонструє версія О. Забужко («у морозному лісі, у волошковім світанку?!»), адже українським відповідником до англійського «cornflowers» є «волошки».

Щодо варіанту, запропонованого М. Габлевич («У лісі морозянім, у світанку соняшниковім»), зауважимо, що генеза його дивергентності може бути як стохастичною (тобто спричиненою хибнотлумаченням), так і інтенціональною. Можна припустити, що М. Габлевич свідомо вдається до інтергіпонімічної заміни. До джерельної одиниці «of cornflowers» вона добирає український ситуативний відповідник «соняшниковий», у якому інваріантним залишається семантичний компонент «квітка», однак прирощуються інші смисли. У цьому можемо побачити спробу інтерпретатора урівноважити дисипативну систему, якою є аналізований вірш, адже світанок – це час, коли сходить сонце, то чого б йому не стати «соняшниковим», до того ж такий випадок інтергіпонімічної заміни назви однієї квітки на іншу сприяє самоорганізації цільового тексту, оскільки додає образного співзвуччя останнього рядка із першим, де йшлося про «підсвічені сонцем хмари».

Отже, стереоскопічний аналіз множинних перекладів вірша С. Плат «Poppies in October» дозволив нам розкрити у прагмасинергетичному ключі питання про варіативність перекладацьких рішень, а також виявити їхню специфіку щодо реструктурування джерельних значеннево-смыслових єдностей, які виводять фрагменти текстового простору до зон повного, часткового та нульового збігу. Очевидно, що метадикурсні модифікації оприявлюються у зонах часткового та нульового значеннево-смыслового збігу з першотвором. Частковий збіг досягається низкою прийомів метапоетичного реструктурування, у результаті чого частина значеннево-смыслового простору першотвору залишається інваріантною. До зони нульової подібності потрапляють текстові сегменти, що демонструють незбіг за кількісними (вилучення, додавання) та якісними (хиботлумачення, інтенціональний аломорфізм) параметрами. У світлі синергетики зони повного збігу першоджерела та його множинних перекладів є виявами значеннево-смыслових аттракторів вихідного тексту як дисипативної системи, у якій, з одного боку, закладений високий потенціал до різноваріантного розвитку, з іншого – вона прагне рівноваги, відповідності певному наборові параметрів, суголосних

авторському задуму. Звичайно, кожний перекладач намагається якомога ближче підійти до оригіналу, максимально розширити зону значеннево-смыслового збігу з ним. Оскільки поступ дисипативної системи до аттрактора відбувається через найменші витрати ресурсів, до зони повного значеннево-смыслового збігу першотвору та його множинних перекладів зазвичай потрапляють джерельні одиниці, відтворення яких викликає найменші труднощі у процесі метапоетичного дискурсотворення. Натомість зони часткового, а надто нульового збігу переважно виступають локусами джерельних репеллерів.

Насамкінець зауважимо, що обстоюючи прагмасинергетичні принципи метапоетичного дискурсотворення, ми не маємо на меті применшити вагу закономірного, лінійного у ньому. Єдність лінійного та нелінійного у перекладі робить його одночасно наукою та мистецтвом. Наука у перекладі націлена на виявлення лінійних закономірностей, простеження стратегій, тактик, встановлення принципів, а також на створення методологічного підґрунтя для нелінійного оприявлення мистецтва у ньому – того, що традиційно іменується «гармонією форми і змісту».

ЛІТЕРАТУРА

1. Пермінова А.В. Рецептна модель поетичного перекладу (на матеріалі перекладів американської поезії ХХ століття) : дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А.В. Пермінова. – К., 2015. – 416 с.
2. Пихтовникова Л. С. Основные положения и понятия синергетики в применении к философии. Базовые и инструментальные понятия синергетики / Л. С. Пихтовникова // Синергетика в философских исследованиях : [монография]. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. – 340 с.
3. Плат С. Поезії: [пер.з англ.] // Всесвіт, 1980. – №9. – С. 65 – 80.
4. Плат С. Поезії: [пер.з англ.] // Всесвіт, 1990. – №1. – С. 34 – 46.
5. Плат Сильвия [Электронный ресурс] / Сильвия Плат [пер. с англ. Я. Пробштейна]. – Режим доступа: <http://arcadanourjahad.blogspot.com/2012/09/19321963.html>
6. Plath S. Collected Poems / S. Plath. – New York: Harper and Row Publishers, 1989. – 490 p.

REFERENCES

1. Perminova A.V. A reception model of poetry translation (based on translations of XX th century American poetry) : a thesis for the academic degree of doctor of philology, specialty 10.02.16 – Translation Studies. / A.V. Perminova. – K., 2015. – 416 p.
2. Pikhtovnikova L.S. The main provisions and notions of synergetics as applied to philosophy. Basic and Instrumental Notions of Synergetics / L.S. Pikhtovnikova // Synergetics in Philosophical Studies: [monograph]. – Kh.: V.N. Karazin KhNU, 2015. – 340 p.
3. Plath S. Poetry: [tr. from Engl.] // Vsesvit, 1980. – №9. – P. 65 – 80.
4. Plath S. Poetry: [tr. from Engl.] // Vsesvit, 1990. – №1. – P. 34 – 46.
5. Plath Sylvia [electronic resource] / Sylvia Plath [tr. from Eng. by Yan Probshtein]. – Access: <http://arcadanourjahad.blogspot.com/2012/09/19321963.html>

The pragmasynergetic nature of variability of translators' decisions

A. V. Perminova

Abstract. The article deals with the nature of variability of translators' decisions in line with pragmasynergetic approach. The research is based on Russian and Ukrainian translations of a poem by Sylvia Plath. The objective of the study is met with the help of the method of stereoscopic analysis of multiple multilingual translations of a source text.

Keywords: pragmatics, synergetics, variability, translators' decisions, meaning and source unity.

Прагмасинергетическая природа вариативности переводческих решений

А. В. Перминова

Аннотация. Статья посвящена изучению прагмасинергетической природы вариативности переводческих решений. Исследование выполнено на материале переводов одного из стихотворений Сильвии Плат на украинский и русский языки. Реализация поставленной цели осуществляется с использованием методики стереоскопического анализа множественных разноязычных переводов первоисточников.

Ключевые слова: прагматика, синергетика, вариативность, переводческие решения, единство значения и смысла.

Теоретичні засади лінгвістичного вивчення категорії “вік людини”

А. Б. Пожар

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: anastasiya.pozhar@gmail.com

Paper received 21.03.17; Accepted for publication 28.03.17.

Анотація. У статті розглядається теоретичне підґрунтя дослідження вербальних і невербальних засобів позначення віку людини в англomовному художньому дискурсі. Явище вікового символізму проілюстровано на прикладах номінацій різних вікових стереотипів персонажів.

Ключові слова: категорія “вік людини”, віковий символізм, вікові стереотипи

Вступ. Антропоцентрична спрямованість сучасних дискурсивних студій на вивчення мовленнєвих явищ у сучасній лінгвістиці визначає орієнтацію наукових досліджень на виявлення закономірностей функціонування різних одиниць дискурсу з урахуванням людських факторів життя, до яких належить і фактор віку людини [3; 4; 6; 8; 11; 12]. Попри увагу дослідників до когнітивних і номінативних аспектів поняття “вік” [2; 7; 9; 10], комплексному прагматичному вивченню вербальні та невербальні одиниці на позначення вікових характеристик людини як засобів впливу та утворення дискурсивного портрету персонажа на матеріалі сучасної англomовної художньої прози ще не підлягали.

Мета статті – висвітлити загальні теоретичні засади дослідження категорії “вік людини” в англomовному художньому дискурсі з інтегрованих позицій дискурсивно-прагматичного підходу сучасної лінгвістики.

Матеріалом дослідження є відібрані шляхом суцільної вибірки з художніх творів британських та американських авторів ХХ-ХХІ століть дискурсивні фрагменти – пряма мова персонажа, слова автора, авторські ремарки, які містять вербальні та невербальні одиниці, що прямо або опосередковано позначають вік персонажа. Основними **методами** дослідження обрано аналіз і синтез, що дають змогу досягти поставленої мети.

Актуальність обраної теми зумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики до вивчення ледької сутності у художніх дискурсивних практиках крізь призму фізіологічних характеристик, емоційних станів, прагматичних намірів і комунікативних потреб персонажів. Невирішеність питань, пов'язаних із формами і шляхами набуття вербальними і невербальними засобами позначення віку персонажа необхідної прагматичної значущості в англomовному художньому дискурсі, зумовлює потребу здійснення їх комплексного лінгвoseміотичного і прагмалінгвістичного дослідження з позицій дискурсивно-прагматичного підходу.

Основна частина. Поняття “вік людини” позначає надзвичайно важливий фрагмент позамовної дійсності, який у наївній мовній картині світу постає у зв'язку з фундаментальними категоріями часу, життя і смерті. Поняття віку є первинним для будь-якого етносу, воно відіграє важливу роль у концептуалізації світу, тому в антропоцентричних дослідженнях набуває визначення у глобальних термінах онтогенезу

і філогенезу – у термінах концептів або антропологічних категорій.

Категорія віку знаходиться в центрі вивчення багатьох наук про людину та її соціальне і фізичне буття, серед яких, насамперед, психологія, педагогіка, соціологія, культурологія та філологія.

Категорія “вік людини” – це найважливіша характеристика людського існування, що прогнозує, поряд з індивідуальною поведінкою, і розвиток всього суспільства, яке представляє собою різновікову структуру. Особливості культури конкретної спільноти часто базуються на специфіці відносин різних вікових груп. Уявлення людей про вік життя досить складне. У тлумачних словниках визначено два значення слова “вік”: 1) період у розвитку, зростанні кого-небудь; 2) кількість прожитих років. Відповідно до цих значень виділяють умовний, або вік розвитку; і абсолютний, тобто календарний, або хронологічний вік відповідно [3]. Розподіл людей на вікові групи досить умовний і ускладнений багатогранністю розгляду даної категорії, що має різний понятійний обсяг в різних наукових сферах її вивчення.

У психології розвитку існує ряд вікових періодизацій, в яких стадії життя обчислюються кількістю прожитих років. Кожен життєвий етап характеризується формуванням нової якості особистості, освоєнням іншої соціальної ролі. Е. Еріксон описує 8 етапів-кроків, виявляючи цінні якості кожного кроку і називаючи їх базисними чеснотами: дитинство (від народження до року); раннє дитинство (1–3 роки); вік гри (3–6); шкільний вік (6–12); підлітковий вік і рання юність (12–19); рання дорослість (20–25); дорослість (26–64); зрілість (від 65 років) [13, с. 346–386]. Г.С. Абрамова пропонує наступну періодизацію: дитячий вік (від 0 до 2 років); раннє дитинство (2–4 роки); середина дитинства (5–7 років); кінець дитинства (8–12); підлітковий вік (13–17); юнацтво (18–22); дорослішання (23–30); перехідний вік (30–35); зрілість (36–50); літній вік (51–65); старість (більше 65 років) [1, с. 373].

Слід зауважити, що психологи і психолінгвісти виокремлюють чотири підвиди віку: хронологічний, біологічний, соціальний і психологічний. Хронологічний, календарний або паспортний вік виражається кількістю тимчасових одиниць (днів, років, століть), що відокремлюють момент виникнення об'єкта до моменту його вимірювання і актуалізується в мові за допомогою числівника (*thirty years old*). Біологічний вік має характеристику віку життя [12] і в мові виражається одиницями, які

позначають той чи інший етап життєвого шляху людини (*childhood, middle age*), а також самої людини, що знаходиться на тій чи іншій сходинці вікового розвитку (*baby, child, adult*). Соціальний вік являє собою набір нормативно-рольових характеристик, які залежать від вікового поділу праці і соціальної структури суспільства (включає шкільний, робочий, дітородний, пенсійний, шлюбний вік, повноліття тощо) [3, с. 16]. Даний вік відбивається в мові за допомогою лексем типу *pupil, student, parent*, які на периферії свого значення мають сему віку. Під психологічним віком розуміється реалізованість психологічного часу, який усвідомлюється людиною в формі особливого переживання свого внутрішнього віку [6]. Часто відчуття психологічного віку може не збігатися з хронологічним віком індивіду: *He was feeling his old resilient self or almost so; Dermot came into the flat one afternoon a changed man. He looked his young boyish self* [5, с. 48–53].

В рамках соціологічних досліджень при виділенні вікових груп відзначається важлива роль біологічних факторів розвитку, але в той же час в роботах багатьох вчених підкреслюється безумовний вплив на індивідуальний розвиток людини соціальної структури суспільства, культури, що включає в себе мову і мовну картину світу (Ф. Арієс, В.І. Карасік, О.А. Леонтович, В. Фойт, Н.В. Шахматова).

Феномен віку неодноразово привертая увагу культурологів. За даними дослідників, вік – одне з ключових (поряд із статтю) культурологічних понять, що визначають місце людини в певній народній культурі [4, с. 405]. Вік ділить життєвий цикл на окремі стадії. Стрижневим є період найбільш повної реалізації життєвих сил – зрілість. Стадія дорослості, розквіту протиставляється, з одного боку, дитинству, а з іншого – старості. Вікові аспекти життя людини мають культурно-історичну детермінованість (процес формування фаз людського життя, що розгортається в історії – суть грамотного підходу до вікових груп життя). Вікові поняття (*дитинство, молодість* тощо) являють собою конкретно-історичну визначеність, що залежить від характеру і рівня розвитку всього суспільства [12, с. 14].

Базуючись на дослідженнях у галузі психології, соціології, культурології тощо, сучасна філологія теж включає до коло своїх наукових інтересів вивчення категорії віку людини. Лінгвістичній інтерпретації і аналізу піддається як уся категорія “вік” (О.В. Бахмет, Н.В. Крючкова, М.Г. Лебедько), так і окремі її аспекти (О.А. Погоряєва, К.В. Рахіліна, О.Є. Філімонова та ін.).

Сучасна лінгвістика останніх десятиліть вже проявила значний інтерес до вивчення семантики, структури, функціональних особливостей лексико-семантичної групи “вік людини” на матеріалі різних мов. Так, В.Д. Семиряк [10] у статті “Номінація дитини в українській мові” аналізує назви осіб дитячого віку в українській літературній та розмовній мові точки зору внутрішньої форми, наголошуючи на специфіці способу номінації дитини за віком. Робота О.В. Барабаш [2] присвячена аналізу лексем семантичного поля “фізично зрілий”. Досліджуючи іменники із семантикою збірної назви осіб, вчені

залучають до аналізу лексеми на позначення “віку людини” (Ю. Манохіна), мовні засоби на позначення конкретного віку людини, наприклад, дитини (М. Горяєв, Ю. Лотман, В. Махек), жінки (І. Голуб, В. Топоров, О. Трубачов, М. Фасмер, М. Шанський), чоловіка (Е. Бернекер, А. Бурячок). Дослідники розглядають також лексико-семантичні парадигми, асоціативні поля як способи репрезентації концептів “віку” (О.В. Александрова, А.Т. Ашхарова). Попередні спостереження над лексичними одиницями, що входять до складу цієї групи, свідчать про її надзвичайну розгалуженість, характерну взаємодію лінгвальних та екстралінгвальних чинників у формуванні окремих номінацій, експресивність їх семантики (О.М. Гурова).

У лінгвістиці існує досвід польових досліджень номінацій віку людини на матеріалі різних мов. Так, Г.А. Пуцягін [9] вперше досліджував імена віку як системну сутність, В.І. Матвеев [7] вибудував складне лексико-семантичне поле “вік людини” на матеріалі російської, української та англійської мов у вигляді системи мікрополів за такими періодами, як: вік немовляти, дитинство, юнацтво, молодість, зрілість, старість.

Для нашого дослідження, яке залучає до кола засобів позначення віку персонажа як вербальні, так і невербальні засоби вікової характеристики та поведінки, важливим є поняття **вікового символізму**, що трактується як система уявлень і образів, в яких культура осмислює життєвий шлях людини і вікову стратифікацію суспільства.

І.С. Кон вивчає віковий символізм не тільки через судо вікову семіотику, а й приєднує до неї соціальну та культурну ознаки. У такий спосіб віковий символізм охоплює такі критерії: (1) нормативні критерії віку – прийняту в суспільстві вікову термінологію, періодизацію життєвого циклу із зазначенням тривалості і завдань його основних етапів; (2) вікові стереотипи – риси і властивості, що приписані культурою особам певного віку; (3) символізації вікових процесів – уявлення про те, як протікають або повинні протікати зростання, розвиток і перехід людини з однієї стадії віку в іншу; (4) вікові обряди – ритуали, за допомогою яких культура структурує життєвий цикл і оформлює взаємини вікових верств і груп; (5) вікову субкультуру – специфічний набір ознак і цінностей, за якими представники даного вікового прошарку або групи усвідомлюють і стверджують себе як “ми”, відмінного від всіх інших вікових спільнот [6, с. 18].

Вікові стереотипи займають центральне місце серед критеріїв вікового символізму і розуміються як схеми або пізнавальні категорії, які люди використовують у процесах обробки соціальної інформації [14], щоб спростити їх, зробити інформацію більш зрозумілою, а поведінку партнера по спілкуванню – більш прогнозованою [15]. На думку Е.Л. Пергу, С.Т. Кулік і А.С. Вурхіс, це можливо завдяки тому, що стереотипи складаються з асоціацій між ознаками особистості і поведінки, і соціальними категоріями [16]. Процес формування вікових стереотипів протікає в контексті підвищення соціальної обізнаності, знань про свою та інші вікові

групи, які формуються в міру накопичення соціального досвіду.

Проілюструємо на матеріалі англомовного художнього дискурсу репрезентацію вікових стереотипів художніх персонажів *дитина, підліток, доросла людина, літня людина* за енергетичним, комунікативним та соціальним параметрами.

Найбільш поширені вікові стереотипи засвоюються людиною в дитинстві завдяки основним інститутам соціалізації: в родині, в дошкільному закладі і школі, а також через засоби масової інформації. Типову *дитину* описують за допомогою енергетичних і комунікативних характеристик, включаючи характеристики взаємодії дітей зі старшим поколінням. Дитина описується енергійною, активною, рухливою, гучною, веселою, життєрадісною, товариською, ласкавою і наївною істотою, яка потребує турботи і уваги з боку старших, відвідує дитячий садок, школу, більшу частину свого вільного часу проводить в ігровій формі сама або з друзями. Наприклад:

His mother and grandmother treated him like the little boy, like the child he had been two or three years before. They probably thought that as long as a boy was only up to their shoulders, he was still a little child [17, с. 158].

They were both quick, agile as monkeys, and yet their knees were always bruised... They were alert and tough and purposeful [17, с. 189].

Віковий стереотип *підлітка* включає в себе комунікативні характеристики, характеристики мотиваційної сфери, а також характеристики асоціальної активності. Образ типового підлітка вкрай суперечливий і включає в себе велику кількість негативно забарвлених характеристик. Не випадково тільки в даному стереотипному образі виділився кластер характеристик асоціальної активності. Це свідчить про те, що даний віковий етап, на відміну від інших, міцно асоціюється в повсякденній свідомості з кризовими проявами. Від підлітка очікують, що він буде самовпевненим, зухвалим, грубим і т.д. Підлітків вважають схильними до адиктивної поведінки: паління, вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів. Але з іншого боку, підлітка сприймають як веселого, товариського, активного індивіда, який відвідує заняття в школі та любить активно проводити час зі своїми однолітками. Наприклад:

"Speaking of boys, that fellow Hank is growing some, isn't he? Tall for his age. I forget how old he is." "Thirteen in the spring." [17, с. 172].

The boy still touched his heart. Halfway between manhood and childhood he was a man in his gray trousers and navy jacket and well-polished shoes, with a start of a dark brown on his upper lip; a child with the braces on his teeth and sweet candor of his smile [17, с. 240].

Віковий стереотип *дорослого* можна виділити за параметрами ділових, енергетичних і комунікативних характеристик. Домінуюче місце в структурі стереотипного образу дорослої людини займають його ділові якості: необхідність ходити на роботу,

відповідальність, серйозність, зайнятість. У структурі вікових стереотипів значущими виявляються і енергетичні характеристики, які дозволяють сприймати дорослих активними і цілеспрямованими людьми, здатними долати перешкоди і втому на шляху досягнення поставлених цілей. Дорослу людину сприймають як справедливу, товариську, цілеспрямовану, активну особистість. Наприклад:

We're still young, and there's so much in life we can do [17, с. 117].

Still in her forties, she looked younger, not because of any beauty, for she was large-boned, tall, and too plainly dressed, but rather because of the vigor and enthusiasm that brought a certain charm to her long face [17, с. 11].

Віковий стереотип *літня людина* описується за допомогою характеристик її актуального і минулого життєвого досвіду, комунікативних властивостей, а також особливостей світогляду. Стереотипний образ літньої людини характеризується вираженням негативним забарвленням. Літня людина часто сприймається як хвора, слабка, нудна, дратівлива, самотня, обтяжена матеріальними проблемами, втомлена, сварлива, але з іншого боку, вона – спокійна, зі стійкими ідеалами і стурбована своїм здоров'ям, має велике бажання бути потрібною, люди похилого віку легко знаходять спільну мову з іншими людьми, вони добрі і привітні, більшість старих людей відрізняється зрілістю, життєвим досвідом і мудрістю, добротою і щедрістю по відношенню до своїх дітей і онуків. Наприклад:

The tragedy of old age is not that one is old, but that one is young [18, с. 268].

Wicked people were always very old and very ugly [18, с. 272].

Вікові стереотипи амбівалентні за своїм змістом, і стереотипний образ представника будь-якої вікової групи включає в себе як позитивні так і негативні риси. Зміст вікових стереотипів трансформується протягом усього життя людини в міру зміни його вікових ідентифікацій [8]. Вікові стереотипи існують в просторі взаємодії людей імпліцитно, їх роль в регуляції взаємодії найчастіше не усвідомлюється. Тим не менше, вони беруть активну участь в процесах соціального пізнання, оцінювання, а також в регуляції поведінки не тільки суб'єкта, а й об'єкта стереотипізації, виступаючи соціально-психологічним ядром вікової дискримінації.

Висновки. Теоретичні засади лінгвістичного вивчення вербальних і невербальних засобів репрезентації категорії «вік людини» базуються на дослідженнях у галузі психології, соціології, культурології тощо, теоретичні і експериментальні результати яких знаходять верифікацію на матеріалах художнього дискурсу через вивчення, наприклад, номінацій вікового стереотипу персонажа, що сприяє подальшій розробці теоретичних питань дискурс-аналізу, прагмалінгвістики та невербалістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. – М., 1999. – С. 373–661.
2. Барабаш О.В. Лексико-семантичне поле «фізично зрілий» як компонент мовного образу парубка // Вісник Львівсь-

- кого національного університету імені Івана Франка. – Вип. 34. – 2004. – С. 286–288.
3. Бочаров В.В. Антропология возраста. – СПб., 2001. – 196 с.
 4. Кабакова Г.И. Возраст // Славянские древности: этнолингвистический словарь в 5 т. Под ред. Н.И. Толстого. – Т.1. А–Г. – М., 1995. – С. 405–407.
 5. Ковалева Л.М., Александрова Л.Г. Роль SELF в концептуализации языка // Когнитивный анализ слова. – Иркутск: Изд-во ИГЭА, 2000. – С. 104–120.
 6. Кон И.С. Этнография детства. Историкографический очерк // Этнография детства. Традиционные формы воспитания детей и подростков у народов Восточной и Юго-Восточной Азии. – М., 1983. – С. 9–50.
 7. Матвеев В.И. Структура семантического поля возраста человека (на материале русского, украинского и английского языков): дис. ... кандидата филол. наук: спец. 10.02.19 / Владимир Иванович Матвеев. – Киев, 1984. – 276 с.
 8. Микляева А.В. Возрастная дискриминация как социально-психологический феномен. Монография / Анастасия Владимировна Микляева. – СПб.: Речь, 2009. – 163 с.
 9. Путягин Г.А. О принципах организации групп в лексической системе (на материале имен существительных, называющих человека по возрасту, росту, степени физической силы и степени физической красоты): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук / Г.А. Путягин. – Воронеж, 1975.
 10. Семиряк В.Д. Номінація дитини в українській мові // Вісник Запорізького державного університету. – 2002. – Філологічні науки. – № 3.
 11. Серякова И.И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках: [монография] / Ирина Ивановна Серякова. – К.: Изд. центр КНЛУ, 2012. – 280 с.
 12. Толстых А.В. Возрасты жизни. – М.: Молодая гвардия, 1988. – 221 с.
 13. Эриксон Э. Детство и общество. – СПб., 1996. – С. 346–386.
 14. Cantor N., Mischel W. Prototypicality and personality: Effects on free recall and personality impressions // Journal of Research in Personality. – 1979. – Vol. 12. – P. 4–52.
 15. Feldman J. M. Beyond attribution theory: Cognitive processes in performance appraisal // Journal of Applied Psychology. – 1981. – Vol. 66. – P. 127–148.
 16. Perry E. L., Kulik C. T., Bourhis A.C. Moderating Effects of Personal and Contextual Factors in Age Discrimination // Journal of Applied Psychology. – 1996. – Vol. 81. – No. 6. – P. 628–647.
 17. Jong E. Tapestry / Erica Jong. – New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, 1989. – 554 p.
 18. Wilde O. The Picture of Dorian Gray / Oscar Wilde. – London: Penguin Books Ltd., 2005. – 280 p.

REFERENCES

1. Abramova G.S. Developmental psychology / Abramova Galina. – М., 1999. – P. 373–661.
2. Varabash O.V. Lexico-semantic field "physically mature" as a component of the linguistic image of a young man // Bulletin of Lviv national University named after Ivan Franko. – Vol. 34. – 2004. – P. 286–288.
3. Bocharov V.V. The Anthropology of age. – SPb., 2001. – 196 p.
4. Kabakova G.I. Age // Slavonic antiquities: ethno-linguistic dictionary in 5 volumes, ed. N.I. Tolstoy. – Vol. 1. A–G. – М., 1995. – P. 405–407.
5. Kovaleva L.M., Alexandrova L.G. The role of SELF in the conceptualization of language // Cognitive analysis of the word. – Irkutsk: Publishing house of ISEA, 2000. – P. 104–120.
6. Kon I.S. Ethnography of childhood. Historiographical essay // Ethnography of childhood. Traditional forms of upbringing of children and teenagers of the peoples of East and South-East Asia. – М., 1983. – P. 9–50.
7. Matveev V.I. The Structure of the semantic field of a person's age (in the Russian, Ukrainian and English languages): dis. ... candidate of philol. sciences: spets. 10.02.19 / Vladimir Ivanovich Matveev. – Киев, 1984. – 276 p.
8. Miklyaeva A.V. Age discrimination as a socio-psychological phenomenon. Monograph / Anastasiia Vladimirovna Miklyaeva. – SPb.: Speech, 2009. – 163 p.
9. Putyagin G.A. The principles of organization of groups in the lexical system (based on the nouns that name a person by age, height, degree of physical strength and degree of physical beauty): abstract of dis. on competition of candidate of philol. sciences / G. A. Putyagin. – Voronezh, 1975.
10. Semyryak V.D. Nomination of the child in the Ukrainian language // Bulletin of Zaporizhzhya state University. – 2002. – Philological Sciences. – No. 3.
11. Seryakova I.I. Non-verbal sign of communication in the English discursive practices: [monograph] / Irina Ivanovna Seryakova. – К.: Ed. centre of Kyiv national linguistic University, 2012. – 280 p.
12. Tolstykh A.V. The Ages of life. – М.: Molodaya gvardiya, 1988. – P. 221.
13. Erikson E. Childhood and society. – SPb., 1996. – P. 346–386.

Theoretical bases of linguistic study of the category of “person’s age”

A. B. Pozhar

Annotation. The article deals with theoretical basis of study of verbal and non-verbal signs of person's age in English literary discourse. The phenomenon of age symbolism is illustrated on the examples of nominations of different age stereotypes of characters.

Keywords: the category of “person’s age”, age symbolism, age stereotypes.

Теоретические основы лингвистического изучения категории “возраст человека”

А. Б. Пожар

Аннотация. В статье рассматривается теоретическое обоснование исследования вербальных и невербальных средств обозначения возраста человека в англоязычном художественном дискурсе. Явление возрастного символизма проиллюстрировано на примерах номинаций различных возрастных стереотипов персонажей.

Ключевые слова: категория “возраст человека”, возрастной символизм, возрастные стереотипы.

Дидактична сутність інтенсивного навчання усного професійного мовлення студентів факультету хореографічної освіти

О. В. Прохорова

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені Костянтина Дмитровича Ушинського»
Одеса, Україна.

Paper received 20.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Анотація. Статтю присвячено використанню інтенсивного навчання з метою формування навичок культури мовлення у студентів факультету хореографічної освіти на заняттях з усної практики. Виходячи з загальних положень дидактики, мовознавства і психології розроблені основні принципи методики інтенсивного навчання мови.

Ключові слова: компетенція, комунікативна вправа, культура мовлення, методика навчання, навички, усне мовлення.

Актуальність теми зумовлена тим, що підвищення культури мовлення студентів факультету хореографічної освіти забезпечить їх гармонійне входження в систему загальнодержавних і міжособистісних стосунків та досягнення успіху. Досконало володіючи мовою і технікою усного професійного мовлення, фахівець може ефективно формувати й розвивати відповідні взаємовідносини з довіллям, впливати на соціальне оточення. А маючи на увазі багатоплановість людської особистості взагалі й складність освітньо-виховного процесу зокрема, можна передбачити,

Аналізуючи сучасну теорію і практику мовленнєвої підготовки майбутніх хореографів, можна стверджувати, що в них ще недостатньо вивчено і розроблено теоретичні засади формування у студентів мовленнєвої компетентності. Існує нагальна потреба опрацювання і поширення результатів відповідних досліджень та досвіду з цього напрямку в університетській освіті, об'єктивної оцінки запропонованих технологій навчання й вивчення можливих шляхів удосконалення якості професійної мовленнєвої підготовки випускників вищої школи. Закономірно, що в цій ситуації необхідним є пошук нових рішень в царині професійної мовленнєвої культури майбутнього хореографа, вдосконалення механізмів, які регулюють якість його мовленнєвої діяльності.

Показником мовного розвитку особистості є комунікативність, тобто здатність спілкуватися, що зумовлює активне використання засобів мовлення, вміння сприймати та відтворювати зміст чужого висловлювання і продукувати власне, тобто вміння осмислено сприймати й продукувати усні й письмові тексти. Базою мовного розвитку є формування мовленнєвої компетенції студентів факультету хореографічної освіти [2].

Проблема навчання студентів усному мовленню є однією з основних цілей, яка є найбільш складною у викладанні мов. У психолого-педагогічній літературі велика увага приділяється місцеві спількуванню педагога і студента як найважливішому чиннику навчання. Вважається, що процес спілкування є формою комунікативної взаємодії осіб, які здійснюють різні види діяльності. Розглядаючи навчання як взаємодію викладача і студента, дослідники підкреслюють, що воно ґрунтується на соціально-психологічних принципах, які визначаються єдністю соціальних, міжособистісних відносин, контактів і взаємодій. Найпоширенішою формою навчального процесу є вербальне (мовне) спілкування, яке широко використовується в діяльності викладача і студента. Воно є вищою фор-

мою узагальненого віддзеркалення дійсності, універсальним засобом взаємодії між людьми.

Слід зазначити, що в сучасній педагогічній літературі підкреслюється рівність суб'єктів спілкування, викладач і студент розглядаються як суб'єкти навчального процесу. Таким чином, активній ролі студента, цілеспрямованості його діяльності, що визначає успіх навчання, приділяється важливе значення.

Необхідно відзначити, що існує два принципово різні підходи до проблеми вдосконалення навчального процесу. При першому підході (комунікативно-когнітивному) оптимізація засвоєння матеріалу досягається за рахунок удосконалення його змісту, ретельного відбору одиниць навчання й оптимальної організації навчального процесу. Це передбачає свідоме засвоєння студентами мовної інформації і подальше її використання в комунікативно значущих ситуаціях. При другому підході головний акцент робиться на стимулюванні пізнавальної діяльності студентів за рахунок керування сприйняттям, мотивацією, а свідомо-логічне засвоєння інформації відбувається лише на певному етапі. Головними прийомами другого підходу (інтенсивного) є сугестивне та інформаційне стимулювання, активізація психічної діяльності, інтенсифікація навчального процесу [1].

Ми не намагаємось кардинально протиставити ці підходи один одному, бо згодні з думкою, що успіхів досягають ті методисти, які не перебільшують значення тих чи інших методичних принципів, а визнають принципове значення мовознавства та теорії засвоєння як наукового підґрунтя навчання мов, тобто системно поєднують вищевказані підходи.

Тому ми вважаємо за можливе поставити питання про можливість використання інтенсивних методів у навчанні професійному мовленню студентів факультету хореографічної освіти. З нашої точки зору існують певні чинники, що дозволяють використовувати ідеї та прийоми інтенсивних методів саме в нашій цільовій аудиторії. Це дозволить максимально наблизити навчальний процес до умов реального навчально-професійного спілкування.

Мовленнєва діяльність, як кожна діяльність, повинна керуватися комунікативно-пізнавальними потребами того, хто вивчає мову. Такі потреби входять до складу загальної системи його мотивацій. У зв'язку з цим виникає педагогічна та психологічна проблема створення, формування та відповідно, засвоєння засобами мови професійно значущої інформації [2]. Таким чином, практичні цілі, що ставлять перед собою студенти, відображають їхні індивіду-

альні потреби, які, у свою чергу, визначаються запитами сучасного суспільства [2].

Таким чином, наявність мотивації в оволодінні вміннями спілкування є передумовою методичних пошуків у напрямку використання прийомів інтенсивних методів у нефілологічній аудиторії.

Вважаємо за необхідне навести деякі уточнення щодо термінологічних одиниць, необхідних для нашого дослідження. Необхідно по-перше окреслити поле використання терміну “інтенсивні методи”. Його існування передбачає, що є й методи “неінтенсивні”, відповідно, існує небезпека змішування термінів “інтенсивний” та “ефективний”. Тому відзначимо, що розділяємо думку О.О.Леонтьєва про те, що слід говорити про два аспекти цього поняття – психологічний і методичний [5].

Збіг значень ефективності та інтенсивності існує лише у психологічному аспекті. Маючи можливість викладати мову інтенсивно, немає сенсу робити це екстенсивно. При такому протиставленні в семантиці слова “інтенсивний” наявна позитивна оцінка. Але в методичному аспекті інтенсивність має таке ж значення, як і традиційне, не інтенсивне навчання. Перевага надається тим чи іншим методом залежно від умов та завдань навчання. Крім того, теоретичний і практичний інтерес становить визначення доцільності й ефективності як окремих інтенсивних методів, так і поєднання різних методів навчання.

Завершуючи термінологічні уточнення, згадаємо ще один термін, що має відношення як до інтенсивних, так і до традиційних методів. Мова йде про інтенсифікацію навчання. Інтенсифікацію визначають як виконання більшого об’єму навчальної діяльності за певний час [1, 2], засвоєння максимальної кількості навчальної інформації на максимально якісному рівні з найменшими витратами енергії та в мінімальні терміни [7]. Таким чином, інтенсифікація – діяльність, що спрямована на підвищення рівня інтенсивності. Інтенсифікувати навчальний процес означає збільшити кількість засвоюваного матеріалу, забезпечити якість засвоєння, досягти високого рівня науковості, максимальної ефективності навчання.

В методиці інтенсивне навчання сформувалось як специфічна система, яка за певними параметрами відрізняється від традиційних методів викладання іноземних мов. Під інтенсивним навчанням іноземної (і нерідної) мови розуміють навчання, спрямоване здебільшого на оволодіння усним мовленням та аудіюванням. Інтенсивне навчання спирається на резерви особистості, які зазвичай не використовуються в навчальному процесі.

Важливою характеристикою інтенсивних методів є стислі терміни навчання та велика щоденна концентрація навчальних годин. Проблема інтенсивного навчання присвячено роботи Г.О.Китайгородської, А.О. Акішиної, Л.Ш. Гегечкорі, О.О. Леонтьєва, Г. Лозанова, В.В.Петрусинського тощо.

У групі інтенсивних методів виокремлюють: сугестопедичний метод навчання (Г. Лозанов), метод активізації резервних можливостей особистості (Г.О. Китайгородська), емоційно-смісловий метод (І.Ю. Шехтер), інтенсивний метод навчання усного мовлення (Л.Ш. Гегечкорі), сугестокібернетичний інтегральний метод прискореного навчання дорослих (В.В. Петру-

синський), прискорений курс навчання розмовного мовлення методом занурення (А.С. Плєсневич), курс російської мовленнєвої поведінки (А.О. Акішина), ритмопедія (Г.М. Бурденюк), гіпнопедія (А.М. Свядош).

У сугестопедичному методі засоби впливу, що дозволяють створити сугестивну спрямованість, кваліфікують таким чином: 1) складні засоби впливу (авторитет, інфантилізація), 2) елементарні засоби впливу (концертна псевдопасивність, двоплановість, інтонація, ритм).

Дидактичні ігри, запропоновані Г. Лозановим, дозволяють зняти гальмування та невпевненість, що виникають у дорослих, коли вони намагаються розмовляти іноземною мовою. При використанні такого прийому роботи як концертний сеанс виникає ефект псевдопасивності, коли можна спостерігати парадоксальне, на перший погляд, явище: надзасвоєння та надрезультативність навчального процесу при ефекті не втоми, а відпочинку. Псевдопасивність пов’язана з авторитетом та інфантилізацією, ці засоби слугують підґрунтям для виникнення позитивного психологічного ефекту.

Важливою умовою створення сугестивного середовища є чинник двоплановості, що містить систему елементів мистецтва: музичне супроводження, інтонаційне оформлення тексту, артистизм викладача, ритм, ігрова атмосфера. Вищевказане дозволяють реалізувати головні принципи сугестопедії: радість і ненапруженість; єдність усвідомлюваного – неусвідомлюваного; сугестивний взаємозв’язок між викладачем та студентом (авторитет – інфантилізація). У традиційному навчальному процесі можуть бути використані, наприклад, стимулюючі етюди, що мають ситуативний, мотивуючий, ігровий характер. Вважаємо, що спрямованість таких етюдів має бути професійною (за спеціальністю студента).

Цінними характеристиками сугестопедичного методу є також активізація студентів, мобілізація прихованих резервів особистості, переведення навчання в особистісну площину.

Однак використання методу потребує спеціально обладнаних приміщень і серйозної перепідготовки викладачів. Крім того, метод не приділяє достатньо уваги навчанням таких видів мовленнєвої діяльності як читання та письмо.

Метод активізації резервних можливостей особистості Г.О. Китайгородської [4] розроблено на основі концепції Г. Лозанова. Крім оволодіння комплексом мовленнєвих умінь цей метод передбачає засвоєння мовного матеріалу, що є основою формування таких умінь. Головними положеннями методу є створення відповідних відносин у колективі, організація керівного мовленнєвого спілкування, розкриття творчих резервів особистості, що реалізуються у формі гри.

Головні принципи методу:

- 1) двоплановість навчального процесу (спілкування – не тільки мета навчання, а й засіб);
- 2) поетапно-концентрична організація навчання;
- 3) глобальне використання всіх засобів впливу на психіку учня;
- 4) усне випередження;
- 5) індивідуальне навчання через групове;

б) взаємодія рольових та особистісних елементів навчання.

Метод активізації резервних можливостей особистості за короткі терміни забезпечує оволодіння мовою як засобом спілкування в межах тем і ситуацій, що мають практичний інтерес для учнів. Це забезпечує мотивацію навчання.

Позитивним є прагнення до диференціації цілей навчання для формування вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності, а не тільки усного спілкування. Близькість принципів методу до сучасного розуміння комунікативної спрямованості навчання робить їх актуальними для використання у роботі зі студентами немовних спеціальностей.

Емоційно-смісловий метод І.Ю. Шехтера в якості основного шляху оволодіння уміннями мовленнєвого спілкування розглядає опору на смислотворення, що виникає в умовах рольової гри. Принципи методу реалізуються через систему комунікативних завдань. На базі методу розробляються курси навчання російської мови фахівців [3].

Позитивною рисою методу є орієнтація на професійне спілкування. Крім того, розвиток мовлення передбачається з опорою на навчальні тексти, вивчаються граматики, основи перекладу, розвиваються навички писемного мовлення. Метод базується на вивченні комунікативних потреб учнів, що є обов'язковою умовою успішного навчання іноземної мови фахівців нефілологічного профілю [4]. Цінним методичним прийомом є включення до навчального процесу міжциклових етапів навчання мовних засобів, що є базою для формування комунікативних умінь.

Сугестокібернетичний інтегральний метод В.В. Петрусинського базується на керуванні навчальною діяльністю за допомогою технічних засобів. Курс призначений для початкового етапу навчання і дозволяє за обмежений час давати значну кількість навчального матеріалу, автоматизувати лексику та граматичні моделі. Завдяки відсутності викладача курс може використовуватись дистанційно, відповідно до індивідуальних потреб студентів, що робить його актуальним у сучасних умовах. Викладач має лише підготувати навчальні та контрольні матеріали.

Спробуємо виділити спільні риси інтенсивних методів, які можуть бути релевантними для нашої цільової аудиторії – студентів факультету хореографічної освіти. Такі риси: максимальна активізація студентів у ході заняття, мобілізація прихованих психологічних резервів, що сприяє збільшенню об'єму засвоєного матеріалу, використання всіх засобів впливу на особистість. Від традиційного навчання інтенсивне відрізняється насамперед підвищеною увагою до різноманітних форм педагогічного спілкування, створенням сприятливого психологічного клімату в групі, формуванням адекватної навчальної мотивації, зняттям психологічних бар'єрів при засвоєнні мовного матеріалу та мовленнєвому спілкуванні.

Змістом навчання є оволодіння комплексом навичок і вмінь, що необхідні для здійснення діяльності в конкретній професійній галузі, що знаходить відображення у відборі лексико-граматичного матеріалу, ситуацій і тем спілкування, що спрямовані не на набуття знань про мову, а на формування мовлен-

нєвих умінь. Основним видом вправ є мовленнєві. Крім того, система занять містить особливі вправи – стимулюючі етюди.

Виконання таких вправ передбачає активні мовленнєві дії студентів відповідно до заданої ролі. Ігровий характер етюдів створює в групі невимушену атмосферу, відносини довіри між викладачем і студентами. Розробка системи етюдів є значним досягненням методів інтенсивного навчання [5].

Виходячи з загальних положень дидактики, мовознавства і психології розроблені основні принципи методики інтенсивного навчання усного професійного мовлення студентів факультету хореографічної освіти.

1. Принцип комунікативної спрямованості. Вся система роботи викладача повинна створювати у студентів вмотивовані потреби в усно-мовленнєвій діяльності. Мовний матеріал, який відбирається для занять, повинен бути максимально наближеним до реального життя, природних потреб мовного спілкування.

2. Урахування диференційованого усного мовлення. Цей принцип передбачає диференціацію мовного матеріалу з урахуванням основних форм усного мовлення. Іншими словами, необхідний системний підхід до практичного засвоєння основних форм усного мовлення.

3. Моделювання типових комунікативних ситуацій. Найважливішим чинником усного спілкування є комунікативна ситуація. Чим ширше і різноманітніше представлені типові комунікативні ситуації, тим значніше потенційні можливості для оволодіння навичками усного мовлення.

4. Інтенсивна мовна практика. Процес навчання іноземній мові повинен бути безперервним з тим, щоб навички усного мовлення в результаті багаторазових повторень набували автоматичного характеру. Студенти повинні оволодіти основним корпусом лексики і синтаксичних конструкцій для того, щоб цілком вільно виражати свої думки.

5. Поетапність формування мовленнєвих умінь. На кожному етапі навчання розв'язується одна конкретна задача, розвивається лише одна сторона мовленнєвого уміння. В результаті мовленнєвої практики засвоюється система умінь, що дозволяє студентам наблизитися до вільного володіння мовою.

6. Адекватність вправ характеру сформованої дії. Адекватність вправ характеру сформованої дії означає, що вправа, яка використовується в навчальному процесі повинна максимально відповідати вирішенню поставленої викладачем задачі. Іншими словами, навчальні дії повинні максимально відповідати реальним комунікативним діям.

Висновки. Підсумовуючи роздуми про ефективність інтенсивних методів, варто відзначити, що їх використання дозволяє формувати й активізувати мовленнєві вміння за короткий термін у межах певного набору тем і ситуацій, що відбираються відповідно до комунікативних потреб студентів. Це забезпечує високу мотивацію навчання. Позитивно впливає на засвоєння матеріалу організаційна система занять: розподілення студентів за ролями, стимулюючі етюди, проблемний характер занять, використання

музичного фону. Все це не викликає дискомфорту, студенти відчують задоволення від занять.

Найбільш ефективним є використання інтенсивних методів у невеликих групах за наявності відповідної кваліфікації викладача. Нами розглянуто психологічний та методичний аспекти проблеми використання інтенсивних методів. Але існує ще один аспект, властивий будь-якому навчанню мови, – лінгвістичний.

Підґрунтям інтенсивних методів, як і будь-якого методу викладання мов, є певна лінгвістична концепція: лінгвістика тісно пов'язана з методикою, і цей зв'язок визначається єдністю двох сторін навчального процесу – чого навчати і як навчати [4].

Як бачимо, відбір одиниць навчання безпосередньо пов'язаний із потребами студентів, ситуаціями їх

майбутньої мовленнєвої діяльності. Це означає, що профіль навчання і спеціальність студентів мають першочергове значення для побудови навчального курсу. Програма розвитку мовленнєвих умінь для студентів того чи іншого навчального закладу має бути чітко окреслена відповідно до умов навчання. Список ситуацій повинен доповнюватись переліком підтем, ключових слів до конкретних мовленнєвих актів. Програма повинна мати вид матриці, що відображає весь ситуативно-тематичний та структурно-логічний зміст курсу іноземної мови. Саме ці характеристики інтенсивних методів дозволяють використовувати їх у навчанні студентів немовних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема // Дивослово. – 2006. – № 5. – С. 2-5
- [2] Штепа О.Г. Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога. – К., 1998. – 32 с.
- [3] Акишина А. А. Мотивация как основа интенсивного курса обучения / А. А. Акишина // Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы: материалы V конгресса МАПРЯЛ: Докл. сов. делегации. – М., 1982. – С. 20-24.
- [4] Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : изд-во МГУ, 1986. – 176 с.
- [5] Леонтьев А. А. Принцип коммуникативности и психологические основы интенсификации обучения иностранным языкам / А. А. Леонтьев // Язык и культура в филологическом вузе. – М., 2006. – С. 145-155.
- [6] Митрофанова О. Д. Нефилологическая аудитория как субъект учебного процесса и объект лингводидактического воздействия / О. Д. Митрофанова // От слова к делу. Сб. докл. / X Конгресс МАПРЯЛ (Санкт-Петербург – 2003). – М. : Гос. ИРЯ им. А. С. Пушкина, 2003. – С. 203-212.
- [7] Щукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам: учеб. пособие / А. Н. Щукин. – 2-е изд. – М. : Филоматис, 2010. – 186 с.

REFERENCES

- [1] Donchenko T. MovlennEviy rozvitok yak naukovometodichna problema // Divoslovo. – 2006. – № 5. – С. 2-5
- [2] Shtepa O.G. RolovI IgrI v sistemI formuvannya profeslynoYi movlennEvoYi maysternostI pedagoga. – K., 1998. – 32 s.
- [3] Akishina A. A. Motivatsiya kak osnova intensivnogo kursa obucheniya / A. A. Akishina // Sovremennoe sostoyanie i osnovnyie problemyi izucheniya i prepodavaniya russkogo yazyka i literatury : materialy V kongressa MAPRYaL: Dokl. sov. delegatsii. – M., 1982. – S. 20-24.
- [4] Kitaygorodskaya G. A. Metodicheskie osnovy intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam / G. A. Kitaygorodskaya. – M. : izd-vo MGU, 1986. – 176 s.
- [5] Leontev A. A. Printsip kommunikativnosti i psihologicheskie osnovy intensifikatsii obucheniya inostrannym yazykam / A. A. Leontev // Yazyk i kultura v filologicheskom vuze. – M., 2006. – S. 145-155.
- [6] Mitrofanova O. D. Nefilologicheskaya auditoriya kak sub'ekt uchebnogo protessa i ob'ekt lingvodidakticheskogo vozdeystviya / O. D. Mitrofanova // Ot slova k delu. Sb. dokl. / H Kongress MAPRYaL (Sankt-Peterburg – 2003). – M. : Gos. IRYa im. A. S. Pushkina, 2003. – S. 203-212.
- [7] Schukin A. N. Sovremennyye intensivnyie metodyi i tehnologii obucheniya inostrannym yazykam: ucheb. posobie / A. N. Schukin. – 2-e izd. – M. : Filomatis, 2010. – 186 s.

Didactic essence intensive training in oral professional speech of students of the faculty of choreographic education

E. V. Prokhorova

Abstract. The article is devoted to the use of intensive training with the aim of developing skills of speech culture of students of the faculty of choreographic education in the classroom for oral practice. Based on the General provisions of didactics, linguistics and psychology developed the basic principles of intensive methods of language teaching.

Keywords: competence, communicative activity, speech culture, methodology of teaching, skills, speaking.

Дидактическая сущность интенсивного обучения устной профессиональной речи студентов факультета хореографического образования

Е- В. Прохорова

Аннотация. Статья посвящена использованию интенсивного обучения с целью формирования навыков культуры речи у студентов факультета хореографического образования на занятиях по устной практике. Исходя из общих положений дидактики, языкознания и психологии разработаны основные принципы методики интенсивного обучения языку.

Ключевые слова: компетенция, коммуникативные упражнения, культура речи, методика обучения, навыки, устная речь.

Формування позитивного іміджу ООН в англомовному медіа-дискурсі: тактичний аспект

А. В. Шугасв

Житомирський державний університет ім. І. Франка
Corresponding author. E-mail: Shugaevandriy@rambler.ru

Paper received 20.03.17; Accepted for publication 28.03.17.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню дискурсивних тактик екземпліфікації, прохання. Визначено їх роль у конструюванні позитивного іміджу міжнародної організації ООН у новинних статтях. З'ясовано специфіку використання вербальних засобів у межах кожної тактики. Виявлено взаємозв'язок тактик екземпліфікації, прохання зі стратегією самопрезентації. Окреслено перспективи подальших розвідок відповідно до галузевої спрямованості.

Ключові слова: екземпліфікація, прохання, імідж, тактика, самопрезентація.

Серед основних векторів функціонування міжнародної організації ООН є вибудовування ефективної комунікації з цільовою аудиторією. У результаті такої комунікації формується позитивний імідж і сприятливі умови для роботи і досягнення цілей інституції. Лінгвістичне дослідження особливостей конструювання іміджу має практичну цінність, оскільки сприяє ефективній PR-комунікації. Створення іміджу в медіа-дискурсі є невід'ємною частиною існування будь-якої організації. Незалежно від її спеціалізації, вона повинна мати чіткий імідж для спілкування з читачами і широкою аудиторією. Без сформованого іміджу суб'єкт не в змозі буде пояснити, що представляє собою інституція, її діяльнісні мотиви і прагнення. Імідж ООН належить до корпоративного типу іміджу, штучно створюваного вербальними, візуальними, аудіовізуальними засобами в результаті діяльності іміджмейкерів та орієнтованого на масову аудиторію зацікавлених осіб. Цей тип іміджу розглядається як будь-яка особлива думка індивіда відносно організації: позитивна чи негативна.

Новини є інструментом передачі інформації навколишньої дійсності, де інформація виступає свідомим, осмисленим відображенням у формі понять і суджень мозком людини тих чи інших закономірностей зовнішнього світу [2, с. 28], впорядкованим відображенням реальних об'єктів, які існують незалежно від волі і свідомості людини [1, с. 16]. Автор новин не тільки відбирає факти для висвітлення певних подій, але й дає їм оцінку, яка є запорукою формування позитивного іміджу ООН. Це наводить на думку, що медіа-дискурс як комунікативно-інформаційне середовище обов'язково передбачає оціночну інтенцію і зображення основних конститутивних ознак адресанта й адресата повідомлення.

Засобами формування позитивного іміджу ООН у медіа-дискурсі є дискурсивні стратегії і тактики, зокрема стратегія самопрезентації і тактики екземпліфікації, прохання. Тактика екземпліфікації націлена на висвітлення критичного становища країн і негативних чинників, які впливають на суб'єкт. У такий спосіб, міжнародна організація інформує світове співтовариство про кризову ситуацію на певній території. Вищезначена тактика охоплює сфери відповідальності ООН. Крім того, екземпліфікація зумовлює залучення інституції до процесу виходу з кризового становища.

Переважаюча кількість криз пов'язана з виникненням воєнного конфлікту на території держави:

"The situation in eastern Ukraine is actually quite serious, you will be aware that between 21 January and 3 February the fighting intensity increased," said Neal Walker UN Resident Coordinator and Humanitarian Coordinator in Ukraine [3].

За допомогою оціночного прикметника *serious* Координатор ООН з гуманітарних питань в Україні надає характеристику ситуації, моніторинг якої здійснюється

представниками ООН. Прикметник обслуговує пізнавальну та квалітативно-оціночну сферу адресанта, формуючи комунікативну перспективу повідомлення. У предикативній позиції *serious* виконує функцію повідомлення і надає інформації об'єктивності. Інтенсифікатор *quite* позначає високу ступінь ознаки, тобто серйозний кризовий стан на сході України.

Специфікуючи кризову галузь, адресант використовує ад'єктив, який містить сему високого ступеня якості:

Mr. Walker also mentioned that the humanitarian situation is quite critical [3].

Функціональний інтенсифікатор *quite* посилює значення прикметника *critical*, зображуючи надзвичайно критичну ситуацію у гуманітарній сфері регіону. Надаючи таку характеристику подіям в Україні, Координатор ООН з гуманітарних питань привертає увагу цільової аудиторії до проблеми та негайної її вирішення. Прикметник *critical* виражає негативне судження про стан галузі, якій надає оцінку.

У новинних статтях спостерігається уточнення напрямів гуманітарної діяльності, де існує криза:

The health situation in eastern Aleppo is "dire," he said, and the capacity to treat emergency cases is minimal after repeated strikes on hospitals [3].

Описуючи становище галузі охорони здоров'я на території міста Алеппо, адресант використовує прикметник *dire* для емпатизації повідомлюваної інформації. Ад'єктив передає значення надзвичайної серйозності та нагальності проблеми.

Відділ ООН з гуманітарних питань надає наступну характеристику ситуації недоїдання у Сомалі:

A stark warning issued by the UN's humanitarian office, Ocha, said the malnutrition situation is "alarming" [3].

Засуха у східноафриканській країні призвела до недостатньої кількості виробництва продуктів харчування для задоволення потреб людей. Гуманітарний відділ ООН оцінює події за допомогою градуйованого прикметника *alarming*, який має значення високого ступеня стривоженості кризовим станом у Сомалі.

Міжнародна організація активно проводить роботу в усіх куточках світу, зокрема в Африці, куди країни постійно організовують операції з надання негайної допомоги:

"Without our increased support, affected communities will face a life of hunger, disease, gender-based violence and continued displacement," said the UN Emergency Relief Coordinator and Under-Secretary-General for Humanitarian Affairs, Stephen O'Brien [3].

Координатор надзвичайної допомоги Організації Об'єднаних Націй і заступник Генерального секретаря з гуманітарних питань Стівен О'Брайан спрогнозував наслідки для населення у разі ненадання розширеної підтримки в районі озера Чад. Іменники з негативною

конотацією *disease, violence, displacement* апелюють до трагізму та безвихідного становища, в якому опиняються місцеві жителі. Послідовність зазначених лексичних одиниць розкриває асоціативність і логічність представлення інформації адресантом. Таким чином, досягається інтенціональність повідомлення.

Окремою темою для висвітлення у новинних статтях є привертання уваги до дітей та жінок, які знаходяться під загрозою небезпечних факторів у зонах ризику:

"Refugee and migrant children and women are routinely suffering sexual violence, exploitation, abuse and detention along the Central Mediterranean migration route from North Africa to Italy," UNICEF warned in a new report [3].

Дитячий фонд ООН не лишається осторонь вирішення проблем, пов'язаних з дотриманням прав дітей і їх матерів, співпрацюючи з урядовими структурами та громадянським суспільством. Як єдиний орган, ЮНІСЕФ здійснює моніторингову діяльність у різних частинах земної кулі, зокрема в Африці та Центральному Середземномор'ї. Використовуючи іменники з негативною конотацією (*violence, exploitation, abuse, detention*), адресант виконує функцію агітування з метою якнайшвидшої ліквідації проблеми порушення прав дітей та їх матерів.

На порядку денному міжнародної інституції стоїть питання боротьби з рабством у всіх його проявах:

"These forms of slavery are both a cause and consequence of poverty, social exclusion, internal and external displacement of communities, as well as crime," Ms. Bhoolal said [3].

У вищенаведеному прикладі простежується розуміння адресантом джерела виникнення проблеми (*slavery*), що підтверджується наступними номінаціями: *poverty, social exclusion, displacement of communities*. Без ліквідування причини, сталого успіху досягнути неможливо. Усвідомлення цієї думки сприяє правильному розумінню шляхів подолання рабства для міжнародного співтовариства.

Соціальна спрямованість міжнародної організації ООН підтверджується моніторинговими місіями її підрозділів:

According to the UN Office for Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) in the country, food and fuel supplies are dwindling, markets and shops have closed, running water is scarce and electricity in many neighborhoods is either intermittent or cut off [3].

Прийменник *according to* надає авторитетності Управлінню ООН з координації гуманітарних питань. Головні потреби людини повинні бути задоволені незалежно від терористичної загрози на півночі Іраку, що зумовлено орієнтацією інституції на забезпечення базових засобів до існування для громадян і відновлення інфраструктури у зоні конфлікту: *food, fuel, water, electricity*. Соціальний вектор роботи міжнародної інституції залишається основним під час виконання її функціональних завдань.

За допомогою тактики екземпліфікації відправник повідомлення характеризує кризовий стан у певній країні, використовуючи оціночні прикметники з негативною конотацією: *serious, critical, dire, alarming*. У межах тактики спостерігається акцентуація іменників, які становлять джерело небезпеки (*hunger, disease, violence, displacement, exploitation, abuse, detention, poverty, slavery*) і позначають базові потреби людини для підтримання її життєдіяльності (*food, fuel, water, electricity*). Вплив небезпечного фактору на суб'єкт зумовлює залучення міжнародної організації ООН та її підрозділів до розв'язання проблем на шляху станов-

лення стійкого успіху в галузі, яка потребує спільної допомоги всіх народів і держав.

Тактика прохання належить до розрядку спонукань. За допомогою спонукання адресант намагається ініціювати дію актанта для досягнення наміченого результату. Зазвичай прохання детерміноване обґрунтуванням його необхідності та спрямоване на переконання адресата виконати чи не виконати дію, погодитися чи не погодитися з думкою протилежної сторони. Тобто, реалізація аргументативної функції повідомлення є ключовою у межах тактики прохання, яка оперує вербальними засобами досягнення комунікативної мети новин. Людина, яка задіяна в інтеракції з іншими індивідами, продукує і сприймає уніфіковану групову норму. Тому, майстерно використана тактика прохання стає інтегральною частиною дискурсивної стратегії самопрезентації при досягненні конкретних цілей адресанта.

Метою прохання є здійснення комунікативного тиску на реципієнта для того, щоб він виконав низку дій в інтересах адресанта. Це пояснює низьку частотність застосування тактики прохання у сучасному англійському медіа-дискурсі, де завдання відправника повідомлення полягає у мінімізації комунікативного тиску на адресата. При цьому, задіяний фактор впливу на розуміння представниками англійської лінгвокультури комунікативних ситуацій, у яких повинно звучати прохання. Таким чином, лексичні засоби репрезентують ситуацію прохання у новинних статтях і відображають генетичний зв'язок мови з певною культурою. Ввічливість і дипломатизм відіграють значну роль в мінімізації тиску на адресата в межах вищезгаданої тактики.

Трагічні події в сирійському місті Алеппо призвели до екстреного скликання Ради Безпеки ООН і обговорення гуманітарної ситуації в регіоні:

"For the sake of humanity, we call on, we plead with the parties and those with influence to do everything in their power to protect civilians and enable access to the besieged part of eastern Aleppo before it becomes one giant graveyard," UN humanitarian chief Stephen O'Brien told council members during the meeting [3].

Керівник відділу ООН з гуманітарних питань Стівен О'Брайан висловлює офіційну позицію інституції стосовно Алеппо на засіданні Ради Безпеки. Фразове дієслово *call on* виражає протяжність дії. Постпозитивний прийменник *on* інтенсифікує дієслівний акт, який зводиться до закликати припинення воєнних дій у зоні конфлікту і виконує аспектуальну функцію протяжності. Дієслово *plead* дозволяє читачу адекватно оцінити події, емоційний стан адресанта, а також його ставлення до екстралінгвістичної ситуації. Предикат не лише формулює бажання агенса отримати інформацію (зворотну реакцію), але й спонукає опозиційну сторону до дій – захистити цивільне населення і надати доступ гуманітарній місії до східної частини міста Алеппо, що перебуває в облозі. Сема спонукання є головним компонентом у значенні дієслова *plead*, яке виявляє емоційний стан продуцента повідомлення (адресант хвилюється) і характеризується посиленням бажанням ООН, в особі посадової особи міжнародної організації, здійснити вплив на ворогуючі сторони з метою отримання бажаних результатів. Лексична одиниця *plead* не окреслює завершеності мовленнєвої дії, а передбачає продовження комунікації. Зворотна реакція забезпечує акт комунікативної взаємодії та є показником ефективності діяльності ООН. Послання фразового дієслова *call on* з неправильним дієсловом *plead* створює градацію – поступове посилення емоційно-експресивного значення повідомлення.

Застосування тактики прохання спостерігається у межах глобальної міжнародної організації, коли з'являються нові виклики для ООН і необхідна консолідація країн-членів для ліквідації загрози:

United Nations Secretary-General António Guterres has asked Member States to inform him by 6 March if they intend to make voluntary financial contributions to the implementation of the new UN plan to counter cholera in Haiti [3].

Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш виступає ініціатором впровадження нового плану боротьби з холерою в Гаїті. Використання дієслова *ask* у зазначеному відрізку статті корелюється з ініціюванням комунікативної діяльності суб'єктом за наявності потреби (усвідомлення необхідності ліквідувати холеру в Гаїті). Стилістично нейтральна лексема *ask* має значення запиту з ціллю отримати відповідь від країн, яким адресоване повідомлення. За допомогою предиката *ask* суб'єкт (Генеральний Секретар ООН) унікає категоричності та виявляє дипломатизм по відношенню до об'єкту. У вищенаведеному відрізку статті прохання є способом досягнення інтенції адресанта – отримання достатньої фінансової допомоги для впровадження плану, ініційованого посадовою особою міжнародної організації.

Коли напруженість становища в зонах конфлікту досягає критичної межі, ООН негайно висловлює свою позицію:

The UN has called for an urgent humanitarian pause in fighting in Aleppo in order to deliver aid and to repair damaged electricity and water networks [3].

Фразове дієслово *call for* виконує апелятивну функцію у реченні, коли адресант виражає свою думку та одночасно спонукає реципієнта зайняти подібну позицію. Негайна гуманітарна пауза, до якої закликає ООН, дозволить надати гуманітарну допомогу жителям міста Алеппо, що вкотре доводить соціальну орієнтованість міжнародної організації. Постпозитив фразового дієслова інтенсифікує важливість іменного словосполучення *an urgent humanitarian pause*, компонентний склад якого визначає цільове завдання інституції в обмеженому темпоральному полі.

Фразове дієслово *call for* набуває значення привертання уваги до глобальної проблеми, коли не розроблений план її вирішення. Зміна ситуації на краще можлива у довгостроковій перспективі:

Two United Nations human rights experts are calling for a comprehensive new global treaty to regulate and phase

out the use of dangerous pesticides in farming, and move towards sustainable agricultural practices [3].

Вказування на місце осіб у статусній вертикалі ООН (*experts*) надає заклик авторитетності і призводить до його серйозного сприйняття цільовою аудиторією. Постпозитив фразового дієслова просторово локалізує багатоконпонентне іменне словосполучення *a comprehensive new global treaty*, яке окреслює ціль міжнародної інституції без вказівки на часові рамки її досягнення. Піклування про навколишнє середовище є серед пріоритетних завдань ООН і свідчить про поліфункціональність організації.

Тактика прохання характеризується використанням прямої мови з присвійним займенником, який свідчить про єдину позицію інституції:

"We appeal to all parties to the conflict to facilitate immediate and unimpeded humanitarian access to all Iraqis in need of assistance," Ms. Haydock added [3].

Пряме прохання представлене дієсловом *appeal* з метою схилити всі сторони конфлікту до припинення бойових дій. Таким чином, гуманітарні організації зможуть негайно та безперешкодно надати допомогу жителям Іраку, якщо у цьому є потреба. Вищенаведений мовленнєвий акт виконує аргументативну функцію, спрямовану на запевнення адресата виконати дію. Експліцитне вираження іллокутивної цілі адресанта, тобто комунікативна функція спонукування пояснюється синтаксичною побудовою речення і наявністю перформативного дієслова *appeal* з семантикою серйозного/нагального прохання. Директор Всесвітньої продовольчої програми пані Хейдок вважає, що для адресата є доцільними зупинити насилля. За допомогою тактики прохання здійснюється вмотивований вплив на реципієнта повідомлення, що пояснюється дистанцією між учасниками дискурсу.

Тактики екземпліфікації і прохання реалізуються у межах стратегії самопрезентації, яка є інтегральним засобом формування позитивного іміджу ООН в англomовному медіа-дискурсі. Стратегія самопрезентації повинна блокувати негативні висновки, пов'язані з оціночними судженнями, що призводять до створення аргументованих послідовностей, які роблять оцінку справедливою і соціально прийнятною. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні стратегій конструювання позитивного іміджу міжнародної організації ООН в англomовних інформаційних статтях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шералиева Р. Информация и отражение // Общение в свете теории отражения. Фрунзе, 1980. С. 12–19.
2. Шералиева Р. Теория информации и проблема сознания // Сознание и действительность. Фрунзе, 1964. С. 27 – 42.
3. The United Nations Organization. Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://www.un.org/en/index>.

REFERENCES

1. Sheraliyeva R. Information and reflection//Communication within the framework of reflection theory. Frunze,1980. P. 12-19.
2. Sheraliyeva R. The information theory and consciousness problem // Consciousness and reality. Frunze, 1964. С. 27 – 42.

The UN positive image formation in English media-discourse: tactical aspect

A. V. Shuhaiev

The article deals with the research of exemplification and supplication discourse tactics. Their significance as means of the United Nations positive image formation is defined in news articles. The functioning of lexical units within each tactics is specified. The article presents an attempt of highlighting the interrelation of exemplification and supplication tactics with the self-presentation strategy. The perspectives of further investigations are outlined according to the field of study.

Keywords: *exemplification, supplication, image, tactics, self-presentation.*

Формирование позитивного имиджа ООН в англоязычном медиа-дискурсе

A. В. Шугаев

Статья посвящена исследованию дискурсивных тактик экзemplификации, просьбы. Определено их роль в конструировании позитивного имиджа международной организации ООН в новостных статьях. Проанализирована специфика использования вербальных средств в пределах каждой тактики. Определена взаимосвязь тактик экзemplификации, просьбы с стратегией самопрезентации. Очерчены перспективы последующих исследований согласно целевой специализации.

Ключевые слова: *экзemplификация, просьба, имидж, тактика, самопрезентация.*

Словотворення в Інтернет-дискурсі

Н. В. Скибицька

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
Corresponding author. E-mail: nadiya_skybytska@ukr.net

Paper received 19.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Анотація. У статті розглянуто словотворення в Інтернет-дискурсі. Розкрито продуктивність морфологічного (афіксального способу і телескопії) та семантичного способів (метафоризації) оформлення новотворів. Досліджено роль скорочень, які уможливають швидкий обмін інформацією за умови використання мінімуму знаків, оптимізуючи повідомлення. Описано стилістичну неологізацію комунікації віртуального простору, яку засвідчено появою ератизації, що виникає на стику мовної гри та молодіжного сленгу як навмисне систематичне викривлення морфологічної структури слова, що є проявом становлення нової норми.

Ключові слова: неологізація, морфологічне та семантичне словотворення, аббревіація, ератив.

Бурхливий розвиток інформаційних технологій, стрімка популярність віртуального спілкування та нові широкі можливості, які пропонує Інтернет, викликають інтерес у мовознавців до вивчення особливостей Інтернет-дискурсу.

Дослідження проводяться з використанням різних підходів: у межах теоретичного мовознавства вивчається поняття гіпертексту (А.В. Баранов, Ф.С. Бацевич, А.Д. Белова, О.В. Дєдова, В.І. Карасик), стилістика розглядає вплив Інтернет спілкування на трансформацію поняття «мовної норми», інколи, навіть становлення нової норми зі своїми правилами та закономірностями (Н.М. Петрова, Г.Н. Трофимова, Г. Гусейнов), комп'ютерний жаргон є об'єктом розвідок як лінгвокультурне утворення, у межах прикладної лінгвістики виокремлюється новий напрямок: нетлінгвістика (*Netlinguistics*). Останній виокремився на початку 21ст. завдяки дослідженню С. Постегілло, у якому він вибудовує концептуальну схему, описує шари мови Інтернет комунікації та фактори, які впливають на вибір засобів спілкування. Автор застосовує лінгвістико-теоретичний підхід до вивчення «цифрової лінгва франка», що відрізняє його від методу аналізу Д. Крістала, якому властивий опис функціонування окремих «каналів», чатів, емейлів та под. Д. Крістал використовує термін *Netspeak*, букв. мережевий жаргон, мова.

Варто зазначити, що така підмова має ряд особливостей, які дозволяють виокремити її у окремий жанр. Такому спілкуванню, опосередкованому комп'ютером, властиві: писемна форма повідомлень, гіпертекстуальність, електронний канал передачі даних, невидимість співрозмовників та їхнє статусне рівноправ'я, можливість термінового зворотного зв'язку, діалогічність, необмеженість у виборі мовних засобів, усуненням часових та просторових обмежень (Н.Г. Асмус, О.І. Горошко, П.Є. Кондрашов, Ф.Є. Смирнов) [5].

Мовознавці підкреслюють, що «на сьогодні можна з упевненістю говорити про виникнення як особливої ще однієї форми спілкування – електронного письма, формою вираження якого є розмовна писемна мова, яка за структурними характеристиками суттєво відрізняється і від усної, і від писемної його форм» [2].

Об'єктом нашого вивчення є неологізми в англomовному інформаційному просторі. За **предмет** дослідження правлять способи словотворення та проце-

си, що лежать в основі формування термінів на позначення нових номінацій інформаційного простору.

Нашою **метою** є дослідження основних тенденцій розвитку термінологічної лексики в сучасному англomовному інформаційному просторі. **Завданнями**, які диктує виконання поставленої мети, є встановити способи словотворення, словотвірні моделі англійських новотворів, виділити їх продуктивні типи.

Нові номінації в Інтернет-дискурсі є наслідками як морфологічного, так і семантичного словотворення у поєднанні з калькуванням та запозиченнями.

Афіксальний спосіб словотворення є поширеним. Суфіксація й далі залишається продуктивною. Вона здебільшого представлена елементами з класичних мов, латинської та грецької, зокрема: *-ology* (*MOOCology* тут також присутня аббревіація), *-fication* та *-ify*: *codify, gamify, gamification, datafication*; *-ize*: *productize, revolutionize, optimize, operationalize*. Питомі елементи засвідчені суфіксом *-ie / -y*, який походить з шотландського діалекту та набув поширення в англійській мові у 15-16 ст. Він передає пестливо-зменшувальне значення: *selfie, legsie, welfie*.

Присутні суфікси *-ism* та *-ist*, які походять з латинської мови: *clicktivism, clicktivist, hacktivism* та *hacktivist*.

Префіксація дає появу нових дієслів: *unfriend*, протилежне за значенням до *befriend, номоваришувати*. Останнє не є неологізмом, воно засвідчене ще у кінці 16 ст. [11]. Однак популяризацію цього слова та появою неологізма *unfriend* завдячуємо соціальній мережі *Facebook* у кінці 2010-х рр.

Латинська основа присутня в неологізмі *anecdota*. Термін утворений телескопією, поєднує частину прикметника *anecdotal*, заснований на власному досвіді, а не на перевірених фактах, та латинську основу *data, дані*.

Словотворчі елементи класичних мов представлено також компонентами з грецької: в іменниках *nomophobe, nomophobia* та прикметнику *nomophobic*, де представлено компонент *phobos* *страх*.

У іменнику-неологізмі *Pseudofriday* використано префіксоїд грецького походження *pseudo-*. Однак, префіксальний спосіб не є таким поширеним, як суфіксація.

У деяких англійських новотворах присутні також компоненти з японської: *zenware, movioke, cinemoke*. Ці неологізми утворено за допомогою телескопії, що є досить продуктивним способом словотворення:

webinar, netiquette, Wikiality, brogrammer, freemium, ringxiety.

Серед інших морфологічних способів словотворення представлено усічення *blog (weblog), next gen (next generation)*, юкстапозицію *streamline, Netstalker, upload / download*, редуплікацію *win-win*.

Серед способів семантичного словотворення превалюють метафора та метонімія. Вони є мовними універсаліями. Завдяки притаманним їм наочності та можливості викликати певні асоціації вони полегшують сприйняття та засвоєння інформації, уможливають дублювання іншомовних еквівалентів.

Ці семантичні процеси на сучасному етапі активізувалися здебільшого завдяки метафоризації термінів інших галузей знання або слів загальноживаної сфери.

Так, словосполучення *marketing funnel* містить геологічний термін *funnel, кратер, жерло вулкану*. Новотвір позначає систему, що допомагає простежити стадії, які проходять клієнти / покупці, поки не придуть врешті решт до висновку про купівлю продукту. Спеціалісти з маркетингу користуючись найновітнішими технологіями, можуть висловлювати поради потенційним покупцям, оновлюючи веб-сторінку компанії, розміщуючи відгуки на свої товари, порівнюючи їх, отож, система розробляє стратегії впливу на потенційного клієнта, буквально затягує його до воронки.

Подібними є словосполучення *text stalking* та *text harassment; stalking* й *harassment*. Як терміни вони спершу виникли в межах юриспруденції, де позначали *домагання та залякування*, що проявляється у переслідванні жертви, стеженні за нею. Названі неологізми вживаються в Інтернет-дискурсі на позначення практики відправки СМС повідомлень задля залякування чи образи адресанта.

Неологізми *тролити* та *тролінг* вже стали інтернаціоналізмами, вони широко вживаються в ЗМІ. Популярний сьогодні вираз *to troll, trolling*, «тролити» означає «писати негативні та провокаційні коментарі на вебсторінках, щоб навмисно змусити інших реагувати певним чином». Особу, яка цим займається, називають «троль». Первинним значенням, яке передавало це слово, було міфічна істота-карлик. Людина, яка тролить, *troller*, є зазвичай *сталкером*.

Нові реалії сьогоденного спілкування диктують нові тенденції у використанні засобів комунікації в Інтернет дискурсі. Збільшення потоку інформації, швидкий розвиток засобів масової комунікації, особливо письмової форми, їх доступність широкому загалу, а також інтеграцію та диференціацію наук, коли терміни виходять за межі вузькоспеціалізованого вжитку. Разом із тим, у більшості випадків не відбувається їхнього детермінування [3].

Ми, слідом за С.Г.Піріковим, К.М.Денисовим, вважаємо скорочення окремим випадком дії універсального закону економії мовних засобів, що має статус словотворчого способу.

Складні денотати, що виникають, вимагають адекватних складних найменувань зі складних слів чи словосполучень, багатокомпонентних термінологічних сполук.

Абревіатурам властиво виражати думки мінімумом знаків, усуваючи при цьому надлишок інформації. Поширеним є використання ініціальних абревіатур: *KPI (Key performance indicator), MOOC, Mooc, massive open online course, SEO (Search Engine Optimization)* та *SMO (Social Media Optimization)*.

Такі акроніми можуть вживатися у множині: *Although MOOCs are the latest trend, not everyone agrees that schools should offer them* [7] чи *Organizations use KPIs to evaluate their success at reaching targets* [12]. Також такі скорочення, що виникали як іменники, утворюють дієслова за допомогою конверсії та вживаються за парадигмою дієслова: *How newspapers SEOed Patrick Swayze's death* [8] або дієприкметника минулого часу *Wanna Get Super SEOed?* [13]. Ми звикли до використання такого скорочення на позначення посади топ-менеджера, *Senior Executive Officer*, отже простежуємо явище омонімії скорочень.

У віртуальному просторі поширюються абревіатури так званого мішаного типу, коли скороченню підлягає перший компонент словосполучення, а другий збережено повністю: *m-learning (mobile learning)* чи його синонім, *e-learning*, а також один з типів такого навчання, який включає використання електронних засобів, комп'ютера чи мобільного телефону, *e-journey*. Елемент «e» можемо розгорнути у словосполучення «*electronic devices*», електронне обладнання. У цьому випадку спостерігаємо взаємодію абревіації та словоскладання, що засвідчує появу нового структурного типу частково скорочених слів. Зустрічаємо інші подібні приклади: *e-waste (electronic waste), e-mail (electronic mail), M-day (mobilization day)*.

Термін *Li-Fi (li-fy) Light Fidelity*, пор. *Wi-Fi*, позначає метод передачі даних бездротовим способом з використанням LED (*light-emitting diode*) технології. Його утворено усіченням термінів.

Піджанр електронного спілкування засвідчує розповсюдження ініціальних абревіатур. Так, *OH (other half)* чи *SO (significant other)* вживається в значенні чоловіка/дружини співрозмовника. *DH dear/darling husband, DW dear/darling wife, DS dear/darling son, DD dear/darling daughter*.

Абревіатури в мові мережевої спільноти представлені не тільки скороченнями багатокомпонентних словосполучень, а й згорнутих речень або частин речень. Так, термін *SWMBO* є зортком підрядного означального речення *she who must be obeyed*, та, якій потрібно підкорятись. *PAW – parents are watching, ROTFL – rolling on the floor laughing, TTYL – talk to you later, TTYS – talk to you soon, WU? – What's up? WUF? – Where are you from? IAYM – I am your master.*

Ще одним варіантом скорочень у цій галузі є буквено-цифрові абревіатури: *L8R (see you) later, G2G I've got to go, F2F face to face (in person), 4U for you, GR8 great*, у них цифра замінює склад.

Отже, спостерігаємо тенденцію до зростання скомпресованої подачі вербальної інформації в розмовній мові, вираженій у письмовій формі. Згадані абревіатури є загальноприйнятими, усталеними, зрозумілими всім, не зважаючи на поширену омонімічність термінів цієї підмови.

Відносно новим явищем, яке виникло в середовищі віртуального спілкування, є ератизація.

Еративи, за визначенням Г. Гусейнова, є навмисними викривленнями орфографічних норм, що використовуються для спілкування у особливому жанрі Інтернет-комунікації, у «специфічному локально-професійному жаргоні» [1, с. 139]. Ератографія ж позначає систематичне використання еративів у певній комунікативній групі (Ю. Уткін [6]).

Інтернет-дискурс породжує нові мовні звороти, які характерні для письмової мови. Поява таких мовних зворотів та графічних знаків (емотиконів тощо), які застосовуються у електронному спілкуванні, є наслідком прагнення наблизити письмову мову до усної та прискорити процес введення повідомлень. Відбувається також процес зміни уявлення про орфографічну норму як таку, проходить становлення нової норми.

Увагу мовознавців привертають процеси виникнення еративів, типи їх словотворення та класифікація. Вони також розглядають ератизацію як засіб стилістичної неологізації (Н.В. Ляпунова [4]). Стилістична неологізація полягає у передачі старих ідей новим експресивним способом, позначення нового способу мислення чи відчуття, вираження індивідуального світобачення.

При цьому мовець володіє літературною нормою, спотворюючи висловлювання, він прагне максимально наблизити його до усного звучання. Слова набува-

Інтернет-мем 1 [9]

ють стилістичного забарвлення, мають іронічний, саркастичний або ж просто жартівливий ефект.

I Can Has Cheezburger? i can has ice scream? Ці речення ілюструють граматичні еративи, побудовані на порушенні правил правопису. Також, *dunno what happnd, we dint touch it (Don't know what happened, we didn't touch it)* є варіантом граматичних еративів. У ньому використовується так званий телеграмний принцип написання: мінімумом знаків передано зміст повідомлення.

У сучасній англійській еративи використовуються разом з візуальними засобами: картинками кошенят, собак. На їх фоні розміщено жартівливі написи, які містять навмисне зроблені помилки, присутні скорочення, характерні для текстів SMS, поширені друкарські помилки (напр. *I* замість *!* та под.), знаки, характерні для спаму: *5* замість *S*; *3*, а не *E*. У такий спосіб створюються Інтернет-меми.

Все наочнішими стають зміни не лише в продуктивності способів словотворення похідних певного типу, зумовлених динамікою спілкування в інтернеті, а й творення нових взаємопов'язаних складних одиниць усно-писемного спілкування. Їх визначає свідомо спрямована орієнтація не тільки на спільний фон знань мовного коду, а й на знаки ситуативного спілкування, розпізнавані у електронному середовищі.

Інтернет-мем 2 [10]

На поданих картинках-мемах присутні графічні еративи, побудовані на порушеннях правил стандартної граматики: не має узгодження підмета з присудком, написання максимально строщене та наближене до звучання слів.

Як бачимо, еративи здебільшого утворюються використанням внутрішніх засобів мови (морфологічних, фонетичних). Основним принципом ератографії є систематичне викривлення морфологічної структури слова, вона відрізняється від нормативної англійської мови використанням засобів синтаксису, морфології та орфографії. Ератографія як засіб стилістичної неологізації має ряд власних закономірностей, правил.

Проведене дослідження дозволяє нам зробити ряд висновків та узагальнень.

Неологізація англословного Інтернет-дискурсу відбувається здебільшого за рахунок власних морфологічних засобів, інколи використовуються елементи класичних мов, грецької та латинської. Серед способів вираженого словотворення провідними залиша-

ються афіксація та телескопія. Переважає іменне словотворення. Дедалі зростає роль скорочень, які уможливають швидкий обмін інформацією за умови використання мінімуму знаків, при цьому аббревіатури постають одним із різновидів оптимізації мовного повідомлення. Вагомою є роль метафоризації термінів інших галузей знання та загальноживаних слів.

Нові можливості у використанні візуальних засобів, що їх надає Інтернет-простір (як новий комунікативний жанр), стають підґрунтям для появи повідомлень з паралінгвальними засобами усного спілкування, які знаходять графічне відображення на письмі у вигляді великих літер, використанні розділових та ін. графічних знаків (емотиконів). Відбувається стилістична неологізація Інтернет-дискурсу, яка виражається у появі ератографії. Остання виникає на стику молодіжного сленгу / арго та мовної гри, бажанні максимально спростити орфографію на фонетичному принципі написання слів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусейнов Г. Неполная коммуникация в блогосфере: эративы и литуративы / Г.Гусейнов // From Poets to Padonki:

Linguistic Authority and Norm Negotiation in Modern Russian Culture. – Bergen, 2009. –С. 139-143.

2. Зайцева С.В. Интернет – спілкування як нова форма міжособистісної комунікації // Дослідження з граматики і лексикології української мови. – Режим доступу: <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/internet-splukuvannya-yak-nova-forma-mizhosobistisno%D1%97-komunikaci%D1%97/>
3. Кубышко И.Н. Аббревиация – закономерное явление в английском языке // Омский научный вестник. – № 6-102. – 2011. – С. 118-121.
4. Ляпунова Н.В. Ератизация как засіб стилістичної неології // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 33. – Київ, 2011. – С. 386-391.
5. Скибицька Н.В. Абревіатури в мові віртуального спілкування // Филология и культурология. Актуальные научные исследования. Теория, практика. Literatura i kulturoznawstwo. Najnowsze badania naukowe. Teoria, praktyka. – № 3. – Poznan, 2015. – С. 61-65.
6. Уткин Ю. Об эрратографии как орфографическом стилевом средстве / Ю. Уткин // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук – М., 2009. – №2. – С. 203-205.
7. BDPA Detroit Chapter MOOCs Top Ten Sites for Free Education with Elite Universities. – Режим доступу: <http://www.bdpa-detroit.org/portal/index.php/committees/high-school-computer-competition-hscc/29-education/57-moocs-top-10-sites-for-free-education-with-elite-universities.html>
8. How newspapers SEOed Patrick Swayze's death. – Режим доступу: <http://onlinejournalismblog.com/2009/09/16/seo-patrick-swayzes-death/>
9. Internet-meme 1 – Режим доступу: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1a/Cat_crying_%28Lolcat%29.jpg
10. Internet-meme 2 – Режим доступу: <http://www.mnn.com/family/pets/stories/lolcats-where-they-came-from-and-why-we-love-them>
11. Online Etymology Dictionary (befriend). – Режим доступу: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=befriend
12. Klipfolio Examples and Templates. – Режим доступу: <http://klipfolio.com/resources/kpi-examples>
13. Wanna Get Super SEOed? – Режим доступу: <https://gigaom.com/2010/07/16/wanna-get-super-seoed-check-out-googles-video-sitemaps/>

REFERENCES

1. Guseynov G. Incomplete Communication in blogosphere: lolspeak and lituratives / G. Guseynov // From Poets to Pardonki: Linguistic Authority and Norm Negotiation in Modern Russian Culture. – Bergen, 2009. – P. 139-143.
2. Zaytseva S.V. Internet Communication as a New Form of Interpersonal Communication // Research in Ukrainian Grammar and Lexicology. – <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/internet-splukuvannya-yak-nova-forma-mizhosobistisno%D1%97-komunikaci%D1%97/>
3. Kubysenko I.N. Abbreviation as a Natural Phenomenon in English // Omsky Academic Newsletter. – № 6-102. – 2011. – P. 118-121.
4. Liapunova N.V. Lolspeak as a Means of Stylistic Neology // Language and Conceptual Pictures of the World. – Issue 33. – Kyiv, 2011. – P. 386-391.
5. Skybytska N.V. Abbreviations in the Virtual Communication Language // Philology and Cultural Studies. Current Academic Research. Theory, Practice. Literatura i kulturoznawstwo. Najnowsze badania naukowe. Teoria, praktyka. – № 3. – Poznan, 2015. – P. 61-65.
6. Utkin Yu. About Lolspeak as an Orthographical Stylistic Means / Yu. Utkin // Current Issues of the Arts and Science – М., 2009. – №2. – P. 203-205.

Word-formation in Internet discourse

N. V. Skybytska

Abstract. The paper is dedicated to the description of word-formation in Internet discourse. It analyses productivity of morphological (affixation and blending) and semantic types (metaphorisation) of coining neologisms. The article also studies the role of shortenings, which enable fast exchange of information by using minimum of signs and improve at the same time messages. Stylistic neologization of cyberdomain communication, which is witnessed by appearance of lolspeak, is described. The latter arose at the confluence of language game and youth slang as deliberate and consistent distortion of morphological structure of words and is a display of a new standard.

Keywords: neologization, morphological and semantic word-formation, abbreviation, lolspeak.

Словообразование в Интернет-дискурсе

Н. В. Скибицкая

Аннотация. В статье рассмотрено словообразование в Интернет-дискурсе. Раскрыта продуктивность морфологического (аффиксация и телескопия) и семантического способов (метафоризация) в оформлении новообразований. Исследована роль сокращений, которые делают возможным быстрый обмен информацией при использовании минимума знаков для оптимизации сообщений. Описана стилистическая неологизация коммуникации виртуального пространства, засвидетельствованная появлением эратизации, которая появляется на стыке языковой игры и молодёжного сленга как намеренное систематическое искажение морфологической структуры слова.

Ключевые слова: неологизация, морфологическое и семантическое словообразование, аббревиация, эратизация.

Поетика дієслівних новотворів

О. М. Строкаль

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: olexandr_strokal@ukr.net

Paper received 17.03.17; Accepted for publication 25.03.17.

Анотація. У статті досліджено питання індивідуально-авторського словотворення вербативних лексем у мові поезій Володимира Коломійця та Павла Мовчана. Вивчено механізми деривації дієслівних похідних та проаналізовано їхні функції в поетичному ідіолекті митців. Досліджено частининомовну похідність основ новотворів та роль транспозиції у семантичній структурі речень. З'ясовано, шляхом використання порівняльного методу, основні семантичні поля афіксальних формантів в ідіостилі письменників на узусному тлі сучасної української мови.

Ключові слова: ідіостиль, вербатив, оказіональне слово, твірна база, словотвірний формант.

Процес творення в сучасній українській мові індивідуально-авторських дієслівних похідних характеризується взаємодією різноманітних способів і засобів формування похідних лексичних одиниць. Особливо яскраво деривація неологізмів представлена у мові поезії, у якій взаємодіють різноманітні способи і засоби формування похідних лексичних одиниць. І хоча порівняно з іменниками й прикметниками дієслівних одиниць-новотворів значно менше, проте використання різних словотворчих засобів для їхнього творення заслуговує на ґрунтовний аналіз.

Так, з-поміж способів афіксального словотвору індивідуально-авторських дієслівних неолексем у поетичній мові В. Коломійця і П. Мовчана виділяємо такі: суфіксальний, префіксальний та конфіксальний. Суфіксація репрезентована в поетичній мові обох митців похідними із суфіксами **-и-** та **-і-**. Суфікси **-ев-і-** функціонують переважно у новотворах В. Коломійця, **-ав-і-** та **-ува-** зустрічаються здебільшого в неолексемах П. Мовчана. Префіксальний словотвір представлено формантами **ви-**, **за-**, **на-**, **пере-**, яким властива приблизно однакова частотність використання обома поетами; також у неолексемах В. Коломійця доволі активно функціонує префікс **од-**, у П. Мовчана – префікси **в-**, **від-**, **про-**, **роз-**. Досить поширеними є індивідуально-авторські деривати, утворені за допомогою біморфем. Так, у поетичних новотворах авторів продуктивними є конфікси типу **ви-...-с'а**, **з-...-і(-и-)**, **роз-...-ува-...-с'а** та **и-...-с'а**. У словотворі В. Коломійця активно репрезентовано циркумфікси **пере-...-ну-**, **по-...-і-**, **при-...-и-**, **про-...-и-**, **роз-...-и-**, у П. Мовчана маємо **в-...-и-...-с'а**, **ви-...-н/ува-**, **ви-...-ува-...-с'а**, **від-...-с'а**, **з/без-...-с'а**, **о-...-і-**, **о/без-...-і-**, **пере-...-с'а**, **під-...-ува-**, **роз-...-с'а**, **с-...-ну-** тощо.

Дієслова, які мають своїми твірними основами іменники та дієслова, утворюються в більшості випадків суфіксальним способом. У поетичній мові досліджуваних авторів більшість із новотворів є десубстантивами, які уживаються в текстах з метою номінації дій, певним чином пов'язаних із тим, що названо твірною основою [10, с. 375].

Зокрема, суфікси **-ав-і-** у відіменниковому дериваті «іскравіти» вказують на набуття предметом чи явищем певних зовнішніх ознак: *Спалахує останнім соком зелень, / Так наче хоче очі задобрить / облудним світлом, полиском сталевим, / що іскравіє, міниться цюмить. / То бризне враз, то нагло відвологне,*

/ то пронесе метеликів разок, / аби почули, як дерева стогнуть. [8, с. 56].

Суфікси **-ев-і-** у відіменниковій неолексемі «осене-віти» також є носіями семантики «набуття ознаки», проте містять додаткову вказівку на уподібнення до явищ природи, названих мотивуючою основою, пор. – *Холодний Яр – / забутий жар / в лісах прадавніх тліє. / Пливають-стоять байдарки хмар, / мов сон... Осене-віє, / Іскрить підлісок... / Пустка й шир.* [6, с. 16].

Суфікс **-и-** у відіменникових новотворах (зигзичити, крочити, хвилити, каруселити, калюжити, луניתи) моделює семантику «робити те, що названо мотивуючою основою», пор.: *Ще в Путивлі ти зигзичила за мною – / так, за мною / – Ярославно ти моя.* [5, с. 50]; *Зурочить. Ходю хиткою крочить. / І гірко їй тішитись жертвою...* [6, с. 55]; *Смертний бій... / останній? / Мов з-під музики – обрй хвилить...* [4, с. 149]; *Впаде співанка, як п'ятак, / і піде в звори каруселить, / удариться об ребра скелі, / мов риба, спіймана у сак.* [9, с. 50]; *Ручай калюжив через двір / і важко, майже неможливо, / було робить собі кораблик...* [9, с. 36]; *То ж так пророчисто і чисто / воно лунить і, мов жеврінь, / з середини світлує тїнь, / що поїть хмільно бандуриста.* [9, с. 14]. У новотворі «огромити» зазначений формант реалізує семантику «наділяти тим, що названо мотивуючим іменником» – *Потік зникав, зникав, його було нам мало. / Він піну полишив, зламав місток і кладку, / до губ луску пришив, дрібнесеньку – / на згадку... / І слух нам огромив і звабив у дорогу, / і глину простелив під босі наші ноги.* [8, с. 58]; у відприкметниковій неолексемі «ласкавити» суфікс **-и-** містить значення вказівки на певні дії, властиві тому, що має ознаку, названу мотивуючим прикметником – *Попіл холодний – відсутність затишку, / миша ласкавить підібрану кришку.* [9, с. 82].

Суфікс **-і-** у відіменникових похідних (глибіти, металіти) моделює семантику набуття ознак того, що названо мотивуючим іменником, наприклад: *Лиш думи пахнуть, лиш димлять могили. / Дніпро глибіє, бо в душі тече.* [6, с. 45]; *І попеляста плоть поволі металіла, / і жилка, мов струна, на скроні ледь бриніла...* [8, с. 99]; у неолексемі «житіти» спостерігаємо номінацію процесуальної ознаки за подібністю її вияву до того, що названо мотивуючим іменником, пор. – *... очі розплющені широко, / з золотим каламутом, / що піднімається з глибини. / Тихо коса на подушці житіє... / До вікна – головою світлою. / Там метелики твіст завели, / та такий!... Спала дівчина, тонкочутлива, як мембрана...* [5, с. 82].

Суфікс **-ува-** надає відіменниковим дериватам значення «наділення тим, що названо твірною основою» (*знакувати, значкувати, точкувати*): *...поглядом, слухом було не вгадать, / де знакувала землю печать.* [8, с. 50]; *І крастись так попід тинами, / і кров'ю двері значкувать / і класти плями п'ятипалі...* [9, с. 70]; *... і сунуть за обрій, шерхлюючи зазубні лісу, горбаті хмарини, / і голос юрливий точкує ретельно повітря навколо...* [8, с. 59]; та значення «бути тим, що позначено мотивуючою основою» (*світлувати*) – *Воно лунить і, мов жеврїнь, / зсередини світлує тїнь, / що поїть хмільно бандуриста.* [9, с. 14]. У відприкметниковій словоформі «опуклювати» суфікс **-ува-** виступає носієм семантики «робити таким, як визначено мотивуючим прикметником», порівняймо: *Ти каменя взяв, він зростав на очах, / цюхвили опуклював міццю долоні...* [8, с. 77].

Звернімо увагу на те, що семантика префіксів характеризується більшою відокремленістю, окресленістю та стандартністю, ніж значення суфіксів [2, с. 22]. Так, префікс **в-** надає віддієслівним похідним «влатати», «внизуватися» і «врубцюватися» семантики завершеності дії чи переміщення всередину чого-небудь за допомогою дії, названої мотивуючою лексемою, порівняймо: *І наші віддзеркалення щербаті / дотоді будуть у воді мішати, / допоки річку не влатає лід, / голки все змиють, зарубцюють світ.* [8, с. 100]; *Цієї ж миті внизувались стріли / у отвори розширених зіниць.* [8, с. 118]; *Непритомні вуста витискають краплину, / і сама по собі нитка гапти кладе, / чорний хрестик прошивсь, врубцювавсь / безпричинно, / наче випієць в лощині грудей.* [8, с. 49].

Віддієслівні okazionalізми, утворені з використанням префікса **ви-**, містять семантичну вказівку на рух назовні, шляхом виконання дії, названої мотивуючим словом (*виструмувати, виневолити*) та вказівку на ретельність виконуваної дії (*виторкати*) – *Настіж прочинено чорні дерева - / з пам'яті лісу виструмуй дух: / зубри і тури, мамонти древні / в поле пливають, проминаючи слух.* [8, с. 126]; *І виневолив із борідки він бджолу: лети, / голото!* [5, с. 110]; *Все посаджено тут клопйткими твоїми руками, / кожну бубочку виторкала пучками.* [5, с. 25].

Префікс **за-** надає віддієслівним індивідуально-авторським утворенням В. Коломійця та П. Мовчана (*заповіститися, зазорювати*) семантики початку дії – *Зійшло, непам'яттю розмилось / вчораїне, літне, нетривке. / І пахолодь заповістилась.* [9, с. 107]; *В матусях, синах відгукнуться ген-ген... / В дівочих слюзах зазорюють.* [6, с. 129].

Префіксальна морфема **на-** у віддієслівних похідних (*насльозити, нахилитатися, навідтворити*) моделює значення надмірного виконання дії, названої мотивуючим дієсловом: *Насльозило, навіяло – шаром ропи затягло...* / *День, наче віяло, склався у смужку – як не було.* [7, с. 147]; *Нахилитались під вікном / березові сержежки...* [8, с. 120]; *І навіть гірш - / навідтворять чого попало.* [6, с. 71].

Префікс **од-** у віддієслівних неолексемах Володимира Коломійця «одпахнути», «одтішити» містить семантичну вказівку на завершеність процесуальної ознаки, зазначеної в мотивуючій лексемі, пор.: *Насінням усяким одпахло в сїнях, / кувала зозуля в гаю, та*

скупо. [6, с. 100]; *Нас – кволих і мертвих – оддишуть, одтішать.* [6, с. 61].

Віддієслівні деривати «розкресати», «розсмузувати» та «розторочитися» утворено за допомогою багатозначного префікса **роз-**, який моделює значення «знищення зробленого» [1, с. 221], роз'єднання, роздроблення предмета на частини за допомогою дії, позначеної мотивуючим дієсловом, проте у неолексемі «розпрочинитися» зазначений афікс указує на різновекторність дії, порівняймо: *Нїби шаблюки простір списали, / нїби мене розкресали в дим.* [9, с. 57]; *Як видобуть? Три шкури здерти, розсмузувати для труни. / За сим мовчанням за упертим сховалась пика сатани...* [9, с. 14]; *...розторочися, зашиєсь в бур'янець, / змийся сльозою, зійди нанівець...* [8, с. 50]; *Розпрочинилися вуста - / і вийшов звук іржавий, / бо битись в кігтях перестав / співучий надто жайвір.* [9, с. 77].

Префікс **пере-** у девербативній неолексемі «перебгати» містить вказівку на інтенсивність дії, а в новостворі «перенаректи» – на певний повторний характер процесуальності – *Іду, щоб з яблук вицїдить дозрілля, / думки губами перебгати в слова.* [9, с. 39]; *Ті «культуртрегери» районного масштабу / обмудрували – перенарекли, / мов прирекли...* [5, с. 108].

Віддієслівні індивідуально-авторські похідні, утворені за допомогою префікса **про-**, містять семантичну вказівку на спрямованість дії крізь те, що названо мотивуючим словом, порівняймо: *Треба глїб мерцїй пронурить, / щоб до зірки змірять путь...* [8, с. 73]; *Волосся всякне, мов коріння, / в жагучий, всепрїємчий ґрунт / і прокільчитьсь в небо рівно / шаблюк зеленелєзих жмут.* [9, с. 49].

Префікс **від-** у віддієслівному дериваті «відхилитатися» вказує на повноту, завершеність дії – *Сніг збіг, / відсніжився назад, / відхилиталася галузка...* [9, с. 63].

Значну частину індивідуально-авторських дієслівних новостворів у поетичних текстах В. Коломійця та П. Мовчана утворено з використанням конфіксів. Зокрема, серед моделей словотворення представлені такі: префікс **ви-**, іменникова основа, суфікси **-н/ува-, -ува-** (репрезентовано семантичну вказівку на ретельне виконання дії) – *... в цей час вишнева літурґія / вибожнює життя святе.* [9, с. 22]; *З роду у рід, з лона у лоно / слово предвічне – не однотонне / входить миттєвістю в обшири часу, / кожна зелина вилунює басом...* [9, с. 82]. За допомогою дериваційної моделі «префікс **ви-**, іменникова основа, суфікс **-ува-**, постфікс **-с'а**» П. Мовчан творить вербатииви із вказівкою на поступовість виконання дії – викраплюватися (*Усоте я – в одне і те ж провалля / не падаю: викраплююся геть...* [9, с. 29]). Значення однократності дії репрезентовано похідним дериватом *схилитнутися*, утвореним за словотвірною моделлю префікс **с-**, дієслівна основа, суфікс **-ну-** (*Гень, тільки вершечки трави схилитнулись, / зненацька колони угору знялись...* [8, с. 40]).

У неолексемі *впотужнитись*, утвореній за словотвірною моделлю префікс **в-**, прикметникова основа, суфікс **-и-**, постфікс **-с'а** подібуюмо вказівку на інтенсивність виконання певної дії, порівняймо – *Впо-*

тужнилась вода – уже й не перейнять, / припала до землі її важка печать. [8, с. 58].

Семантика доцентрового вектора руху («руху до») реалізована в неолексемі *прикрилити*, утвореній за словотвірною моделлю префікс *при-*, іменникова основа, суфікс *-и-* – *Когось нема, і прийде хтось, / прикрилить щось, проквилить...* [5, с. 70].

Деякі біморфемі (*з-/без-...-с'а, о-/без-...-і, пере-...-с'а та роз-...-с'а*) надають авторським неолексемам семантики втрати, зміни певних властивостей і характеристик, значення перетворення в іншу якість – *Збезважся, виструнчись і ти, / візьми трой-зілля в пучки.* [9, с. 109]; *... обезтілесніли, легенькі, мов відлунок, / лягли в ногах повільненько заснули далекі ночі проминули...* [8, с. 110]; *О, скільки ж я спав, якщо перebarвився світ!...* [8, с. 95]; *І, поринаючи в глибокість / терпіння тихого, сміялась, / бо розтеслялася зів'ялість / і ширивсь дифузійно згин.* [9, с. 15]. Семантика переходу з однієї якості в іншу в значенні «анулювання результатів певної дії» прозора репрезентована в дериваті *розмогилити*, утвореному за моделлю префікс *роз-*, іменникова основа, суфікс *-и-* – *І доля ж нам - / землю навек розмогилить, / щоб вже од недолі – ані сліда.* [4, с. 41];

Індивідуально-авторські дієслівні девербативи та десубстантиви, утворені за допомогою конфіксів *ви-...-с'а, від-...-с'а та пере-...-ну-* є носіями процесуального значення завершеності, повноти дії, порівняймо: *Виколядується щастя? / ... хоч вербам рясту.* [6, с. 39]; *Сніг збіг, / відсніжився назад, / відхилиталася галузка...* [9, с. 63]; *І думка вколе: / за гарбузами, за картоплею / не видно, бідні люди, вашій хаті обрію, / і переспрагли, і зів'яли в ній пісні.* [4, с. 148]. Протилежну означеній семантичну вказівку на частковість реалізації певної дії надає неолексемі *підцинобрювати* конфікс *під-...-ува-* – *... скачуть сороки по чистому обрусі, / щедрість твою вихваляють не вихвалять... / Ти підцинобрюєши крила їм щіткою.* [9, с. 101].

Похідні десубстантивні й dead'ективні неолексеми, у складі яких наявні словотвірні циркумфікси *о-...-і, з-...-і та по-...-і* мають значення «зробитися (стати) тим, або ж набути властивостей того, що названо мотивуючою основою», пор.: *Відлунок округлявіє / (чи золотий горіх?), / і раптом забіліє / на Овера сніг, / сніг.* [9, с. 65]; *В солодкому закладено гірке... Весній - / щоб зосенить... Все плине без упину.* [5, с. 133]; *Умиєшся водою ластів'ячою - / із ластівками. / Та й так поластовій, мене ждучи.* [6, с. 147]. У новотворі *зрожевити* (словотвірна модель: префікс *з-*, прикметникова основа, суфікс *-и-*) простежуємо реалізацію семантики набуття певної якості об'єктами під впливом зовнішніх чинників (*Ожинний жур, іржа ожина / зрожевили тужаву цвіт, / і нижуться на віть краплини, / щоб вчасно радістю доспіть.* [9, с. 16].

Відіменникові та віддієслівні авторські утворення із конфіксами *роз-...-ува-...-с'а та про-...-и-* містять семантичну вказівку на характер поширення дії в певному просторі – *Як божевільні ластівки, розшигуються очі...* [6, с. 149]; *Слух розплющується по землі, / печатається гербованим копитом...* [9, 80]; *Пронеслось. / Прогуло. / Прокопитило. / Накостричило.* [5, с. 67].

Суфіксально-постфіксальний спосіб словотвору представлений у поезії Павла Мовчана і Володимира Коломійця словотвірними формами, які містять у своєму складі суфікс *-и-* та постфікс *-с'а*.

Відіменникові деривати із суфіксом *-и-* й постфіксом *-с'а* (*броститися, квітитися, рубінитися*) виражають значення «покриватися, набувати форми чи кольору того, що названо мотивуючою основою», пор.: *Як складно це. Як просто це! / Сад наших планів броститися.* [4, с. 11]; *... коліями світитися / битий шлях, / пролісками квітиться / квітень на полях.* [4, с. 43]; *Ой, рубіняться краплі на персах бентежних... / Хвилі стан охотили, хвилі, - мов неживі, / То ж бо хвилі принишкли / перед Богом пожежі.* [9, с. 45];

Відприкметникові утворення із зазначеними конфіксами мають семантику вияву ознаки, названої мотивуючою основою – *Каламутний тане сніг, / і прозориться весна.* [5, с. 113]; *Вживаючись в ество чуже, / він вільно в об'ємі просторивсь, / влягавсь у тіло...* [9, с. 76]. У неолексемі «незграбитися» спостерігаємо можливість деривації як від іменникової, так і від прикметникової твірних основ, порівняймо – *... і кидали зневажливо в мій бік: / – Незграбитися на вітрі чоловік.* [8, с. 114].

Окреме місце в індивідуально-авторській мовотворчості займають складні та складені деривати, значному поширенню яких у мові художньої літератури, вочевидь, сприяє те, що вони семантично змістовніші, ніж загальновживані складені слова, у яких, як правило, менше відчутна комбінація понять, виражених різними основами, і в складених утвореннях індивідуального характеру семантика складників (основ) завжди сприймається досить виразно [3].

Складені дієслівні неолексеми, які мають віддієслівний характер словотворення, найяскравіше представлені у творчому доробку Володимира Коломійця і поодинокі – у Павла Мовчана. Серед них розрізняємо новотвори, використовувані митцями:

з метою образної передачі вияву почуттів ліричного героя: *... зчудувались-подивувалися: / повна райдуга – через небо, / і додолу веселонька впала...* [6, с. 23]; *Глянь, мов крізь дим, / в сторіч вулканну далеч - / і ти узриш: ідуть-грядуть навстріч...* [5, с. 11]; *А чийсь голос / іздалека проквиляє-промовляє: / - Процай мене, мій сужений, / на останній доріжечці, / процай мене, ріднесенький...* [6, с. 26]; *- Маєстро Березовський! / - Слава! - / співає море у очах. / Лиш темна скрипка тужить-вабить, / у край коханий порива, / де вже у відповідь їй, мабуть, / квіт викида розрив-трава!* [6, с. 161];

Для створення яскравих візуалізованих образів: *По хвилі зеленій пливе-виглибає ковчег для спасіння, / і корахак у пошуках суші заточує лет...* [9, с. 327]; *Тут Рафаель і Дант у хмарах мрій / пливуть-живуть...* [6, с. 162]; *Холодний Яр - / забутий жар / в лісах прадавніх тліє. / Пливуть-стоять байдари хмар, / мов сон... Осеневіє, / іскрить підлісок... / Пустка й шир* [6, с. 16].

Деякі новотвори використовуються митцями слова для створення фольклорних мотивів у тексті (*Терен, мати, лист різьблений... / Нащо й рвати, ще зелений, / сніє-зріє коло хати.* [5, с. 121]);

образів вічного тривання життя, пам'яті та вічності (*Тесявернітесявернітесяверні / Ожййте / Котились голови / земля кудись котилась / Голодний крук догнав сльозу / склював / Лише сокири пімстливо світились...* [9, с. 44]; *Ці думи світанкові! В душі – твій Богданович. / Купала твій і Колас / цвітуть-живуть у слові.* [4, с. 34]);

або ж із метою **створення яскравих художніх образів**, що сприймаються реципієнтом через призму уявлень його про їхні внутрішньохарактеристичні

особливості: *Кожен ушнипився у своє: / той крохоборствує на хлібець насуцний...* [6, с. 138].

Таким чином, індивідуально-авторські дієслівні неолексеми, уживані в поетичній мові В. Коломійцем та П. Мовчаном, виконують у художніх контекстах виразно експресивно насажену поетичну функцію, беруть участь у створенні колоритних образів і художніх відтінків у поезії. Особливе місце за частотністю використання займають конфіксальні похідні як найбільш уживані і експресивно насажені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н.Ф. Карпіловська Є.А. Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі, 2008.
2. Клименко Н.Ф. Карпіловська Є.А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови, 1998.
3. Ковальов В.П. Словотвір художніх okazіоналізмів (на матеріалі російської літератури) // Мовознавство, 1974. №5, С. 75-84.
4. Коломієць В.Р. День творення, 1975.
5. Коломієць В.Р. Поміж чуттями і дивами, 1969.
6. Коломієць В.Р. Семигори, 1990.
7. Мовчан П.М. Вибрані твори. Поезія, 2008.
8. Мовчан П.М. Сіль, 1989.
9. Мовчан П.М. Твори в трьох томах, 1999. – Т. 1.
10. Современный русский язык / под ред. В.А. Белошапковой, 1989.

REFERENCES

1. Klymenko N.F. Karpilovska H.A. Kysliuk L.P. Dynamic processes in modern Ukrainian vocabulary, 2008.
2. Klymenko N.F. Karpilovska H.A. The derivational morphemic of Ukrainian literary language, 1998
3. Kovalov V.P. Word-formation of artistic occasionalisms (based on Russian literature)// Movoznavstvo, 1974. V, P. 75-84.
4. Kolomijets V.R. The day of creation, 1975.
5. Kolomijets V.R. Among senses and wonders, 1969.
6. Kolomijets V.R. Semygory, 1990.
7. Movchan P.M. Selected works. Poetry, 2008.
8. Movchan P.M. Salt, 1989.
9. Movchan P.M. Works in three volumes, 1999. Vol.1.
10. Modern Russian language / ed. V.A. Beloshapkova, 1989.

Poetic of individual-author's word-formation neologisms-verbs

O. M. Stokal

Abstract. In article the question of individual-author's word-formation neologisms-verbs in Vladimir Kolomijets's and Pavlo Movchan's language poetic is investigated. It is investigated mechanisms of a derivation of derivative verbs and the analysis of their functions in individual style of writers. It is investigated the parts of speech being bases of new words and a role of transposition in semantic structure of the text. It is determined, by use of a comparative method, the basic semantic fields of affixes in individual style of writers and in norm of modern Ukrainian language.

Keywords: *idiastyle, verb, the occasional word, forming base, a word-formation affix.*

Поэтика индивидуально-авторских глагольных образований

A. H. Strokal

Аннотация. В статье раскрыты особенности индивидуально-авторского словообразования вербальных неологизмов в языке поэзий Владимира Коломийца и Павла Мовчана. Изучено механизмы деривации производных глаголов и проведен анализ их функций в идиостиле поэтов. Исследован вопрос о частях речи как основы для создания словесных новообразований и роль транспозиции в семантической структуре предложений. Определено, используя сравнительный метод, основные сематические поля аффиксальных формантов в идиостилах писателей на узальном уровне современного украинского языка.

Ключевые слова: *идиостиль, вербатив, okazіональное слово, образующая база, словообразовательный формант.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu